

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 6 (483), June, 1988, Vol. XLI

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васильович, проф. д-р С. Галамай, проф. д-р В. Косик,
інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава, проф. Б. Романенчук,
д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий

Літературно-мовний консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1988 РІК

К р а ї н а	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол
Австрія	700 шіл.	400 шіл.	250 шіл.	65 шіл
Аргентина (амер. дол.)	40 дол.	20 дол.	10 дол.	4 дол
Бельгія	2000 б.фр.	1100 б.фр.	600 б.фр.	200 б.фр
В. Британія	25 ф.	13 ф.	7 ф.	2,50 ф
Канада	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол
США	50 дол.	27 дол.	15 дол.	5 дол
Німеччина	110 н.м.	60 н.м.	35 н.м.	12 н.м.
Франція	250 фр.	150 фр.	70 фр.	25 фр.
Швеція	250 кор.	130 кор.	70 кор.	25 кор

В усіх інших країнах — рівнозначність американських доларів.

Передплату просимо вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам
вигідніше — на адресу нашого Заступника у Вашій країні, яку
знайдете на сторінці 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Rd., London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 6 (483)

ЧЕРВЕНЬ, 1988

Річник XLI

Зміст VI-ї книжки

Присвяти

В ДЕВ'ЯНОСТІЛІТТЯ БЛАЖЕННИШОГО МИТРОПОЛИТА МСТИСЛАВА ТВОРЕЦЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПИЛИ (Звернення Проводу ОУН в 50-ліття смерті святого) Стефана Коновальця	643
Богдан Лівчак. ПОЛКОВНИК СВЯТЕН КОВНАЛЕЦЬ	647
	651

В роковини Акту Відновлення Державності

Станіслав Бандера. ЧЕСТЬ НАШОЇ ІСТОРИЧНОЇ І ПОЛІТИЧНОЇ КОНЕЧНОСТІ НАКАЗУВАЛИ ТАК ПОСТУПАТИ	657
---	-----

Питання національного визволення

Володимир Мазур. В СІМДЕСЯТИЛІТТЯ ЧЕТВЕРТОГО УНІВЕРСАЛУ	663
М. Сидячий. ПЕРЕМОГА ЗА ТВОРЦЯМИ ЖИТТЯ, ЯК ГЕРОІЧНОГО ПОДВИГУ? (Зак. 2)	671
Ян Скам'як. В ДРУГУ РІЧНИЦЮ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ	674
ІМБ. НАЦІОНАЛЬНІ АСПІРАЦІЇ ПОТРІСАЮТЬ ОСНОВАМИ МОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	696

З домі неволі

Утиски і переслідування продовжуються ... 698. Стан українських політичних в'язнів ... 698. Ганна Михайленко ... 699. Іван Сокульський ... 700. Григорій Приходько ... 700. Володимир Добода ... 700. Нова жертва в Україні ... 701. Димолісь відкриття церкви ... 701. Пам'ятники українським полтавцям на Уралі ... 702. Короткі вістки ... 702. Ганну Михайленко перевезено до Одеси ... 704. Юрій Шахевич залишається на місці заслання ... 704. Підпільна група в Україні ... 705. Українці в Україні та в СРСР ... 705. Левко Дукляченко ... новий голова НТГ 705. Зміни в Українській Асоціації Незалежних Творчих Інтелектуалів ... 706. Мажик викликає Ігоря Клименка на захист УКЦ ... 707. Переслідування українських церков ... 707. Відновити Українську і Білоруську Церкви (Лист Віталія Шенюка) ... 708. Лист Павла Скопця до «Доні» Телеграф ... 710. Удар по молодіжному театрі в Києві ... 711.

Володимир Болдубаш. В ТЕНЕТАХ ЛАКЕЙСТВА І РЕАКЦІЙНОСТІ	713
--	-----

Наука, дослиди

Євген Крамар. З ВИСОТИ ЛУЦЬКИХ БАШТ (Продовження. 3)	720
Ігор Кичуровський. МОНОГРАФІЯ ПРО УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО (Закінчення. 2)	735
Роман Кулар. ГЕРОДОТОВА ІСТОРІЯ ... КЛЮЧ ДО НАШОГО МИНУЛОГО	741
Тетяна Терен-Віслюк. ПРЕМ'ЄРА ОПЕРИ «ОЛЕСЬКА БАЛІДА» У ЛЬВОВІ	748

Сприади

Богдан Чижко. КОЛИ ПЕРЕМОЖЕШ ... ТИ ЦАР, А КОЛИ ПОТЕРПИШ ПОРАЗКУ ... ТИ БАНДИТ (Продовження. 3)	751
--	-----

Огляди, реценції

Святослав Караванський. ВІДКРИТИЙ ЛИСТ СТУДІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ВІЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В 1988 р.	762
Др Б. Кузь. 40 ЛІТ НА СЛУЖБІ ЕНЦИКЛОПЕДИ «УКРАЇНОЗНАВСТВА» (д-р Софія Янів — почесним доктором УВУ)	766
	767

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

*Пам'ятник Св. Володимирові Великому,
споруджений і посвячений в Лондоні 29.5.1988 р.*

Присвяти

В ДЕВ'ЯНОСТОЛІТТЯ БЛАЖЕННІШОГО МИТРОПОЛИТА МСТИСЛАВА

На сам Великдень 1988 року Блаженнішому Митрополитові Мстиславові сповнилося дев'яносто років його трудолюбивого життя, повного відданої і жертвенної праці для Української Православної Церкви й українського народу.

Блаженніший Митрополит Мстислав (до прийняття чернецтва Степан Скрипник) народився 10 квітня 1898 року, в Полтаві. Батьки його були Іван Скрипник і Маріянна, рідна сестра Симона Петлюри. Родина Скрипників походила із старого козацького роду й як родина Петлюр відзначалася великою побожністю.

Свої дитячі й юнацькі роки Владика провів у рідній Полтаві, де здобув середню освіту, закінчивши 1-шу класичну гімназію.

Вихований в українському національному дусі, в роках 1917-1921 служить у дієвих частинах Української Армії. Після окупації більшості українських земель червоною Москвою, як старшина УНР опиняється в таборі інтернованих в Каліші, в Польщі. Звільнившись з табору, спочатку перебуває на Волині, звідки його усуває польська влада, а тоді переїжджає до Галичини. В 1926 р. знову повертається на Волинь, працюючи тут у самоурядових установах, а одночасно студіює у Вищій Школі Політичних Наук, яку закінчує 1930 року.

У 1930 р. українське населення Волині обрало Степана Скрипника до польського Сейму. Перебування його в Сеймі 1930-1939 роках — це час його великої громадсько-політичної активності, в

якій він чільне місце відводив справам Православної Церкви, зокрема відмосковленню її на українських землях, що опинилися під Польщею. Він був організатором величавої маніфестації православних українців на Волині, що відбулася 10-го вересня 1933 р. у Почаєві. В Соймі виголошує знаменні промови в обороні Православної Церкви, коли поляки в 1938 р. зруйнували на Холмщині понад 140 православних церков і на Волині насильно переводили православних українців на католицтво та старалися польонізувати Православну Церкву.

Крім цього, посол Степан Скрипник був членом Президії Товариства ім. Митрополита Петра Могили в Луцьку, основником і головою Товариства «Українська Школа» у Рівному, де він проживав, і членом інших багатьох українських установ і організацій.

Під час Другої світової війни, змушений залишити Волинь, прибув на Холмщину, де став між іншим членом Архиепископської Ради, що її очолював Митрополит Іларіон.

Зі звільненням українських земель від большевиків, прибуває на Волинь у 1941 р. і, як голова Волинської Національної Ради, нав'язує зв'язок з Всеукраїнською Церковною Радою у Києві. Ідучи за покликом своїх предків, що віддали себе на службу Церкві, будучи в цей час вже вдівцем, рішає решту життя присвятитися духовній праці. Приймає спочатку дияконське свячення, а 10-го квітня 1942 року був висвячений на священника. 6-го травня того ж року стає ченцем, приймаючи чернече ім'я Мстислав; 14-го травня 1942 р. відбулася його хіротонія на Єпископа Переяславського. Хіротонію його довершило п'ять Єпископів на чолі з бл. пам. Владикою Ніканором в Андріївському соборі в Києві.

Від того часу ввесь свій запал і енергію Владика Мстислав віддає рідній Церкві, що відновила свою діяльність на звільнених від большевиків широких просторах України. За короткий час відвідує багато міст і сіл, відправляючи урочисті Служби Божі й виголошуючи палкі проповіді. Це викликало негативну реакцію гітлерівської влади в Україні, яка заборонила Владиці перебувати в Київському генеральному комісаріаті, а також у комісаріятах по правий і лівий бік Дніпра. Коли він цього не виконав, одержав вимогу залишити Київ. Тоді Владика Мстислав подався на Волинь.

Коли в початку жовтня 1942 р. в Луцьку відбувся Собор Єпископів УАПЦеркви, фактично заборонений гітлерівською владою, Владика Мстислав разом з Архиепископом Ніканором згідно рішення Собору відвідали у Почаєві Митрополита Олексія, з яким підписали акт поєднання. Проти цього поєднання виступила гітлерівська влада а самого Владика Мстислава Гестапо арештувало 14-го жовтня 1942 р. та тримало у в'язницях Чернігова, Прилук і

Києва й звільнено щойно в квітні 1943 р. з умовою, що він з Києва не буде виїжджати і не буде правити Служб Божих і проповідувати. Щойно 22-го вересня 1943 р., коли почалася евакуація, Владика Мстислав залишив Київ і подався на Захід.

Спочатку перебував Владика у Польщі, під опікою Митрополита Діонісія, а потім з транспортом єпископів, духовенства УАПЦ і їхніх родин, що його він організував на доручення Митрополита Полікарпа, подався через Австрію до Німеччини.

По закінченні війни Владика Мстислав знову проявляє свою енергійну діяльність. Організує в 16 таборах провінції Великий Гессен релігійну обслугу та створює там Єпархіяльне управління. На Соборі Єпископів УАПЦеркви в березні 1946 р. в Еслінгені біля Штутгарту йому було доручено організувати західноєвропейську єпархію православної Церкви, до якої входила Франція, Бельгія і Великобританія. Через труднощі повоєнного часу, Владика Мстислав щойно в грудні 1946 р. прибув до Парижу, що мав бути його осідком, і в 1947 р. почав об'їжджати осередки у Франції, де перебували наші люди, а також у Бельгії. В серпні прибув до Великобританії, відправивши у Лондоні 14 серпня 1947 р. першу там Службу Божу в домі СУБ на Лінден Гарденс.

Архипастирська діяльність Владики Мстислава у країнах Західної Європи була припинена в наслідок виїзду його у вересні 1947 р. до Канади, куди його запросила Українська Греко-Православна Церква і де він був обраний в листопаді 1947 р. зверхником цієї церкви з титулом Архiepіскопа Вінніпезького й усієї Канади. Сан Архiepіскопа надав йому ще весною 1947 р. Собор Єпископів УАПЦеркви.

В 1950 р. Владика Архiepіскоп Мстислав, у наслідок певних розбіжностей в засадничих питаннях між ним і Консисторією УГПЦ в Канаді, зрезигнував з очолювання цієї Церкви і перейшов до Української Православної Церкви в США. Заходами Владики Мстислава в 1950 р. відбувся Собор Поєднання Української Православної Церкви в США, в наслідок чого була посилена ця Церква, що перебувала під головуванням бл. пам. Митрополита Іоана, заступником якого і одночасно головою Консисторії цієї Церкви став Архiepіскоп Мстислав.

Владика Архiepіскоп Мстислав поклав великі заслуги для УПЦеркви в США. З ініціативи Владики набуто в місцевості Бавнд Брук, недалеко Нью-Йорку, маєток для Церкви, в якому мають свій осідок Консисторія і інші установи цієї Церкви. В цьому осередку УПЦеркви в США з ініціативи Владики побудовано величавий Храм-Пам'ятник в пам'ять полеглих за Україну й жертв штучного голоду в Україні 1932-1933 роках, засновано духовну

семінарію, бібліотеку, музей, друкарню, з якої вийшло друком багато десятків важливих і цінних книжок богослужбового й церковно-релігійного змісту. При церкві існує великий цвинтар, на якому вже поховано кілька тисяч померлих наших людей, серед них ряд визначних осіб. Під проводом Митрополита Мстислава виходить вже 37 рік місячник «Українське Православне Слово» українською мовою й цей журнал також англійською мовою. Щороку видаються репрезентативні українські православні календарі.

Не були чужі Владиці Мстиславові й справи УАПЦеркви. Він неодноразово відвідував УАПЦеркву в Європі й бував часто у бл. пам. Митрополита Ніканора, похорон якого він очолив 29-го березня 1969 року в Карльсруе, переймаючи тимчасово керівництво православною Церквою. Надзвичайний Собор УАПЦеркви в Оттобруні біля Мюнхену 13-го вересня 1969 р. одноголосно обрав Архієпископа Мстислава Митрополитом УАПЦеркви, з одночасним перебуванням його й надалі у складі Єпископату Української Православної Церкви в США. Коли 3-го травня 1971 року у Філадельфії (США) упокоївся в Бозі бл. пам. Іоан (Теодорович), Митрополит Української Православної Церкви в США, VII Собор Української Православної Церкви в жовтні 1971 р. обрав його Митрополитом цієї Церкви. Таким чином Митрополит Мстислав очолив обі Митрополії — УАПЦ і УПЦ в США, що триває й дотепер, Єпископат яких творить спільний Собор Єпископів.

Вітаючи Владика Мстислава з його ювілеєм 90-ліття з дня народження, наші серця сповнені почуттям щирої вдячності за все це, що Владика Митрополит вчинив впродовж свого життя для Української Православної Церкви й нашого народу. Просимо Милосердного Господа Бога, щоб продовжив роки життя Владики і дав Йому сил і здоров'я далі служити Богові на славу Українській Православній Церкві й на користь українському народові.

*Редакції: «Шлях Перемоги»
«Визвольний Шлях»*

ТВОРЕЦЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИЛИ

(В 50-ліття від смерти полк. Євгена Коновальця)

«Як не буде в нас сили, не досягнемо нічого, хочби все найкраще для нас складалося. Як жеж будемо мати силу, тоді вийдемо побідно з найгіршого лихоліття і здобудемо все, що нам потрібно».

Євген Коновалець

П'ятдесят років ділить нас від трагічного моменту, коли то 23.5.1938 року на бруку міста Роттердаму, в Голландії, згинув з рук московського душогуба творець і керівник революційних сил українського народу — УВО-ОУН, полковник Євген Коновалець.

Ім'я Євгена Коновальця вписалося великими літерами до нової Історії України, бо в його особі відбився зразок сучасної ідеальної української людини, що втілює в собі ідеал українського революціонера, полководця і державно-політичного мужа — Провідника.

Вже з молодих літ, Євген Коновалець, з родини педагогів і священників, віддавався громадсько-політичній праці в умовах австрійської займанщини, де треба було зводити бій за освідмлення свого народу у підготовці боротьби за визволення.

В свідомості майбутнього полководця вкорінився імператив сили, яку треба вперто плекати для досягнення поставленої мети — відзискання волі для народу. Ту силу він вбачав у організації. Будучи сам у вирі організованого життя студентів, він спостерігав, що означає організація у боротьбі за Український Університет у Львові, що дає організація «Просвіти» по селах і містах Західньої України і вкінці організації парамілітарних товариств молоді, як «Січ», «Соколи», «Пласт».

Організаторський хист Євгена Коновальця заблiснув у момент, коли Україна збудилась з віковичного сну неволі і піднялася творити власне державне життя. Як старшина австрійської армії в російському полоні, він з полонених галичан творить курінь Січових Стрільців і цю військову одиницю ставить до розпорядимости Української Центральної Ради в найважчий час проголошення IV Універсалу 22.1.1918 року, коли ворог підняв повстання в самій столиці України, Києві.

Українська Самостійна Соборна Держава стала невідкличною

метою його життя і цю високу ідею він зумів прищипити своїм воякам і старшинам. Тому zorganizована ним військова частина була відпорна на розкладові кличі демілітаризації й анархії, які ніс з собою большевизм.

Найкращою запорукою сили для Євгена Коновальця була військова дисципліна, базована на сильній вірі в ідею, за яку провадив у бій своє вояцтво. Ідея волі і державної незалежності України в її соборницьких рамках, виявилася твердим цементам, що робив з вояцтва один сильний моноліт, який видержав до кінця воєнних операцій.

І Центральна Рада, і Гетьман Скоропадський, і Директорія високо цінили полк. Євгена Коновальця з його куренем, відтак загоном, а вкінці Корпусом Січових Стрільців. Євген Коновалець готовий був служити кожній формі української державности, якщо вона респектувала засаду самостійности і соборности.

Соборницький момент у світогляді Євгена Коновальця був такий сильний, що він уважав своїм обов'язком вести бої за Київ — столицю України, навіть тоді, коли Львів, столиця його вужчої батьківщини кривавився в боях проти польських наїзників. Через Київ — на Львів, стало девізою Євгена Коновальця і його Січових Стрільців. Тій девізі він залишився вірний до кінця свого життя.

Обов'язковість і послідовність та гармонія між словом і ділом були найсильнішими рисами його великої особовости. Ще не затих добре гул воєнних операцій після програних визвольних змагань, як полк. Євген Коновалець збирає Січову Раду і творить зав'язок Української Військової Організації (УВО), щоб тільки не розпорочувались сили потрібні для дальшої боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу.

Євген Коновалець виріс наскрізь органічно на найвищого керівника визвольного руху, спочатку суто військового, а згодом, коли створено Організацію Українських Націоналістів — на ідеологічно-революційного. Діло його організаторського генія триває до наших днів і спрямоване у майбутнє.

Постать Євгена Коновальця стала ідеалом Провідника і для молодших поколінь. Відомо ж, що вже в 1921-22 рр. на мешканню у Львові заходив до нього на розмови гімназист Роман Шухевич, котрий за декілька років стає бойовим референтом УВО і ОУН, щоб відтак очолити Українську Повстанську Армію в найважчих історичних часах Другої світової війни і після неї, а в той же час очолює ОУН і Генеральний Секретаріат УГВР.

Сильна особистість і революційна настанова Євгена Коновальця наснажувала босвиків УВО-ОУН в Краю іти на геройські вчинки,

а то й на шибенницю, а у випадку В. Біласа і Д. Данилишина, чи на риск життя у випадку Миколи Лемика, що пострілом у висланника Москви, у Львові, запротестував проти організованого Московою голоду в Україні в 1933 р. Полк. Євген Коновалець, як Голова Проводу ОУН, п'ятував тих членів Проводу, що критично негативно оцінювали революційні акти крайової ОУН під проводом Степана Бандери, вважаючи ті акти за конечні і правильні.

Живучи поза кордонами України, Євген Коновалець завжди бдав про гідну репрезентацію українського імені в світі, висилаючи до важливіших держав представників для зовнішньої праці, контактів та інформації. Він піддержував також ділові і живі контакти з українськими політичними діячами: з Симоном Петлюрою, А. Лівичьким, Гетьманом Скоропадським, д-ром Д. Левичьким, посолкою Міленою Рудницькою і ін.

Євген Коновалець відкидав чужі орієнтації, а натомість був завжди за розбудовою власних національних сил і засобів. З тією метою він виїздив у поїздки до США і Канади, а також вислав туди членів Проводу, щоб зміцнювати позиції ОУН і створити потрібну фінансову базу для дії ОУН. Орієнтація на власні сили була одною з головних засад в програмі полк. Євгена Коновальця.

Після вбивства Голови Української Держави, Головного Отамана Симона Петлюри, в Парижі 1926 року, найбільш небезпечним для Москви виявився полк. Євген Коновалець. Обидва вони стали для українського народу символами української державности і боротьби за волю України. Тому, 12 років згодом, полк. Євген Коновалець паде жертвою того самого ворога, що довго чигає на його життя, аж вкінці, підступом досягнув його в Роттердамі. Сталося це в році, коли мав відбутися черговий Другий Конгрес ОУН, для підготовки якого полк. Євген Коновалець викликав був з краю молодого тоді ще Ярослава Стецька.

Ті 50 років, що проминули від трагічного загину Провідника ОУН, полк. Євгена Коновальця, були безперервним ланцюгом організування сили і направлення її по лінії збройної і політичної боротьби за ту велику Мету, для якої жив, працював і боровся її великий подвижник, організатор, стратег, державний муж і Провідник — Євген Коновалець. В тому ланцюгові вузловими кільцями є Акт відновлення української державности 30.6.1941 р., створення Українського Державного Правління під керівництвом Ярослава Стецька, вишкіл Дружин Українських Націоналістів, як зв'язку української визвольної армії, підготовка і висилка Похідних Груп ОУН в найдавніші закутки України для проголошення Акту відновлення української державности і мобілізації народніх сил довкола ідеї боротьби за ту державність, створення і

розбудова УПА під проводом Головного Командира ген. хор. Тараса Чупринки і десятилітня збройна двофронтowa боротьба та започаткування фронту Поневолених Народів, який перетворився в Ан-тибольшевицький Блок Народів і вкінці створення революційного парламенту — УГВР з її Генеральним Секретаріатом. Після етапу збройної боротьби, яка своїм розміром та інтенсивністю нагадує часи Хмельниччини, прийшов етап психологічно-політичної боротьби позначеної страйками і повстаннями у місцях каторжної праці і заслань, які зламали міт непоборности останньої в світі імперії.

Процес творення національної сили проходить і в наш час. На шляху силового змагу за здійснення заповітів Євгена Коновальця згинули від того самого підступного ворога його послідовники Роман Шухевич-Чупринка і Провідник Степан Бандера, якого іменем названа ціла епоха, а також тисячі відомих і невідомих Героїв, яких видала українська Нація, як свідectво своєї непохитної віри і здетермінованости дійти переможно до своєї Мети. Світлу пам'ять Євгена Коновальця і його послідовників вшануємо найкраще дальшою розбудовою сил української Нації, щоб успішно завершити змаг за Самостійну Соборну Українську Державу.

ПРОВІД ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Травень, 1988 р.

«... ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ КЛИЧЕ ТЕБЕ НАД СВІЖОЮ МОГИЛОЮ ВОЖДЯ ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ ЗАПРИСЯГТИ ПОМСТУ ВОРОГАМ! КЛИЧЕ ТЕБЕ БОРОТИСЯ ДО ЗАГИНУ ЗА ІДЕЮ, ЗА ЯКУ ВІН ГЕРОЇЧНО ЗГИНУВ! СТАВАЙ НА ФРОНТ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ПІД ПРОВОДОМ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ!»

(Із Звернення Проводу ОУН)

Богдан ЛІВЧАК

ПОЛКОВНИК ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ

(В 70-річчя Української Національної Революції)

Вужчою батьківщиною полковника Євгена Коновальця була Західня Україна, Галичина. Під час Першої світової війни був старшиною в австрійській армії, на важкому фронті під Маківкою потрапив у московський полон і перебував у таборі військовополонених над Волгою у Царицині, в Росії.

На початку московсько-большевицької контрреволюції 1917 р. утік з полону до столичного Києва. Опинившись у Києві, повністю станув на службу відродженій Україні.

Революція 1917 р. звулканізувала народні маси та створила передумови до визволення України з вікового московського рабства. В революційних обставинах Коновалець бачив неповторну нагоду здійснити мрію — відродження вільної соборної Держави.

У Києві тоді вже існував український уряд — Українська Центральна Рада і Генеральний Секретаріат. Розібравшись у ситуації, побачив Коновалець, що лукаві приспали пробуджену українську національну стихію, а особливо частину провідників, дурманом московської соціалістичної «революції». Наче само Провидіння привело Коновальця у Київ, у найкритичніший час. Він своїм дужим покликом остеріг українську націю перед смертельною небезпекою. Тодішня інтелігенція в Києві і в краю була у великій частині задурманена чадом соціалізму. Для них не існувало поняття нації. Вони висмівали творення регулярної армії, проти чого виступали М. Міхновський і С. Петлюра. Коновалець кликав: творім негайно міцну, здисципліновану, регулярну українську національну армію! На прапорах такої армії буде яскраво видно гасло: «За Самостійну Соборну Українську Державу!».

Таку збройну силу він творить з залізною впертістю і послідовністю.

За згодою уряду, Коновалець почав формувати в Києві курінь з добровільців, з кол. вояків західньоукраїнських земель, які громадилися у Києві, приходячи з московських таборів. Цей курінь був ядром, з якого за шість місяців постав полк піхоти Січових Стрільців у складі коло 3.000 здисциплінованих бійців. Гайда-

мацький Кіш Петлюри і ССтрільці Коновальця боронили нашу революцію.

* * *

Народився Коновалець 14-го червня 1891 р. в селі Зашків біля Львова, там же відбув початкову школу. Від найменших років вихований у патріотичному дусі, як у родинному домі, так і серед широкої патріотичної родини батька. Гімназію закінчив у Львові. Від юнацьких років відзначався твердістю, стійкістю характеру, непохитністю і шляхетною впертістю у своїх прямуваннях. Ще в гімназії на практиці виявив риси свого характеру, стаючи в обороні шкільного колеги так, що суворий професор врешті-решт таки пішов за порадою Коновальця і перепитав знання з математики того учня, якого Коновалець підготовляв, і той здав іспит. Таке сталося під час виборів, коли наші західні сусіди австрійському цісареві у Відні заявили «При тобі, пане, стоїмо і стояти хочемо», — а свою шовіністичну роботу робили проти українців і білорусів.

Не помогло, що староста польський вислав військо і поліцію до Дублян біля Львова, де і тепер є Рільнича Академія, щоб тероризувати місцевих українців: парох о. Володимир Коновалець запросив на допомогу українцям свого молодого братанича, студента прав Євгена Коновальця.

Поляки вибори програли. Але вони шукали пімсти, добилися арешту Коновальця. Австрійський суд звільнив його від вини і кари.

Під час боротьби 1910 р. за Український Університет, по вбивстві українського студента Коцка, був Коновалець учасником у процесі 101 українського студента у Львові. З приводу тих виступів поляки-студенти назвали Коновальця «новітнім гайдамакою».

У міжчасі Коновалець відбув однорічну службу. Це утвердило у нього переконання, що молоді студенти-українці повинні здобувати військовоє знання.

З вибухом війни 1914 р. був мобілізований, а під час боїв на Мазіці потрапив до московського полону.

Врешті опинився в Києві, де зійшовся з гуртом кийських українців, як брати Шемети, М. Міхновський, Луцейко й інші, а також із Симоном Петлюрою.

Творення військового відділу не йшло так легко.

В. Винниченко, який займав відповідальне становище в уряді,

холодно ставився до організації війська. Він писав: «Не своїй армії нам, соціо-демократам і всім щирим патріотам, треба, а знищення всяких постійних армій».

Противниками Винниченка були М. Міхновський і С. Петлюра, але Винниченко був державним речником. Навіть сам голова Центральної Ради, проф. М. Грушевський ішов тією самою дорогою, що й Винниченко. Щоправда, Грушевський змінив думку в справі організації армії, та вже було запізно.

Революція діяла. Треба було якнайскоріше творити військову силу, щоб забезпечитися від Москви. Однак не так було: Винниченко і його партаймани довели до зневіри і деморалізації. Це наглядно видно було на спробі полку П. Полуботка. Тоді вже рішалася доля України, але державні чинники з УЦР стали по стороні Москви: Центральна Рада одних вислала на фронт, а других замкнула до тюрми. Винниченко вислав Міхновського, як військовика, до Одеси. Давши дозвіл на організацію військового відділу, загорілі антимілітаристи вирішили новозорганізовану військову формуцію перетворити в розполітизовану, мітингову групу.

16-го січня 1918 р. Центральна Рада видала закон про демобілізацію української армії!

На вічу в тій справі, мала бути вирішена доля Куреня Січових Стрільців. Там виступив генеральний секретар військових справ Порш і його співпартійці, які заявили, що Курінь може існувати, як «народня міліція», а стрільці мусять закріпити систему «солдатських рад» і «прогнати всяких панів-офіцерів, як собак», в протилежному випадку Курінь буде роззброєний і розпущений.

Але чинники урядові помилилися. Виступ Коновальця поставив справу в іншому навітленні. Курінь зліквідував внутрішню союзову систему, заборонено партійну агітацію. Але вже через кілька днів оті соціалістичні космополіти мусіли звернутися до Куреня з проханням виступити зброєю в обороні столиці перед московською большевицькою бандою.

Ось так почався похід до невмирущої військової слави київських Січових Стрільців.

У Києві Січові Стрільці і Гайдамацький Кіш С. Петлюри стали ядром і головною силою опору проти московсько-большевицьких повстанців. По кількох днях вуличних боїв Січові Стрільці з рештками Богданівського і Полуботківського полків та Гайдамаками Симона Петлюри здавили численних большевицьких озброєних банд.

Всі «антимілітаристи» побачили і, як про це заявив Винниченко,

положення Української Національної Республіки врятував Коновалець із своїми Січовими Стрільцями.

Коновалець далі стояв на становищі, що армія мусить бути увесь час збройним рам'ям народу. Та він бачив, що політика партійців доводить до анархії, і що це доведе молоду державу до неминучої руїни.

Так прийшло до проголошення Гетьманату і роззброєння Куреня Січових Стрільців, бо вони не хотіли визнати Гетьмана.

По чотирьох місяцях Коновалець, за згодою опозиції і Гетьмана, відновив Курінь Січових Стрільців у Білій Церкві, а не в Києві: московські кола проникли до Гетьмана і не допустили січовиків до Києва.

У Білій Церкві почався інтенсивний військовий вишкіл, і введеної Січові Стрільці цю підготовку практично провели.

Коновалець, визнавши Гетьмана, всіляко старався відтягнути Павла Скоропадського від промосковської політики. Всі намагання Коновальця не мали успіху. Врешті-решт Гетьман видав «грамоту» про федерацію з Москвою. . .

Це було гаслом до повстання. Сталося так, що гетьманська Сердюцька Дивізія відмовилася йти у бій проти повстанців. В бою під Мотовилівкою ішов бій між москвинами і Січовими Стрільцями. Багато москалів там загинули від українських куль.

Бій під Мотовилівкою характеризує Коновальця, як командира великої відваги, рішучості й віри, що Січовий Стрілець його бойовий наказ виконає і здобуде перемогу.

Хоч у часі протигетьманського повстання і пізніше Армія УНР начисляла до 300.000 озброєних людей, військово і політично це був дуже слабкий зліпок, це було розпартійчене військо, опановане отаманією.

Курінь Січових Стрільців перетворився в Дивізію, а далі в корпус силою кругло 20.000 вояків, де дві третини усього бойового складу були вояки з Придніпрянщини.

Не маючи змоги у короткому огляді подати подробиці дальшої участі С. Коновальця і його Корпусу, треба ще згадати про похід з'єднаних українських армій на Київ. Це був тріумф державницько-соборницької ідеї в днях 30 і 31 серпня 1919 року. На жаль, ці спільні зусилля українських армій скінчилися неуспіхом, а тим самим були передвісником кінця Української Армії, а також і державности.

Від березня 1917 р. до кінця січня 1918 р. панувало в Україні революційне захоплення, було аж чотири універсали, та в перших

трьох все ще говорилося про автономію в межах московської імперії. . .

Щойно Четвертий Універсал проголошений під гук московських гармат, говорив про самостійну Україну.

У грудні 1919 р. Коновалець бачучи безвиглядність дальшої боротьби, запропонував самоліквідацію Корпусу Січових Стрільців.

Жодних високих державних постів Коновалець не займав ні за Центральної Ради, ані за Директорії. В роках 1918-20 стояв на чолі військової одиниці Січові Стрільці. Та мимо того полк. Коновалець своєю індивідуальністю мав великий вплив на події на Наддніпрянщині в тім часі. Його Курінь чи корпус СС діяв, як захисник українського уряду і держави. Це тим більше слід підкреслити, що у тих роках Коновалець був 26-28 літнім людиною, а це міцніше підтверджує могутність індивідуальности, політичної зрілості, характерности, що в хаосі подій вміє крокувати правильним шляхом, не схибивши на розпутті психози соціалістичних дурманів.

Витримав, не заломившись, політично й морально у найважчих моментах проби.

По закінченні фронтових боїв було вирішено організувати *Українську Військову Організацію, УВО*. Як того, хто мав очолювати організацію, вибрано полк. Євгена Коновальця, який своєю особистістю найкраще надавався на керівника.

Національна революція зазнала тимчасової поразки, але національна революція розгортається далі! — це було гасло Коновальця. Ворог здобув перемогу в боротьбі регулярних армій, але українцям залишаються різноманітні можливості боротьби в запіллі. «Творити державу в державі» — так плястично висловив Коновалець ідеї УВО.

УВО, як нова організація, мала завдання не тільки об'єднати всі розгублені і розпорошені сили, а й застосувати нові методи та засоби боротьби з окупантами. Вона мала діяти на усіх землях України. Не бракувало ні людей, ні засобів творити Організацію. Вужчою ціллю УВО було нищити різні об'єкти, як станиці поліції, військові склади, залізничні мости і т.д. Потім вчинено атентат поручника УСС, Федака на голову польської держави маршала Пілсудського.

Вже за роки діяння УВО почали організуватися поодинокі організації молоді, з чітким виявом націоналістичної ідеології.

По вступних приготуваннях ці всі молодечі націоналістичні організації, вирішили створити одну Націоналістичну Організацію. Так у 1929 р. у Відні, на Першій Конгресі Націоналістів, створено ОУН і провідником проголошено полк. Євгена Коновальця.

Організацію Українських Націоналістів розумів Коновалець, як ідеологічно-політичний патріотичний Рух. ОУН мала ідеологічну чіткість. Революція — це не лише спротив окупантові а в першу чергу — духове переродження української нації.

Полковник був рішучим противником соціалізму, наростки якого вже бачив в Україні в роки Визвольних Змагань.

У 1930 р. Коновалець перебував стало у Женеві, де розвивав жваву політичну діяльність. На Женеву були звернені очі українського політичного світу. Женева в ті роки стала найважливішим українським осередком поза рідними землями.

Значну активність проявляв Коновалець у зв'язку з польською безмозглою пацифікацією в Галичині, коли приїжджали члени української парламентарної репрезентації.

Велику увагу присвячував Коновалець військовій справі, вишколові старшин. Він створив Військовий штаб.

З УВО органічно впливала Організація Українських Націоналістів, де треба було бойовиків.

Соборницький характер ОУН намагається полк. Коновалець зберегти і в персональному доборі членів Проводу ОУН, а також присвячує в революційній праці особливу увагу Наддніпрянщині.

Смертельну загрозу українського націоналізму для Варшави і Москви окупанти України бачили і розуміли. Москва ще добре пам'ятала рішучі кроки Коновальця в 1918-19 роках, і здавала собі справу про можливості у майбутньому. Хижацька Москва докладала усіх зусиль, щоб полковника Євгена Коновальця, творця УВО і ОУН, схопити живим або його знищити. Щойно в 1938 році, напередодні нової воєнної завірюхи, вдалося їй довершити вбивство...

У висліді слідства голландська поліція прийшла до висновку, що виконавець вбивства прибув на московському кораблі «Мен-жинській» і ним утік.

На столику в кімнаті готелю, де бував покійний Полковник, залишився хрестик з Розп'яттям Христовим. Як подають найближчі з родини, Полковник одержав той хрестик від своєї матері, ідучи на війну, і завжди його зберігав біля себе, майже чверть століття.

Шлях двадцятилітньої боротьби за українську державність, що його пройшов Полковник — це шлях одного із духово-політичних українських велетнів, це шлях найвизначніших королів, князів, гетьманів.

В роковици Акту Відновлення Державности

Степан БАНДЕРА

**ЧЕСТЬ НАЦІЇ, ІСТОРИЧНА І ПОЛІТИЧНА КОНЕЧНІСТЬ
НАКАЗУВАЛИ ТАК ПОСТУПАТИ**

З весною 1941 року, напередодні вибуху німецько-совєтської війни стали очевидними гітлерівські плани супроти України: підманути туманними кличами й обіцянками, запрягти до свого імперіалістичного воза, а потім зробити з України терен колонізації, господарської експлуатації і джерело невільничої робочої сили. Спершу, на час війни, Берлін плянував грати на облуду — з одного боку, обіцяти державність, а з другого — викручуватись воєнними обставинами, українською невідготованістю і т.п. Одним із головних аргументів гітлерівської облудної політики був закид, що українці невідготовані, необ'єднані, розсварені, нема з ким говорити і т.п. А при тому була ставка на розігрування одних проти одних, не допускаючи до порозуміння. Тоді вимогою часу стало порозуміння всіх українських політичних чинників, які були на західних окраїнах і на еміграції в Європі, створити одностайний фронт і консолідований осередок-репрезентацію. Цю вимогу ситуації добре зрозуміли всі українські політичні чинники, і за почином революційної ОУН у Кракові створився Український Національний Комітет (УНК), до якого ввійшли представники всіх середовищ, центрів і угруповань, за винятком одного чи двох. ОУН виступила з ініціативою і доклала всіх старань, щоб здійснити консолідаційну акцію, керуючись насамперед рацією актуальної визвольної політики, а не своїм протиставним відношенням до програмово різних угруповань, які ОУН поборювала. Це саме мали на меті й інші співучасники.

Щодо УНК можна почути на адресу нашої Організації закиди, ніби вона не була вірна супроти партнерів договору, що в Акті 30 червня виступила не від УНК, що і далі діяла сепаратно, а УНК не був активізований. Але цей закид не витримає критики, коли розглянути суть справи. УНК зформувався на засадах відкритої легальної дії і вже через це не міг бути чинником револю-

* Гляди: Степан Бандера: «Перспективи Української Революції», видання ОУН, стор. 77-129., 1978 рік.

ційного характеру, бо відразу був би ліквідований окупантом. УНК не готувався до того, щоб починати чи очолювати революційну протинімецьку боротьбу. Він мав оформити й маніфестувати одностайність української політики, бути речником українських самостійницьких прагнень у межах нормальної політичної дії, а не революційних кроків і боротьби. Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 року і розпочате ним державне будівництво — це були дії, виконані революційним порядком, і заздалегідь було відомо, що Гітлер відповість на них безоглядними репресіями. Втягати до того УНК було недоцільно і неможливо. За саме передання УНКомітетом радіоповідомлення про Акт 30.6.1941 р. члени УНК були гестапом ув'язнені.

Якщо б була змога нормальної самостійницької політичної дії, якщо б Німеччина респектувала державну суверенність України і невстрявання її у війну Німеччини проти західних держав, ці невідступні тоді декляровані засади української самостійницької політики, в такій обстанові УНК вийшов би на поле широкої політичної дії і репрезентації. Де було можливо, там УНК був активований і відповідно підносилося його значення. Українська Національна Рада створилася у Львові в липні 1941 року у зв'язку з УНК; так само на всіх масових народніх зібраннях і маніфестаціях по всьому терені особливо відзначалося повстання УНК як центру всеукраїнської політичної консолідації. Дальший розвиток подій був такий, що не було можливостей для дії УНК, як легального самостійницького центру. В піднімецькій дійсності могли наявно існувати тільки такі політичні твори і акції, які пристосовувалися до цієї дійсності; усе ж безкомпромісове, що хотіло вести акцію, мусіло йти в підпілля.

Також і щодо Акту 30 червня 1941 р. і дальших подій треба висвітлити головні моменти, щоб усунути різні неправдиві, свідомо чи несвідомо розповсюджувані, шкідливі для української політики інтерпретації.

Революційний провід ОУН зважився на такий шлях ставлення визвольної справи у зв'язку з німецько-більшевицькою війною пляново, після всебічного обміркування. Було ясно, що гітлерівська Німеччина не думає позитивно ставитися до справи державної самостійности України, з другого боку, не схоче відразу викликати боротьби українського народу проти себе. Невизрадною політикою, тактикою обіцянок, що не зобов'язують, і проволоч, підтримуванням надій на державну самостійність України після закінчення чи то вирішення висліду війни з ССРСР гітлерівський режим планував не допустити до того, щоб прагнення українського народу до державної самостійности рішуче спрямувалося проти Німеччини. Берлін не хотів мати проти себе України, намагався

втягти її насамперед у свою війну проти СРСР і тим зв'язати її з усією своєю політикою, позбавити можливостей провадження незалежної української політики, використати й значною мірою виснажити сили України у війні, а далі відомо, яку долю готував Гітлер Україні.

Було ясно, що у відношенні до гітлерівської Німеччини не можна було сподіватися на успішність переговорів, ставлення вимог, переконувальних тощо. Такі заходи були заздалегідь засуджені на неуспішність і могли мати значення тільки тактичних заходів, щоб мати й такі козирі і щоб приховати підготовку до дії по іншій лінії. Справжня ж самостійницька політика мусіла йти шляхом dokonаних фактів, власної ініціативи, не оглядаючись на політику Німеччини, а коли треба, то виразно проти неї. Український народ мусів на початку нової ситуації, створеної воєнними подіями на його землях, виразно і рішуче сказати своє слово, творити своє життя за власною волею, власними рішеннями. І так сталося. Проголошення Народними Зборами у Львові відновлення Української Держави, створення Тимчасового Державного Правління, проведення всенароднього плебісциту у формі висловлення волі народу на масових відкритих маніфестаційних зборах-здвигах на всій українській території, вільній від большевицької окупації, розгортання державного будівництва у всіх галузях — все це завершилось власною волею і власними силами українського народу, не зважаючи на бажання і ставлення німців, проти їхньої волі.

Ми глибоко переконані, що честь Нації, історична і політична конечність наказували так поступати. Ми не мали надій на те, що такі довершені факти і так виявлена рішуча воля українського народу вплинуть на зміну політичних плянів Гітлера супроти України. Їх ніщо взагалі не змогло змінити. Але тільки рішучі і довершені діла з нашого боку могли створити ясну ситуацію, перекреслити найнебезпечніші для України підступні гітлерівські задуми й зберегти відкритий, чистий шлях для дальшої незалежної визвольної політики. Такими діями була передусім виразно висловлена воля українського народу, що він сам вирішує питання свого життя, завжди змагає до відновлення своєї суверенної держави, а відношення між Україною і сторонніми силами ставить у залежність від їх пошани до суверенних прав українського народу, визволення його суверенної держави. З цих позицій Україна не відступає ніколи, в жодній ситуації, і своїх природних прав на державну суверенність не зрікається і під натиском наймогутніших сторонніх сил.

Доконані державотворчі акти мали вирішне значення для скеровання й кристалізації основних внутрішніх політичних проце-

сів, які відбувалися в цілому українському народі від літа 1941 р. Вони були виразно спрямовані до державної суверенності. Серед величезних змагань світових потуг могла губитись, припинитись справа української державності. Червень 1941 року залобіг тому і поставив її в центрі політичного розвитку серед воєнної бурі на Сході Європи.

Основна лінія облудно-підступної політики Гітлера супроти України була перекреслена. Німці спершу ще намагалися її повернути й утримати, сподіваючись від її успіху дуже багато. Тому вони не виступали відразу з властивою їм безоглядністю, пробували ліквідувати справу тихцем, зам'яти, відсунути. Коли ж стало видно, що через рішучу й виразну українську поставу не вдається, тоді німецька політика була примушена розкрити свої карти, показати справжнє відношення і пляни. Німецькі репресії і курс одвертої ворожо-окупантської політики відкрили очі всім, оголили істоту німецької «остполітік» і створили виразні фронти.

Дехто закидає, що під час Акту 30 червня 1941 р. були вжиті фрази і жести приязного супроти Німеччини тону. В цій справі пора сказати одверте слово, бо наша правда ясна і чиста, і треба припинити фальшиве змалювання дійсності. Ми завжди обстоюємо незалежність української політики, яка керується тільки українською рацією, а не кокетуванням (безуспішним!) із сторонніми силами. Стоїть питання про основну лінію української політики під час минулої війни, зокрема супроти Німеччини. Війна Німеччини з іншими державами, доки вона не зачіпала України вимагала від нас повної нейтральності. Україна поневолена більшовицькою Росією і в стані боротьби з нею за своє самобутнє існування, за державну суверенність не мала ні змоги, ні рації будь-як втручатися в справу чужої війни. Коли ж на переломі 1939-1940 р. з німецького боку були виявлені намагання на західних окраїнах і в Польщі втягти українців у війну на заході й вербувати їх до спеціальних військових частин, призначених на західний фронт, Організація і все українство поставилося до цього рішуче негативно. Це пройшло немов непомітно, бо справа була неголосна, але нею було позначене важливе політичне вирішення.

Коли ж Німеччина пішла війною проти Росії, нашого ворога, то Україна не могла прийняти неприхильно цього факту. Але тим ще не розв'язувалося питання взаємин між Україною і Німеччиною. Воно мусіло залежати тільки від одного: як поставиться Німеччина до державної суверенності України, чи буде шанувати українську суверенність, українські інтереси, чи буде шукати в Україні союзника проти більшовицької Росії, — чи трактуватиме Україну як воєнну здобич і об'єкт своїх цілей. Українська самостійницька політика не могла керуватися тим, що гітлерівська Ні-

меччина така, чи така, отже ми відразу проти неї. Ми мусіли стати і стали на позиції незалежної реалізації наших національних цілей, оборони наших прав і інтересів. А далі мусіла сказати своє слово Німеччина. Коли мало бути розв'язане таке глибоке вирішення, згода чи боротьба між Україною і Німеччиною, то тут важили лише істотні, великі питання, а не другорядні чи далекі для нас моменти. І ще одно: коли в такій ситуації мала бути боротьба між нами, то треба було, щоб її неспровоковано і виразно спричинила Німеччина потоптанням прав і волі українського народу. Тому наша лінія дії була чітка: невідступне відстоювання справи державної незалежності, а під умовою шанування її — готовість до приязних взаємин і до спільної війни проти большевицької Росії, і тільки проти неї.

Таку політичну лінію ми вважаємо за єдино правильну, її ми намітили, її реалізували і важкими жертвами відстояли — і до неї завжди признаємося. Віримо, що історія її повністю схвалить. А чужий політичний світ також мусить об'єктивно визнати за нами слушність і шанувати нашу поставу.

І ще з одним закидом ми зустрічаємося: чому ОУН так помітно висунулася на перший план у відновленні державності в 1941 р., чому виразно зазначала свою ініціативу й на чільні місця у відроджуваному державному житті висунула своїх членів? Ті, що шукають матеріялу для обвинувачень, вбачають за цим амбіції, жадобу влади, перегони, щоб хтось нас не випередив і т.п., а не хочуть бачити того, що наочно виявилось в живій дійсності. Отже тут вирішальними були три питання: питання самого проведення плану, питання відповідальності і питання збереження зайнятих позицій. Все, що було зроблено в червні-липні 1941, можна було провести тільки порядком революційним, захопленням німців розполохом, дуже швидким і рішучим діянням. Це могла і мусіла підготувати й організувати сама ОУН. Якби справа була спрямована на рейки спільної, міжорганізаційної дії, Гестапо заздалегідь її паралізувало б.

Було передбачено наперед, що німці поставляться ворожо, застосують безоглядні репресії, будуть намагатися змусити до відступу, скасування і т.п. Так і сталося. Від самого початку ув'язнення членів Державного Правління й частини Проводу ОУН представники німецького уряду всякими методами старалися схилити до скасування чи саморозв'язання Державного Правління. Представники Розенберга запевняли, що німецький уряд не виступає проти державної самостійності, тільки з нею треба зачекати, а насамперед концентрувати все для розгрому СРСР, пропонували широку співпрацю з українцями, давали термін — два роки для поступового запровадження державної самостійності України

і т.п. Коли ж такі обіцянки не могли спонукати до скасування актів, тоді прийшли на чергу ультимативні домагання з загрозами репресій супроти Організації і цілого народу, як у ворожій країні. І нарешті дійшло, як відомо, до застосування цих погроз.

При підготовці відновлення самостійної української держави проти волі Німеччини передбачалося такий розвиток і враховано німецькі репресії. Отже йшлося про те, хто, який політичний чинник виступатиме як відповідальний, з усіми наслідками цього. Треба було виступити з відкритим шоломом. Коли не було змоги в даній ситуації зброєю оборонити українську державність, то було конечно, щоб ті, хто її очолив, не ховались ніяким способом і не зреклися її під жодним тиском. Револьюційна ОУН вважала, що мусить взяти на себе відповідальність і обов'язок відстояти перед світом і перед ворогом право і волю українського народу. Тому в самому Акті 30 червня була виразно зафіксована ініціатива ОУН, а Державне Правління очолив член Проводу ОУН. Зроблено все так, щоб на Організації зосередилася відповідальність, а слідом за цим і всі репресії ворога, спрямовані проти української держави, впали на ОУН, яка була загартована і підготована до боротьби, а не на інші українські політичні чинники.

В той період ОУН мусіла висунутись на чоло. Інші політичні чинники були готові йти цим шляхом доти, поки не дійшло до неминучого, одвертого конфлікту з Німеччиною. Вони були схильні до іншої політичної тактики, не до ставлення справи на вістрі меча, — радше до пасивного опору, ніж до активного рішучого виступу в тій ситуації, на початку німецько-большевицької війни. На початку боротьби на два фронти ОУН не могла розраховувати на співучасть інших організованих політичних середовищ. Ситуація була така, що не було змоги для явної легальної дії таких чинників і організацій, які хотіли стояти на позиціях державної незалежності України. А підпільні, революційні методи дії, крім націоналістичного руху, іншим середовищам не відповідали. Вони поступово переставали себе проявляти як діючі політичні фактори. На поверхні лишилося «відполітизоване» громадсько-суспільне життя в тих формах, на які дозволяла німецька окупація і куди влилося багато сил. А самостійницьке політичне життя концентрувалося в націоналістичному підпіллі, яке стояло одночасно в боротьбі проти німців і проти большевицької Росії.

Питання національного визволення

Володимир МАЗУР

В СІМДЕСЯТИЛІТТЯ ЧЕТВЕРТОГО УНІВЕРСАЛУ

З початком цього 1988 року ми, український народ, входимо в друге тисячоліття Християнської України. Святкуючи тут, на свободі, тисячоліття приходу Бога-Творця у наш Рідний Край, ми з боєм у серці усвідомлюємо, що в час цього унікального національно-релігійного свята — в Україні «навіть молитися ворог не дасть».

Чому? Як це сталося, що ми, відновивши нашу тисячолітню державу у формі соборної і незалежної Української Народньої Республіки, — знову її втратили?

Та чи ми дійсно втратили нашу українську державність? Чи ми дійсно здалися на ласку підступного московського північного сусіда?

За всю довгу історію існування нашого народу на сході Європи ми мали три періоди державности.

Першим був славний, повний величі і розмаху, *княжий період*. Як і предвіщував святий апостол Андрій Первозваний, на київських горах кругло дві тисячі літ тому постало велике місто Київ — споконвічна українська столиця. З приходом у Київ першої великої українки — княгині Ольги, заясніли в Київській Русі і перші проблески християнської віри. Внук княгині Ольги, князь-король Володимир Великий, охрестив Україну в 988 році у святій для нашого народу ріці Дніпрі. Князя Ярослава називали в десятому сторіччі «тестем Європи», бо його доньки були заможжені за королями-володарями Угорщини, Франції, Норвегії... Ми мали власну армію, власні гроші, власні закони — ми мали власну Українську Державу!

Другим періодом нашої державности була *Гетьманщина* — *Козаччина*. Тоді про Україну заговорив світ. Запорізька Січ дала перший у світі зразок демократичного, народоправного устрою. Козацька армія відважно боронила інтереси рідного народу. Великі гетьмани: Хмельницький, а особливо Мазепа — гетьман-державник і соборник, — рішуче виступали на захист прав України, завзято боронились проти північного московського ворога. Однак, спільний бій козаків і шведів під Полтавою в 1709 році не вдавсь.

Цар Петро I переміг наші союзні сили. І тоді в Україну прийшов той, хто — за висловом Тараса Шевченка — «перший розпинав Україну», «а вторая доконала вдову сиротину» — себто московська цариця Катерина II.

Причина втрати другого періоду нашої державности полягала не на стільки у військовій силі, як у тім, що гетьман Іван Мазепа, вдаючи приятеля Москви, не зміг, не встиг відповідно підготувати наш народ до боротьби. Цій втраті, мимовільно, сприяв і молодий, запальний шведський король Карло XII, який з півночі несподівано повернув свої війська на Україну, ще не готову до рішучого бою.

Але — в історії і поразки бувають перемогами! Минали роки, і виявилось, що Полтавський бій України проти Росії був лише військовою поразкою. Ми програли один бій, але ворог таки не виграв усієї війни!

Бо коли розгорілося полум'я Першої світової війни в 1914 році — на кін історії раптом вийшло знову українське військо у формі Українських Січових Стрільців. Не було б того війська, коли б не княжий період і козацький період української державности!

Перша світова війна закінчилася революційним зривом у багатьох країнах. Розвалилася Австро-Угорська імперія, захиталися глянні ноги московського імперського колося. . .

Розпочалася революція — але і революції бувають різні. В Росії в 1917 році була революція соціальна, що проходила під кличем: «Геть царя! Дайте нам хліба!» В Україні та в інших поневолених країнах Центральної і Східної Європи революція була, в першу чергу, національна.

В Росії, однак, швидко прийшов до влади Ленін — підступний і рішучий тогочасний Горбачов. Його привезли німці в заплomboваному вагоні із затишної Швейцарії, щоб він робив заколот всередині імперії. Адже ж німці тоді воювали проти Росії та інших держав Антанти.

А в Україні опинились на горі, у проводі, дві сили, які себе не так доповнювали, як собі суперечили. Модний тоді соціалізм намагався заглушувати молодий, але вже зростаючий націоналізм. На сотисячних демонстраціях у Києві, на заклики Центральної Ради, люди несли синьо-жовті прапори і портрети Тараса Шевченка.

В Першому З'їзді українських вояків у Києві взяли участь 700 делегатів у травні 1917 року. А вже в Другому З'їзді, відомому в історії як Всеукраїнський З'їзд Українського Вояцтва, брали участь 2.500 делегатів. Вояки, на заклик Міхновського і Петлюри, домагалися створення Української Армії. Але президент Михайло Грушевський заявив: «Діточки, нам не треба мілітаризму! . . .» Бо,

мовляв, і Росія вже соціалістична, і вона не буде нападати на Україну. . .

У Київській «Робітничій газеті» соціаліст Винниченко писав 12-го квітня, 1917 року: «Не своїй армії нам, соціалістам, і всім щирим демократам треба, а знищення всяких постійних армій!». . . І ось дійшло до того, що 16-го січня 1918 року Центральна Рада проголосила закон про демобілізацію українського війська, яке мала б замінити тільки міліція.

Полковник Євген Коновалець звертався з проханням до Центральної Ради з Царицина на Волзі, де були інтерновані українські вояки із Західньої Української Республіки, щоб полонених перевезли до Києва. Не дочекавшись відповіді, він сам привів своїх здисциплінованих вояків в саме серце України. Ті Січові Стрільці відіграли дуже велику роль в боротьбі за утвердження нашої державности, у співпраці з Гайдамацьким Кошем Симона Петлюри, із Запорізькою та іншими дивізіями, а особливо із загонами добровільного Вільного Козацтва.

У той час, коли в червоній уже Росії Лейба Троцький нашвидку організовував нову російську Червону Армію, в Україні все ще проголошували перші нерішучі Універсали. . . Там все ще діяла в колах Центральної Ради легковажна політика т. зв. «міжнародного соціалістичного братерства». . .

На Третньому Військовому З'їзді ще в 1917 році Симон Петлюра сказав до зібраних вояків: «Ви знаєте, що я є за організацію Української Національної Армії і за самостійність України, але є багато людей, які є проти того. Я буду незабаром організовувати українське військо». Тільки далішні бурхливі події, вже після Гетьманського перевороту, винесли Симона Петлюру на чоло збройних сил Української Держави як Головного Отамана.

Московські більшовики швидко підшукали відповідних малоросів, як також наслали москалів з Росії в Україну, і ще восени 1917 року створили в окупованому Харкові московсько-більшовицьку фікцію нібито українського уряду советських депутатів. Але, насправді, це був виконавчий Комітет Леніна і його більшовиків в Україні — початок нової окупації України Росією. 26-го грудня 1917 р. Антонов-Овсієнко опанував Харків і проголосив там советську владу. Таким чином Москва дістала легальну причину йти походом на Україну — рятувати там советську владу. . . , так, як вона «рятує» тепер Афганістан!

Щоправда, українські війська швидко розгромили більшовицько-московські банди. Наша Держава витримала перші натиски ворога. Після героїчного Листопадового Зриву і Армія Західньої-української Держави стала на бій проти окупантів — спершу польського, а згодом і російського.

Здобуття Києва у серпні 1918 р. спільними силами обох українських армій виявило, що українська сила — це могутня сила, що у тісній співпраці нас перемогти нікому не вдасться!

Події змінювалися з калейдоскопічною швидкістю. І, нарешті, в чистому небі України прогрімів Четвертий Універсал! «Од нині Українська Народня Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною суверенною Державою українського народу!».

Це проголошення відбулося серед бурхливих подій, серед безнастанних боїв з ворогом, бо швидко після цього прийшли героїчні Крути — і там загинуло багато української молоді в обороні рідної Держави. . . До речі, у тексті Четвертого Універсалу є для усіх нас неначе Заповіт. Там ми читаємо:

«До так званих большевиків та інших напасників, що нищать та руйнують наш Край, приписуємо Правительству Української Народньої Республіки твердо і рішуче взятись до боротьби з ними, а всіх громадян нашої Республіки закликаємо, не жалюючи життя, боронити добробут і свободу. Наша народня Українська Держава повинна бути вичищена од насланих з Петрограду на- сильників!».

У лютому 1918 р. представники державної України підписали у Брест-Литовську мирний договір з Центральними державами: Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною. Цей договір згодом був скасований переможцями — переможною Антантою — у Комп'єні (Франція). Але це був історичної ваги документ у новій нашій історії, осяяний світлом самостійницького, державного Четвертого Універсалу.

Незалежна Українська Держава була визнана іншими державами світу. У столичному Києві роїлося від закордонних консулів, атташе, журналістів, кінохронікарів. Ще і тепер, наприклад, ми можемо оглядати в кіно похорон крутянських героїв у Києві, бо його зафільмувала німецька й українська кінохроніка.

Серед лютої зими загони большевика Муравйова, московського імперіяліста, захопили Київ. У наказі від 11-го лютого, 1918 року, Муравйов писав: «Цю владу ми несемо з далекої півночі на вістрях наших багнетів!». Тоді ворог, тільки за декілька днів, розстріляв понад п'ять тисяч видатних киян.

Але вже наступали на Київ українці і німці. Першими пробивали дорогу до волі понад 20 тисяч вільних козаків на чолі з Юрком Тютюнником, а Запорізький Курінь громив большевиків під Житомиром. Українське військо здобуло Бердичів. Загони із Симоном Петлюрою прорвалися на передмістя нашої столиці — і большевики почали втікати. Курінь ім. Кармелюка вибив рештки большевиків з Кам'янця Подільського. . .

Весною 1918 р. наш уряд виніс кілька особливо важливих законів, а між ними — закон про українські гроші (асигнації), закон про державний герб України — Тризуб, закон про громадянство, який надавав прав також національним меншинам. . . Запрацювали друкарні в Києві, звільненому Кошем Петлюри і січовиками Коновальця. По Україні відкривалися школи, почали бурно розвиватися кооперація, театр, українська література. У церквах уперше залунала українська мова. За гетьмана Павла Скоропадського була створена Українська Академія Наук, і було зроблено багато інших важливих починів.

І наче завершенням процесу відновлення української державности став 22-го січня, 1919 року, Акт Соборности всіх Українських Земель, урочисто проголошений на Софійській площі в Києві, перед тисячолітньою Києво-Печерською Лаврою, перед самою Святою Софією. . .

Радісним дзвоном прозвучали над Україною і світом такі слова: *«Від нині навіки зливаються в одно віками відділені одна від одної частини України: Галичина, Буковина, Закарпаття і Придніпрянська Україна — в одну Велику Україну. Сповнилися відвічні мрії, для яких жили і за які вмирали найліпші сини України!»*.

Доктор Лонгин Цегельський був саме тоді в Києві. Ось що він записав:

«По відчитанні Акту Універсалу з грудей народу, що стояв довкруги, вирвалось могутнє: 'Слава'!... Після молебня за Українську Державу, від Михайлівського собору роздалися звуки маршу 'Гей, не дивуйтеся, добрії люди, що на Вкраїні повстало'! Є це давня, горда мелодія з 1649-го року, є в ній сила, розмах, гордість, слава — марш переможних козацьких полків».

Отак перегукнувся тріумфальний в'їзд гетьмана Богдана Хмельницького в Київ із Актом Соборности усіх земель України у 1919 році. Отак одна подія породила другу. Так в'язалася суцільна нитка української визвольної революції, не перервана і тепер!

Але війна проти московсько-більшевицького ворога тривала і далі. Все більше руйнувалось господарство. Все менше було хліба. Все менше зброї і припасів мало українське військо. І все менше ми мали навіть елементарних ліків для боротьби проти тифу. Не мали навіть звичайних бинтів, щоб перев'язувати рани пораненим воякам. . .

Майже постійна війна на два фронти — проти Польщі та Росії — виснажувала наші військові частини. Допомоги від Заходу не було, а тим часом її діставали від того ж Заходу і Польща, і білоцарські генерали, як, наприклад, Денікін та Врангель, які, воюю-

чи проти большевиків, одночасно руйнували відроджену Українську Державу.

Ще були два повні посвяти і героїзму Зимові Походи в Україну, ще була безсмертна епопея Базару, де і перед розстрілом козаки відмовлялися йти на службу Москві. Ще довго горіли національні селянські повстання, підтримуючи зброєю наш золотий Четвертий Універсал і Акт Соборности Українських Земель. . .

Врешті-решт, під ворожим тиском довелося українському урядові залишити столицю. Війська відступали за Дністер, де були інтерновані. . . І хоча ще до 1924 за кордоном діяли в багатьох країнах Європи українські державні представництва, все-таки ми втратили той бій — один із численних боїв України за свою долю і волю.

Червоно-московський окупант залив Наддніпрянщину. Інші Українські Землі поділили між собою Польща та інші країни заходу. . .

Могло б здатися, що ми вже все втратили. Але так здавалося тільки слабодухим!

Незабаром виявилось, що Україна програла тільки бій, але не війну! Бо Головний Отаман Симон Петлюра заявив: *«В українську державність ми віруємо, в її неминучості ми переконані»*. А постійний співробітник Петлюри, полковник Євген Коновалець, творець Української Військової Організації та непоборної Організації Українських Націоналістів, підтвердив невмирущість визвольної Ідеї такою заявою: *«Волі українського народу до самостійного життя не знищать ні ворожі тюрми, ні заслання, бо Україна є нездобутим бастионом героїв і борців!»*.

Всупереч сподіванням імперської Москви, всупереч намаганням Росії приховати її імперіялізм і шовінізм камуфляжем т. зв. комуністичного вчення, всупереч московським убивствам — українська проблема жива, як живий і наш многострадальний, але не скорений народ!

Четвертий Універсал ніколи не був відкликаний Україною, як і Акт Соборности Українських Земель. Ніколи не був відкликаний Україною і Акт Державности маленької героїчної Карпатської України, проголошений в Ужгороді в 1938 році, із затвердженням державного гімну *«Ще не вмерла Україна»* і герба — Володимирова Тризуба.

І так само Воююча Україна ніколи не відкликала прямого продовження Четвертого Універсалу — Державотворчого Акту з 30-го червня 1941 року у Львові. Тоді з почину революційної ОУН під проводом Степана Бандери, при підтримці українських історичних Церков і всього нашого народу було знову відновлено

нашу тисячолітню державність, на чолі з прем'єром Ярославом Стецьком.

Що більше: там, у Житомирських лісах України, під час Другої світової війни постала зав'язка Антибольшевицького Бльоку Народів, який довгий час діяв під керівництвом сл. п. Ярослава Стецька, Голови УДП, Провідника ОУН, Президента АБН і члена Президії Світової Антикомуністичної Ліги.

Без закордонної допомоги, тільки і виключно з допомогою нашого витривалого, віруючого в Бога народу, десять років славетна Українська Повстанська Армія ще змагалася, спершу на двох фронтах проти окупантів Української Землі! Вояки і командири покрили себе безсмертною славою під несплямленим прапором української волі і Державности, що його високо ніс новітній герой України генерал Тарас Чупринка.

Марко Боеслав, поет у рядах УПА, який там і загинув смертю героя, писав, десь у Карпатському лісі, на адресу Москви, через декілька літ по закінченні Другої світової війни:

«Кремлівський тиране лукавий,
Бреши, горлай — даремний труд,
Бо не затопиш нас в неславі
І не обдуриш знов нещасний люд!»

Тому, коли стихли скоростріли і автомати УПА — загриміли масові повстання політичних в'язнів на Сибірах та Казахстанах, які почали загрожувати цілості імперії. Не даремно Хрущов поспішив звільнити майже мільйон в'язнів, щоб не зірвався перенапружений котел національного гніву збройно підкорених народів.

Свідомо чи не свідомо, але в ім'я здійснення Четвертого Універсалу загомоніли в окупованій Україні відважні патріоти: Шести- і Семидесятники. Устами Василя Симоненка вони заявили Росії про вічну Україну:

«Народ мій є, народ мій вічно буде.
Ніхто не перекреслить мій народ!».

Тепер, у наш час підступного московського імперіяліста-нациста, червоного «царя» Михаїла І, Україна знову мобілізує свої сили на боротьбу у найбільш різноманітних формах, але все проти того ж самого історичного ворога. Творяться нові групи спротиву, підпільні гуртки, публікується «Український вісник». Патріотичні твори народ переписує так, як і молитовники — українською мовою. . .

У пляні бою проти українського Четвертого Універсалу, проти самостійности і соборности народоправної України ворог убив уже мільйони наших синів і дочок. Ворог знищив сотні українського цвіту. Ворог фізично зліквідував наших провідників: *Петлюру, Коновальця, Бандеру*. Той же самий ворог убив і *Аллу Горську*, і *Василя Стуса*, і композитора *Івасюка*. . .

Але, як сказав Тарас Шевченко, батько нашої Нації,

«Слава не поляже,
Не поляже, а розкаже. . .»

Розкаже правду про Нескорену Героїчну Україну, розкаже, і — вже розкаже!

Наші святкування 22-го січня і 30-го червня є одним із таких розголошень української правди. Наша організованість у різних країнах поселення, наші постійні антимосковські демонстрації і публікації, наші чудові вільні українські Божі Храми поза межами України, наші українські інституції, товариства, установи поза межами окупанта, наші молодечі Організації, наше домагання утвердження Патріархатів для обох українських історичних Церков, — це все є нашою боротьбою за відновлення величі і слави Четвертого Універсалу! Коли є боротьба, то є і нація, то буде і перемога!

Все вищесказане є неначе підсумоване у неповторній поезії Миколи Щербака під назвою «Пам'ятник святому Володимирові». Ось її кінцеві слова:

... «Все згоріло і пішло із димом,
Все сплигло розбурханим Дніпром,
Але він, Векликий Володимир,
Оживляє силу і надію
Животворним, праведним хрестом!».

М. СУЛЯТИЧ

ПЕРЕМОГА ЗА ТВОРЦЯМИ ЖИТТЯ, ЯК ГЕРОЇЧНОГО ПОДВИГУ!

(Сл. п. Євген Пришляк)

(Закінчення, 2)

Безстрашно на новому пості

По ділянці Служби Безпеки Євгенові Пришлякові підлягали райони: Городок, Пустомити, Яворів, Немирів, Миколаїв, Ширець, Комарне, Рудки, Судова Вишня, Краковець і Мостиська. На цьому пості Євген успішно веде боротьбу проти російських наїзників дальших два роки. Городоцька округа була важлива тим, що через неї переходив зв'язок між Проводом ОУН на Українських Землях і Крайовим Проводом на Закерзонні та між Проводом в Україні і Проводом у Західній Європі. Це простір між Львовом і Перемишлем. Як в інших краях, областях і округах, так і тут проходили завзяті аж до жорстокости бої між українцями і москалями. Було безліч збройних боїв. Гинули сотні людей. Але революційний націоналістичний рух не заломився, не став на коліна перед російськими «юберменшами», бо був закорінений в душі нації.

Зокрема Служба Безпеки ОУН була пострахом для москалів і їхніх коляборантів-ренегатів. За керівництва Є. Пришляка референтурою, в Городоцькій окрузі і в цілому Львівському Краю, проведено такі важніші акції: ліквідація начальника міліції Каструби на район Янів (березень 1947); ліквідація дільничого МВД в районі Заболотці лейтенанта Барановського (березень); ліквідація майора НКВД — організатора колгоспів у районі Олесько (квітень); знищення першого секретаря райкому КПУ в Олеську Кухаренка, районного пропагандиста Артимова і голови райвиконкому Штурмана (травень); ліквідація участкового МВД Жарова в районі Рудки (червень); ліквідація участкового МВД Таратушенка в районі Немирів (червень); убивство стар. лейтенанта МВД в Олеську — опер-уповноваженого з області (червень); ліквідація начальника карного табору МВД в Золочівщині Коновалова (червень); знищення районової друкарні в Олеську і викрадення архіву та документів райпрокуратури (червень); знищення пам'ятника

Леніна в Яворові (червень); ліквідація в Краковецькому районі керівника банди МВД Войцїва Емільяна, члени якої перебиралися за УПА і робили терористичні напади на населення, щоб викликати ворожнечу проти ОУН-УПА (червень); убиття начальника райвідділу МВД Романова в Пустомитах (липень); ліквідація провокатора МВД в райцентрі Лопатин (серпень); ліквідація трьох членів партрайцентру в Яворові (вересень); ліквідація начальника міліції в райцентрі Пустомити (жовтень); ліквідація начальника «істребітельного» батальйону в районі Новий Яричів (жовтень); ліквідація уповноваженого райпарткому й участкового МВД на Немирів (листопад); ліквідація провокатора МВД в районі Жовква (листопад); ліквідація слідчого МВД Радехівського району (листопад); ліквідація голови сільради в Жовківському районі (грудень); забиття заст. начальника «істребітельного» батальйону в районі Новий Милятин (грудень).

З неменшим завзяттям і напругою проходила на широких просторах України нерівна боротьба між ОУН-УПА і московськими загарбниками в 1948 р. Провідником Крайового Проводу Львівщини був призначений після загибелі сл. пам. Зиновія Тершаковця д. Осип Дяків-Горновий. З найважливіших акцій проти ворога в 1948 р. на терені Львівського Краю ОУН згадаємо: ліквідація начальника гарнізону МВД в Радехові (січень); ліквідація слідчого МВД на Радехівський район (січень); забиття ст. лейтенанта МВД в Золочівськім районі (лютий), ліквідація райуповноваженого для грабунку контингентів у Сокальщині (лютий); ліквідація двох емведистів з погран-військ і голови сільради в районі Новий Яричів (лютий); знищення у засідці сімох емведистів в районі Бібрка (лютий), забиття оперуповноваженого МВД у районі Новий Милятин (лютий); вимінування залізнодорожного моста на річці Зубрі (березень); ліквідація заст. начальника «істребітельного» батальйону в районі Яричів (березень); ліквідація двох провокаторів у Жовкві (квітень), знищення кількох емведистів зі ст. лейтенантом у районі Куликів (травень), ліквідація завідувача райкультвідділом в Лопатині (травень); ліквідація трьох емведистів з районового гарнізону Новий Яричів (травень), забиття капітана МВД у Золочівщині (травень), знищення 5 емведистів із капітаном у районі Брюховичі (травень); атентат на висулужника-партійця в районі Бузьк (травень), ліквідація райуповноваженого мінзагу в Бродях (травень); ліквідація підполковника МГБ з Києва і начальника районового МГБ Нікітіна на Підкамінь (червень); ліквідація секретаря райцентру КПСС в Красному (червень); ліквідація капітана МВД в Городку (червень); ліквідація голови колгоспу і двох стрибків на Радехівщині (червень); ліквідація капітана погран-

військ МВД в Великих Мостах (липень); ліквідація голови райвідділу сільського господарства в Лопатині (липень); ліквідація двох агентів уповнізгагу в Лопатинщині (липень); ліквідація райуповноваженого мінзагу Радехівщини (серпень); ліквідація райуповноваженого мінзагу в районі Підкамінь (серпень); ліквідація завідуючого райвиконкомом Городка (серпень); ліквідація райуповноваженого мінзагу на Заболотці (серпень); забиття сімох емведистів на Бережанщині (серпень); ліквідація уповноваженого по заготівлі в районі Брюховичі (серпень); ліквідація начальника «істребітельного» батальйону в районі Заболотці (вересень); застрілення капітана програнвійськ МВД в Великих Мостах (вересень); ліквідація коменданта міліції в районі Жовква (вересень); забиття капітана МВД з Підкаменя (вересень); ліквідація оперативника МВД на район Городок (листопад); ліквідація капітана і лейтенанта МВД в районі Городок (листопад); ліквідація провокатора МВД Василя Мазура в районі Жовква (листопад); ліквідація завідуючого райцентром комунального відділу в Магерові (грудень), ліквідація члена райпарткому в Яворові (грудень); знищення великого залізничного моста Львів-Перемишль (грудень); ліквідація підполковника МВД в Миколаєві (грудень).

На вершинах провідництва

На початку 1949 року, Провід ОУН покликав д. Євгена Пришляка на пост референта СБ в Львівськiм Крайовiм Проводі, і на цьому пості він перебув чергових два роки свого героїчного безстрашного життя. Найвідповідальнішою його функцією було зберігання Організації від пенетрації ворожою агентурою. Крім цього далі винищувано зрадників-вислужників, нищено колгоспну систему та залізничну сітку, а збройні відділи проводили зудари і винищування окупаційних органів.

В березні 1950 року він пережив найбільшу втрату, а саме загинув на полі бою провідника ОУН на Рідних Землях і головного командира УПА та генерального секретаря Генерального Секретаріату УТВР — ген. Романа Шухевича-Тараса Чупринки-Лозовського.

Місце поляглого провідника негайно зайняв його заступник д. Василь Кук-Леміш. 28 листопада 1950 р., д. Євген Пришляк пережив черговий удар — загинув крайового провідника Львівського Краю ОУН, сл. пам. д. Осипа Дякова-Горнового.

В травні 1951 року, Провід ОУН покликав д. Євгена Пришляка на один із найвідповідальніших постів, а саме на провідника

Львівського Крайового Проводу з псевдом Ярема. У той час діяв центральний Провід ОУН на Українських Землях і діяли щонайменше три Крайові Проводи: Львівський (до якого м.і. входили Роман Лозинський як референт СБ, Роман Мандрика, нар. 1912, який був також обласним провідником), Карпатський під проводом д. Байрака (до якого м.і. належали Василь Підгородецький, нар. 1925 як керівник СБ і Микола Романів на Гуцульщині, Константин Скрипчук, нар. 1926, Чернівецька область) і Крайовий Провід ПЗУЗ (провідник Дубовий, член КП Ніль Хасевич-Бей-Зот). Можливо, що теж діяв Подільський Крайовий Провід (член КП Поділля, д. Улас, провідник Тернопільщини, загинув осінню 1952), а може теж і Крайовий Провідник Осередньо-Східних Українських Земель.

На початку 1950-их років ОУН вела інтенсивну ідеологічно-виховну діяльність, зокрема видавничу. Обчислюють, що 1950 року в Україні появилось біля 150 різних підпільних видань, і більшість із цих видань поширювалися саме на Придніпрянщині. Проявлялася тісна співпраця між підпіллям і Українськими Церквами. Наприклад, архимандрит Почаївської Лаври Шиманський спомагав ОУН-УПА в 1950-1951 рр. ОУН мала великий вплив між студентською молоддю. 1951 року біля 1000 студентів київського університету протестували проти запровадження російської викладової мови. 800 студентів викинули з університету, а 33-ох розстріляли. Після цього шовіністичного злочину, на мурах університетів щороку появлялися знаки «33» на згадку замордованих українських патріотів. Такі знаки були на київських мурах в десяту річницю цього московського злочину, тобто 1961 року!

Про живучість і поширення ідей українського націоналізму алярмував шеф російської пропаганди в Україні Н. Рябокляч (гляди «Радянська Україна», 12 серпня 1951). Особливо популярними були в п'ятдесятих роках підпільні твори члена Проводу ОУН Петра Полтави і мистецькі репродукції Ніля Хасевича. В роках 1951-1953 була навіть зформована сітка ОУН у советських концтаборах, що називалася «ОУН-Північ», очолена Михайлом Сорокою і д-ром Володимиром Горбовим.

Зиму 1951-1952 років д. Євген Пришляк перебував у підземній криївці в селі Лани Ширецького району. 22 січня його там заскочили москалі. Двох провідних друзів і одна подруга загинули, а Євгена витягнули напів живого. 12 липня 1952 р., військовий трибунал засудив його на смерть, з заміною на 25 років ув'язнення.

Чверть століття в російській неволі

Продовж довгих років д. Євген Пришляк не дав себе заломити большевицьким терористам. Раз зложену присягу змагати ціле своє життя за здобуття УССД і бути вірним ОУН він витримав помимо мучеництва, нужди, приниження, різних терпінь і кривд. 10 років тримали цього героя в келії-одиначці у горезвісній Владімірській тюрмі над Клязьмою, навіть без права переписки з ріднею. Його поминула Хрущовська «амнестія».

Помимо того, що деяких провідників ОУН-УПА вдалося москалям схопити живими, а багато загинули на полі бою, то все таки визвольна боротьба українського народу продовжувалася, в авангарді якої дальше стояли все нові бандерівці. У концтаборах вибухали грандіозні повстання і страйки, відлуння яких розходилося по цілій імперії та додавало духа нескореним бійцям. Після них піднялося до боротьби за національні й людські права нове покоління «шестидесятників». Ідейну і практичну тяглість визвольної боротьби і українського націоналізму знаменито з'ясував Василь Симоненко (1935 року народження, на Полтавщині) у вірші «Український Лев». В імені свого покоління він заявив: «Сивий Львово! Столице моєї мрії, епіцентре моїх радощів і надій, я до тебе прийшов із захопленням сина від степів, де Славута легенду снує, щоби серце твоє одчайдушне левине краплю сили вдихнуло у серце моє».

Слова Василя Симоненка й многих інших провідних українців шістдесятих, сімдесятих і вісімдесятих років потверджують, що чини, труди й життя сл. пам. Євгена Пришляка й тисячів його подруг і друзів не пішли марно. Вони зберегли честь і гідність української нації і стремління до волі та власної держави.

Євгена Пришляка не звільнили з кайданів неволі, бо боялися його. 12 дальших років він перебув на тяжкій каторжній праці в Мордовії (1962-1974) і три роки в концтаборі Перм, ч. 35 суворого режиму. Але хоч у полоні диявола, Євген Пришляк не капітулював, а був активний у різних визвольних акціях. Про нього заговорили молодші організатори національного руху. Сливє вперше світ довідався про нього в 1971 році, коли появилася в самвидавнім «Українським віснику» ч. IV список чільних політв'язнів, між якими було і його прізвище. Святослав Караванський назвав засуд його і інших «каннібалівським строком».

1974-го року продісталася на Захід інтерв'ю з групою політв'язнів Пермського концтабору, в якому взяли участь Євген Пришляк, Іван Світличний, Ігор Калинець, Іван Кандиба, Зенон Анто-

нюк. В'язні відважно й гостро критикували цілу невідлучну систему російської імперії. 1975-го року в «Хроніці людських прав в СССР», ч. 14, є опис знущання і переслідування органами КГБ особливо таких в'язнів як Євген Пришляк, В. Підгородецький, З. Антонюк, Є. Пронюк, М. Дяк та ін. 1975-го року появилось «Звернення 67-ох», під яким видніє і підпис Євгена Пришляка. У зверненні наші нескорені національні борці домагаються визнання їх «політичними в'язнями», активними за національні і людські права. У 1976 році Євген Пришляк узяв участь у масовій голодівці політв'язнів, які протестували проти безправ'я в російській імперії. 1975-го року, у лондонському журналі «Визвольний Шлях» було видруковане інтерв'ю з литовцем Сімасом Кудіркою. Кудірка знав і стрічав Євгена Пришляка: «Зустрічався я і з іншим українцем, який і за поляків, і за німців, і тепер за диктатури московського пролетаріату сидить уже 25 років. Це вже сива людина... Його життєвий шлях довгий і страшний... Може тут прийдеться йому і згаснути, не побачивши своєї рідної України, за яку він так терпить-страждає. Тільки Бог може його врятувати. А що колись скаже людське сумління, коли воно прокинеться, коли проб'є кригу «невтручання» у справи царства московської тиранії, яка брутально топче все святе, все людське, ще й загрожує цілому світові?».

Щойно 1977 року москалі дозволили 64-річному героєві переїхати в Україну, і він замешкав в ріднім Миколаєві на Львівщині.

Ворог Москви до кінця життя

Москалям не вдалося змусити Євгена Пришляка деактивізуватися до останнього подиху його життя. Доказом є серія ворожих пресових кампаній проти нього. Спеціалістом КГБ у кого справі був М. Тороповський. Він опублікував у періодику «Ленінська молодь» в п'яти частинах статтю «Житіє благонечестивого пенсіонера» (чч. 16-20, 6-15 лютого 1979). Цікаво відмітити, що Тороповський виразно признає, що ОУН діяла на більшу скалю в Україні щонайменше до 1952 року. По кількох роках була видрукована у журналі «Жовтень» перероблена й перередагована стаття М. Тороповського (ч. 2, 1982) п.н. «Біля розбитого корита». Гідний уваги додаток про Олександра Кальченка (1915 року нар.) з Чернігівщини, якого приєднали до ОУН 1944 р. В ОУН Кальченко був активний аж до 1950 року на терені Миколаївського району. Значить, ОУН є дійсно обороничною організацією, до якої люди горнуть з усіх земель України. Тороповський признає, що за час діяльності Пришляка в Львівській, Дрогобицькій та Івано-

Франківській області, ОУН-УПА вчинили 1500 нападів на окупантські об'єкти.

Черговим злющим нападом на Є. Пришляка була стаття в журналі «Київ», ч. 11 за листопад 1986, п.н. «Без строку давности», написана Віталієм Пановим. З цієї статті довідуємося, що Є. Пришляк писав «Літопис УПА». Відмічується його доньку Оксану Чайковську та двоє його внуків з наміром шантажувати і тероризувати цілу родину.

Врешті, в «Жовтні», чч. 4-5 за 1987 р., видрукований т.зв. документальний детектив п.н. «Стежка до потаємного схрону», авторами якого є Віталій Виноградський і Іван Якименко. Кагєбісти намагаються представити Євгена Пришляка як зрадника ОУН, капітулянта перед москалями. Але сам факт навали ворожої пропаганди проти нього свідчить про їхню лють на нього та його безкомпромісову вірність ідеї УССД і ОУН.

Цемент і дріжджі нації

Сл. пам. Євген Пришляк увійшов до історії України як визначна особистість другої половини 1940-их і першої половини 1950-их років. На провідницькій групі, до якої він належав, кінчається період визвольної боротьби, структура якої була зформована в 1930-их і в першій половині 1940-их років. Ця структура завдала великих втрат москалям, зуживаючи їхні поважні сили. Але кінець-кінців у війні на виснаження, імперія продукувала більше резерв ніж ОУН-УПА. Імперія мала кадрове запілля, якого не мала ОУН-УПА. Підготовка таких провідних кадрів, що їх мала ОУН-УПА в 1940-их роках, займає кілька років. А втрати були більші ніж свіжий доплив. Тому дійсність заставила революційне підпілля полишити дотеперішню структуру.

Масовий героїзм сорокових і п'ятдесятих років передав естафету боротьби за УССД черговим поколінням, а москалям не вдалося звести української нації до рівня етнічно-культурної підгрупи. Чесна і вічна слава провідній національно-державницькій еліті, до якої належав Євген Пришляк.

Яр СКАМАЙ

В ДРУГУ РІЧНИЦЮ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Трагедія Чорнобиля, яка навідала нашу поневолену Батьківщину при кінці квітня 1986 року, викликала в цілому світі панічну реакцію, що протягом цілого року знаходила свій вираз та сумний відгомін так на сторінках преси (світової і нашої української!), як і в радіо-передачах у краях західних демократій. Преса вдарила на сполох, а по краях Західної Європи відбувались маніфестації з кличами перестороги, *«щоб не повторився Чорнобиль у їхніх країнах!»*. . .

Ця панічна реакція поглибилась ще й тим, що довкола чорнобильської катастрофи витворилась якась дивовижна «містерія», або, радше, треба сказати, що ціла ця подія занурилась у якусь дивну «таємницю» — парадокс. «Містерія» — парадокс, що вже три чверті століття (дехто точніше прецизує, що 70 літ!) чорною хмарою клубиться¹ над людством, як *«містерійний» випар «будови»*. . . Чого?!. . . В перших роках «октябрської революції» — (будови) «раю на землі»; відтак «закріплення» комуно-утопійного «ладу» (а на ділі — безладдя і млинів смерті); а потім дальшої розбудови чи «строительства социализма», та й нарешті, після збанкрутування цілої системи, вже на наших очах — повторного починання наново (може й у дещо змінених формах) під назвою «перестройки» (перебудови).

В чому ж тайна трагедії Чорнобиля, що так залякала й насторожала світ, а на організмі нашого народу таку жахливу рану витворила, що забере століття до її повного вилікування?.. Тут у цілій своїй наготі виявилась кволість Заходу і параноїзм большевицької системи.

На ділі це виглядало так: 26-го квітня 1986 вибухнув атомовий реактор електричної станції в Чорнобилі (90 км на північ від Києва — під білоруською границею!). В Москві скривали цей випадок, аж Швеція і Фінляндія за два дні спостерегли радіо-активні опади (з хмар) — 28-го квітня 1986 — і перервали мовчанку Москви. Вони своїми точними інформаціями почали натискати на Москву, щоб призналась до термоядерного вибуху на своїй території та подала інформації про вибух. А тоді, в кілька годин пізніше — в год. 21-й вечора, 28-го квітня 1986 р., советська пресова агенція ТАСС подала коротеньку вістку про вибух у (телевіз. журналі «Время»). Слідуючого дня Рада Міністрів СРСР подала та-

кож коротку інформацію (яких 130 слів), де подали, що у випадку згинули дві особи та що «мешканців Чорнобиля і трьох близьких сіл вивакуовано». Преса («*Радянська Україна*» і російськомовна «*Правда України*») подали перші вістки щойно 29-го квітня; а московські «*Известия*» і «*Правда*» — 30-го квітня 1986 р. Всі ті інформації були дуже скупі та розбіжні — не однозначні, а при тому скидали відповідальність за випадок на місцеву владу, хоч «звіти в Москву були переслані на протязі одної години», — як ствердив Мішель Тату в «*Ле Монд*» з 28-29 червня 1986².

Ще більш плутанини і противорічностей виявила советська «інформація» у звітах про наслідки радіації і про жертви чорнобильської катастрофи. Це прямо теребені старої бабуні маленьким дітям. Щойно згадана інформація Ради Міністрів СРСР подала, що «у випадку загинуло дві особи»... а інші доповнюючі пресові інформації додали, що «29 померли в московських лікарнях протягом наступних двох місяців» («*Шлях Перемоги*» — 3 травня 1987: «*У першу річницю трагедії в Чорнобилі*»). Цей самий «*Шлях Перемоги*» з 13 липня 1986 у статті «*Наслідки катастрофи в Чорнобилі*» написав таке: «на місці катастрофи, тобто в містах Чорнобиль і Прип'ять та околицях, загинуло від радіації, а частинно також від самого вибуху на атомовій станції понад 1000 осіб (одне джерело подає понад 2000). Тіла мертвих були спалені на місці, або засипані бульдозерами в спільних могилах. Люди розповідають, що на спеціальних роботах працювали там в'язні і багато їх загинуло... Вісткам, що їх подає большевицький уряд, населення не вірить, а більше довіряє вісткам із закордонних радіопересилань, що їх большевики тепер дуже заглушують. Серед населення панує настрій нервовості і неспокою».

Згадане чило «*Шляху Перемоги*» з 3-го травня 1987 у рубриці «*Короткі вістки*» — при кінці фронтової сторінки так подало: «*Чорнобиль*: Газета 'Вашінгтон Таймс' подає, що жертвою катастрофи в Чорнобилі впало 15.000 людей. Ці відомості приніс Геращенко, чоловік І. Ратушинської з СРСР, інженер атомової фізики, який свої інформації зібрав серед друзів, працюючих по шпиталях в околицях Києва».

Покликуючись на свідчення Ігоря Геращенко (перед американським конгресом), Святослав Караванський у своїх відомих «*Щирих Бесідах*» у «*Шляху Перемоги*» з 28-го червня 1987 р. п.з. «*Яке число жертв принесла чорнобильська катастрофа?*» — подає такий здоровий аргумент: «Офіційна советська цифра — 32 жертви — виглядає просто анекдотною, як для фахівців-атомників, так і для некваліфікованих спостерігачів. Невже ж катастрофа, а саме вибух і пожежа атомового реактора, забрала так мало жертв? Таж невдовзі після вибуху висота полум'я пожежі досягала 25 метрів! Важко повірити, щоб під час такої пожежі згинули

лише одиниці. Я особисто не уявляю собі, як могла вижити вся обслуга вибухлого реактора в момент вибуху. А обслуга ж одного реактора становила за радянськими даними 100–115 чоловік. (Усіх затруднених на чотирьох реакторах за радянськими джерелами було 444). Отже, дві жертви в момент вибуху, як подали большевицькі офіційні повідомлення, це очевидна брехня. Те саме стосується жителів у радіусі яких 500–1000 метрів від реактора. Як могли оминати смертельної дози радіо-активного опромінення жителі у згаданому радіусі? На це питання радянські офіційні рапорти не відповідають».

Вкінці гідна уваги є ще ця обставина, що для відчищення місця вибуху совєти вжили «добровольців» з неросійських народів. Про що згаданий лондонський місячник *«Визвольний Шлях»*, в кн. 8-9 за серпень-вересень 1987 р., на стор. 932 так написав: «Поповнений злочин народобивства вони ще збільшили тим, що до ліквідації самої катастрофи в Чорнобилі наказали вжити тисячі людей з поневолених народів: пожежників, вояків, техніків, робітників, політичних в'язнів і лікарів. Зі звідомлень, що продісталися на Захід, довідуємося, що тими 'героями', які гасили пожежу та радіацію, були українці, естонці, латвійці, лотиші, білорусини, вірмени, грузини. Росіяни давали накази з безпечних схоронищ, а КГБісти допильновували роботи ззаду, з запілля. Тому й жертви з-поміж рятункових відділів понесли знов такі неросіяни».

Таким чином у трагедії Чорнобиля відбилася уся природа і прикмети большевицької системи, усі її недомагання й негативи. Не беремось обвинувачувати Росію (навіть при всіх її занедбаннях!) за самий випадок, як такий; бо *випадок у Чорнобилі* міг статися й деінде — в кожному іншому місці на землі, отже й у Росії також. Але вже обставини від хвилини вибуху та ціла поведінка радянського (чи точніше московського) уряду, — мають своє джерело і базуються на дивацьких і анитилюдських засадах цілої радянської системи. Пригляньмося ближче цим засадам і обставинам.

В чому блудить ця система?

З елементарної науки психології знаємо, що людина відрізняється від усіх земських живих істот тим, що має *розумну природу*, а дієвими силами цієї розумної природи є *розум і воля*. Саме цими розумними силами людина є уподібнена до вищих надземських істот — ангелів і самого Бога-Творця. І як Бог володіє всесвітот *Своїм найвищим розумом і волею*, так і людині дав владу над земськими сотворіннями через розум і волю. «І сотворив Бог людину на свій образ; на образ Божий сотворив її... І благословив їх Бог та сказав їм: 'Будьте плідні і розмножуйтесь, і наповняйте

землю та підпорядковуюте її собі: пануйте над рибою морською, над птаством небесним і над усяким звірем, що рухається по землі» (Бут. I, 27-28).

Розум — це сила, якою пізнаємо чи схоплюємо суть речей, себто пізнаємо *це* — чим річ є (лат. *quidditas rei*). А *воля* — це сила, що спонукує нас до дії; сила, яка склонює нас до досягнення добра. Добром Аристотель назвав «*це, чого всі бажають*».

І як розум і воля є двома *одинокими* (інших немає!) силами, що відрізняють людину від нерозумних сотворінь, так і *об'єкти*, до яких спрямовані ці дві сили (розум до правди, воля до добра) — є базують і фундаментом усякого людського творчого діяння. Це значить, що *людина — як розумна істота — не може на чомусь іншому базувати своїх творчих починів, як тільки на правді і добрі*.

Коли з початком нашого століття почала формуватись марксо-ленінська система (оперта ще на звалищах московського імперіалізму), вона з претенсіями «угроблення капіталізму» почала по-своєму перекичувати усі тисячолітні культурні надбання людства, а в тому й найелементарніші наукові принципи психології та етики.

За найзагальнішими поняттями *правда* — це *згідність ума з річчю*, яку ум пізнає (в логічному значенні) та *згідність речей з Божими ідеями* (в онтологічному значенні — поза нашим пізнанням). А *добро* — це *те, чого всі бажають*: те, що спосібне заспокоїти чи задоволити наші потреби й наші бажання (треба розуміти тільки розумні й добрі бажання).

Марксо-леніністи, відкинувши найвищі Божі ідеї, а кермуючись своїм прагматизмом та утилітаризмом, спотворили ці загальнолюдські поняття *правди і добра* та зробили з них карикатури *правди і добра*. Хоч і приймають логічну правду в загальнолюдському понятті як «вірне відображення дійсності в думці», проте сейчас додають свій додаток, що це *відображення дійсності* остаточно є контрольоване («проверяемое») «при допомозі критерія практики». І якраз цєю добавкою їхній «марксизм уперше спромігся дати матеріялістичне обґрунтування понять» (див. «*Философский Словарь*», Издат-во Политич. Литературы, Москва 1963, стор. 176: «*Истина*»).

Ще більш спотвореним вийшло поняття *добра* в марксистсько-ленінській «етиці». У ній «поняття добра і зла мають об'єктивне джерело в розвитку суспільства. Вчинки людей можуть бути оцінені як *добро чи зло* відповідно до цього, чи вони сприяють задоволенню історичних потреб³ суспільності, чи може перешкоджають і заваджають цьому задоволенню». А мірилом моральної поведінки (доброї чи злої) советських людей є *моральний кодекс*

будівничого («строителя») комунізму, сформульований у Програмі Комуністичної Партії Советського Союзу (там же, стор. 135). Значить, що замість Відвічного Бога — обмежений і скороминущий людський бовван чи ідол.

Такі, за перепошенням, «визначення» чи «дефініції» основних понять людської природи і на них базованої людської творчості хіба сміх викликають своєю глупотою, а за тим і сльози витискають на згадку трагедій, що їх накоїла «будова» чи «строительство коммунизма» в кількох десятиках років нашої доби.

Большевизм так окреслив «*коммунистическую мораль*»: є це «сукупність (збір) принципів і правил поведінки творців комуністичного суспільства». А «об'єктивним критерієм» цієї моралі є «боротьба за перемогу комуністичної спільноти», і її основні принципи є «усталені в Програмі Компартії Советського Союзу». Ці принципи ось-такі: відданість справі комунізму, примножування працею спільних багатств, висока свідомість громадських обов'язків («общественного долга»), колективізм, гуманізм (???...), інтернаціоналізм, непримиримість до порушення норм комун. обичайности (моралі), і т.п. (див. цей сам *«Филос. Слов.»*, стор. 281). Пояснень чи коментарів тут хіба не треба.

Практичні примінення марксо-ленінських перекручень

Фальшивість і глупота отих щойно наведених «принципів» дуже скоро виявились при «будові — строительстве социалистического (в первой фазе) и коммунистического (в высшей фазе) общества». Це «строительство» (будова — розбудова) відразу виявилось *різною народів*, а наш народ, що повірив облудним кличам Леніна, був одним із перших, що впав жертвою тієї нелюдської-диявольської системи. Скільки наших збаламучених людей загинуло в роках «революції» (1917-1921) — ніхто не в силі обчислити; а вже десять літ пізніше — в другій серії кривавої та до крайніх звірств посуненої ліквідації нашого селянства («куркулів»?...) голодом, то загально подають число жертв на 7-8 (а дехто й 10) мільйонів. Два творці українського комуністичного ладу — Скрипник і Хвильовий — самогубством заплатили за свою віру в Ленінові обіцянки.

Це не є пересадомою — твердити, що комунізм у загальній історії людства виявився найбільш жорстоким суспільним рухом. Були в історії народів війни та криваві революції, були криваві диктатури, варварські наїзди, але так чисельної в (масові) жертви і так нелюдської та кровожадної щодо насильства і способу діяння язви на організмі людства дотепер не було. Це апокаліптичне явище, що його годі пояснити інакше, як допуст Божий за невірства і гріхи людства. І де його населення пережило «на своїй шкірі», там

воно більше не хоче чути про цю брехливу й облудну, а щонайгірше — про цю так розбійничу й дику систему. Ми сьогодні виразно бачимо, що марксизм став збанкрутованою філософією, так, що хіба записаний у книжках може тільки полиці бібліотек заповняти. А населення Советського Союзу (молодь особливо) кинулось за виданнями вільного світу — біблійними зокрема, та щораз більше интересується Богом, Якого Ленін обіцяв до 50 років «утробити»...

А що стало загрозою для світу?.. Московський мілітаризм та захлапність на чужій землі і якийсь дивний непогамований гін (нахил) до загарбництва. По континентах під'юджують найменші числом племена до «незалежності», а окремі незалежні народи на територіях Східньої Європи чи Азії заповзялись «змолоти» в одну безхребетну масу «советського народу»⁴. Виповіли завзяту боротьбу капіталізму, а проте, де можуть, там з нього користають та чесними і нечесними способами (викраданням і шпигунством!) присвоюють собі надбання цього ж капіталізму. Піднесли також клич «уничтожения классов и создания бесклассового коммунистического общества», та й у висліді — після винищення мільйонів невинних жертв — під камуфляжем «диктатуры пролетариата» постройли свої кляси: клясу партійної олігархії, клясу мілітарної старшини та катебівської верхівки. А клич «освободження від експлуатації» перевели в практику так, що мільйони «освободжених» рабів у ярмі комуно-московської панщини (ганьби XX століття!) в голоді й холоді коротають свій вік («добросовестным трудом на благо общества»⁵ для вдержання партійної знаті, що кпить собі з правди й справедливости та обдурює своє «безкласове суспільство» програмами і «нормами морального кодексу КПСС». Це є знане, що по більших містах Советського Союзу є окремі магазини з заграничними-капіталістичними (чи буржуазними) товарами тільки для згаданої червоної аристократії, а обдурений пролетаріят (селянські й робітничі маси) мусять годинами вистоявати перед порожніми «лавочками» (зимою ще й при тріскачих морозах!), щоб захопити дещо привезених найконечніших засобів до життя. Про якийсь люксовий — більш вибагливий товар годі й мріяти, бо це заносило б «капіталістичною чи буржуазною дурійкою» (контрреволюцією!) та було б проти комуністичної етики й моралі. Можемо собі тільки уявити, як думають (коли ще спосібні думати критичними категоріями й коли їх мозки ще не виполоскані марксо-ленінськими помиями!) советські громадяни Сов-Союза чи його сателітних — соціалістичних союзних країн, яким пощастило відвідати міста Західньої Європи, Америки чи Канади і на власні очі побачити, як величезні торговельні крамниці переповнені всякого роду добром (харчами, одягом, технічним приладдям тощо), так, що аж подив викликає те все: звідки цього стільки набралось?..

Це все якраз творить ніким і нічим не силувана свободна людська воля (без жодних догматизованих указів компартії) в умовах так само вільного і творчого «капіталістичного» виробництва, так наївно й до зануди атакowanego марксо-ленінською критико-манією, яка в своєму засліпленні «чуже бачить під лісом, а свого не бачить під носом».

Основна різниця систем — капіталістичної і комуністичної — є якраз у тому, що в капіталізмі учасниками *добробуту* і всіх його вольностей є і капіталіст, і кожний пересічний громадянин: має «добре життя» (матеріальне) капіталіст, але мають і ці, що в нього заробляють. А в комунізмі цю участь у добробуті розділює й перепиняє етикетка, подібна до колишньої «нур фір дойче», себто — першими до «общественного котьолка» є всякі партократи та «герої советской страны», а прочим «таваришам-гражданам» (та ще й трудящим!) є визначені точно обчислені пайки так, що для достатнього прожитку ці «трудящі» мусять ще «крадіжками» доповняти: іншими словами, — ти маєш бути «чесним комуністом» і віддавати «по словам В.І. Леніна...⁶ безплатний труд на пользу общества» (див. згаданий «*Филос. Словарь*», стор. 207-208), а тобі охляпи з «общ. катьолка» кинуть... («ладне квяткі» — каже поляк!). Творці чи «строители коммунизма» так захоплені (а сьогодні многі з них тільки вдають «захоплення» — для своєї кар'єри!) утопією цього ж комунізму, що своїм трудящим чудові ідилії про «блага комунізму» виспівують та «золоті грушки на вербі» їм показують. Мимоволі нагадуються слова нашого Великого Тараса, який ще в половині минулого століття писав: «Якби ви знали, паничи, де люди плачуть живучи, — то ви б ідилій не творили»...

І тим марксистським «паничам»-утопістам байдуже, що сотні тисяч їхніх державних рабів (опромінених «авреолою»⁶ комунізму) літами ждуть хочби на якийсь скромний фамілійний дім, а місяцями на якусь шрубку або складову частину до машинерії — в фабриці, колгоспі, чи до автомашини. Байдуже їм, бо... «про це партія подбає... партія знає все»!...

Про інші «овочі» большевицького «раю», напр., загальна етична «мораль»⁷ розбиті подружжя, пияцтво, або цілковитий брак або дуже жалюгідні соціальні забезпечення німеччин і нездібних до праці, хуліганство та інші подібні — (про те все) немає що й згадувати, бо це речі загально відомі з оповідань людей, що це пережили і звідтам виїхали у вільний світ.

А тим часом «загниваючий» буржуазний капіталізм, спираючись на природні загально-людські закони розвитку, сьогодні опливає в достатках та ще й спомагає своїми продуктами ожебрани соціалістичні країни советського бльоку.

Сімдесят літ «строительства коммунизма», після бравурних пастроек і надстроек, сьогодні завертає до «перестройки». Що це

значить? . . . Це значить, що з большевицькою економією не дуже «хорошо»; та й ці галасливі «пастройки і надстройки» в своїх основах виглядають радше на діточу гру в піджмурки (в «цю-цю-бабку» чи «куці-бабку»). І це зовсім логічно та справедливо. Марксистська економія «не вмилась» (зн., не уподібнилась, не може рівнятися) до капіталістичної; мимо всіх нападів і атак марксистської критики на «буржуазний капіталізм». Бо як може рівнятися це, що сперте на людській змінливості та *людських примхах* («нормах»), — із цим, що сперте на відвічних *онтологічних законах* буття і розвитку та поступу.

*Совєтська дезінформація — це дитина
марксо-ленінських перекручень*

Ми вже повище навели порівняння між поняттями й дефініціями *правди, добра і зла та моралі* в загально-людській і в марксо-ленінській філософіях. Як також навели ми порівняння звідомлень західної преси та засобів інформації — з московськими звідомленнями про атомову катастрофу в Чорнобилі. А Чорнобиль не був перший. Бо Москва вже є znana з прикривання й затаювання та перекручування всяких інформацій про її невдачі. Большевики є знані з цього, що признаються до невдач і брехні щойно тоді, коли Захід «притисне їх до муру» і точно їм вкаже, *що в них таке то й таке сталося*. У них уже загальна психіка «совєтського общества» виробилась — так інформувати світ, щоб наївні Західного світу думали, що в «савєтських странах» усе «благополучно» розвивається — поступає. Пригадую, як при нападі на Фінляндію в 1939-40 роках один із старшин червоної армії пояснював, що їх «запросив фінляндський народ — охоронити його перед германцями, а Совєтський Союз, конечно, не міг відмовитись прийти з поміччю» (??? . . .). Отже, *совєти «на нікого не нападають, а приходять тільки на запрошення — визволяти»!* . . .

Про совєтську дезінформацію часто пише і наша, і чужомовна преса. Залишаючи набощі «фашистівські й націоналістичні напади» україньської вільної преси (як їх оцінюють большевики!), наведемо тільки цих кілька чужомовних голосів: «Інформаційна політика» Москви глузує собі з всякої дефініції. Пани в Кремлі справляють мовчанку» («*Westfälische Rundschau*, Dortmund — подав «*Шлях Перемоги*», München, 15-го червня, 1986 р.: «*Довкола катастрофи у Чорнобилі*»). Також югославський журнал «*Старт*» у статті журналіста Марое Миховиловича записав такі слова: «тільки десяток днів після катастрофи на Чорнобильській АЕС із СССР почали надходити скупі інформації про цю подію. . . У СССР, як правило, про такі нещастя нічого і ніколи не пишуть. . .

Як приклад советської дезінформації треба навести постійне приховування фактів щодо самої катастрофи в Чорнобилі та безвідповідальне применшування небезпеки. . . радянська політика інформатії про чорнобильську трагедію є не тільки безвідповідальною дезінформацією, але й злочинним цинізмом супроти загалу громадян» (подаємо за «Українським Словом» з Парижа — 15 червня 1986 у статті О. Овдієнка: «Югославський 'Старт' про Чорнобиль»). Там і друга стаття: «Московська 'засекреченість'».

А вже найсильнішу оцінку советської «правдомовности» подав ізраїльський щоденник «Маарів» з 30-го січня, 1987 р., у статті «Синьо-білий захисник». Там в інтерв'ю з ізраїльським адвокатом Йорамом Шефтелем цей щоденник записав такі слова Шефтеля: «На мій погляд, *усе*, що пов'язане із советським союзом, є брехнею, бо це країна побудована на терорі й дезінформації. Я не хочу, щоб якась людина була засуджена ізраїльським судом на підставі того, що подає КГБ. Для мене *усе*, що походить із Росії, є апріорі абсолютною брехнею» (подав «Шлях Перемоги» — 3-го травня, 1987 р.: «Синьо-білий захисник»).

Вкінці я самий, що пишу ці міркування з приводу другої річниці чорнобильської катастрофи, мав нагоду бачити й слухати телевізійну програму СіБіСі в Канаді — десь восени 1984 або й скоріше кілька років (уже не пригадую точної дати, бо не записав тоді!); та було це при нагоді інтерв'ю, яке СіБіСі улаштувала з головними редакторами московських щоденників «Правда» й «Ізвестія». У вступних заввагах до інтерв'ю СіБіСі репортер подав таку жартівливу заввагу: «Правда» — це часопис, що *ніколи правду не може написати, а «Ізвестія» ніколи не подасть точних новин своїм громадянам і читачам*. Хоч це мав бути «жартівливий комплімент» або переповідження opinii інших (догадуюсь), однак при тому — це було знамените окреслення й оцінка цих газет. Також уже не пригадую точно — *де?*, але в якомусь журналі чи газеті я був стрінув оцей вислів В.І. Леніна: «*брехня, повторена кільканадцять разів — перестає бути брехнею, а стає правдою*». . . Ось це прикмети советської «правди», в якій виховані послідовники Владіміра Ільіча та члени «передового соціал-комуністического общества». Тому й не дивуємось, що в такому «обществі» (суспільстві, громаді) та в такій системі властива *правда* є на кожному кроці висміювана і так жорстоко переслідувана.

Подібно й з добром. Ще на початку нашого розділу про етичні основи людського діяння, ми собі пригадали, що *добро* — це *те*, чого всі бажують (*всі* — а не якась упривілейована верхівка, що жирує на людській нужді). А «творці» (строїтелі) комунізму такого «добра» натворили, що плянований і обіцований ними «рай на землі» — на ділі виявився справжнім *пеклом на землі*. І від тако-

го «добра» хто тільки міг — почав утікати, а обдурені маси, щоб не наразитись на знущання озвірілих сторожів цієї облуди, мусять до якогось часу по-лицемірному вдавати «захоплення» облудою та зо скритою в нетрах душі відразою терпіти неволю двадцятого сторіччя, перед якою бліднуть усі неволі минулих сторіччів. Усі, що мали нещастя пережити комуністичне пекло, не хочуть більше й чути про нього — про цю катівню народів, штучно й насильно підтримувану, яку зовсім слушно та дуже влучно американський президент Рєган назвав «імперією зла». Сотні людей, що вирвались із цього «дому неволі», описали тамошні жахиття в своїх споминах. А коли це пишуть сотні людей і *всі свідчать то саме*, то як можуть себе оправдувати творці цієї людської системи і її возвеличувати, як «сонце комунізму» чи «дружбу народів»?...

* * *

Переглянувши у головних нарисах цю страшну дійсність московсько-большевицької «пастройки» (чи «строительства») за марксо-ленінською програмою, насувається само-собою питання: *звідки* це все взялося? І *куди* (або *до чого*) воно веде?

Ми могли б стати на Христовім пророцтві про кінець людського існування на нашій планеті, бо Христові слова про «розгул беззаконня й охолоднення любови» між людьми (Мт. 24, 12) в сьогоднішньому світі — дуже нам це підказують. Есхатологічна проповідь Господа про кінець віків: про ложних пророків, про ненависть між народами та поодинокими людьми (навіть брат проти брата і діти проти батьків), про переслідування, доноси один на другого, допити й тортування по судах (Мт. 24, 7-14; Мк. 13, 5-13; Лк. 21, 8-19) — це точні примінення до большевицької «пастройки» під проводом Леніна і Сталіна. А Даниїлове пророцтво про зруйнування святини і скасування жертв і офір (*літургійних*) та й про *руїну самого спустошника* (Дан. 9, 26-27), підтвержене ще й Господнім словом про «*мерзоту запустіння*» (Мт. 24, 15), — знайшло своє відтворення в атеїстичному розгулі московської безбожної імперії.

Цими пророчими словами Ісуса Христа й пророка Даниїла можна б закінчити наші рефлексії. Ми однак для точнішого поучення наших читачів спробуємо ще цю нєбувалу дотепер дикість і глупоту марксистського безглуздя (з його псевдо-науковим «діалектичним матеріалізмом»!) представити в світлі *відвічних Божих правд* із Божого Об'явлення.

Після вибуху в Чорнобилі західньо-німецька газета «*Rheinischer Merkur*» у статті «*Christ und die Welt*» дала релігійний коментар до цієї катастрофи. Вони почали цей коментар словами Макса Тюркауфа, професора фізичної хемії Базельського університету, з

його книжки *«Сучасна фізика та марксизм»*: «Ми конче потребуємо дослідників, які люблять природу, і не розглядають її як об'єкт, з якого вони можуть мати матеріальну користь і для яких Земля не ще одна планета в космосі, а *колиска життя*. Ми потребуємо науковців, які з глибокої пошани до життя шанують Бога»⁴. І далші слова проф. Тюркауфа: «Трагедія російського народу... показує з граничною (крайною) категоричністю руйнування сутності людини через інституціоналізований матеріалізм».

Газета *«Rheinischer Merkur»* бачить у чорнобильській катастрофі брак пов'язаности між відповідальністю за дії та *глибокою пошаною до Бога і Його створіння*. «Той, хто ліквідує віру в Бога, а віруючих ще й переслідує, хто в людині та природі *не бачить Божого твору любови* (Божої) — той своєю зарозумілістю знищує себе самого» (порівняй Дан. 9, 27).

«Створіння — твір геніяльного Мистця, це втілення Його любови. Коли... вільні співробітники Бога, тобто люди, перестануть у дусі любови зберігати природу й охороняти життя, то це означає тиме, що вони вибрали смерть замість життя». А на закінчення статті газета наводить ще один цитат видатного фізика Макса Тюркауфа: «Матеріалізм у загальному та марксизм зокрема, — базуються *на вірі у світ без Бога*. Це тяжка віра, бо вона спирається на думку, якої ми *неспроможні* думати до кінця. *Воля людини впливає з того факту, що людина створена на образ Божий, і тільки тому вона є людиною*. Ми повинні робити нашими руками і *щось інше*, а не лише працювати і втручатися в природу» (зн. тільки природні справи ладнати і тільки ними займатись!). «Ми повинні нашими руками робити те, що їм дає найбільшу міць. Ми мусимо — і я кажу як фізик — скласти руки до молитви» (зн. і до надприродних діл братись!).

Так! *Віра у світ без Бога — «це тяжка віра»*. Це слова проф. Макса Тюркауфа, вченого фізика. А таку віру вибрали ісповідники марксизму, і тому «попились в дурні» та загнали світ (або радше свою частину світу) «у сліпий кут» — у кут без виходу, так, що тут і новий викрут «перестройки» нічого не допоможе.

Не забудь, дорогий брате марксисте (чи як тебе звати!), що ти хочеш — чи не хочеш, є також у руках Божих і з них не вирвешся. Не дури себе. Не бери собі за пра-предка мавпу, бо це не відповідає людській гідності. Але пам'ятай, що ти «з землі взятий і в землю повернешся» (Бут. 3, 19 і Пс. 90, 3) з усіма твоїми претенсіями, аспіраціями й плянуваннями; а остане по тобі твоя безсмертна душа, яка тебе відрізняла і від мавпи і від усіх інших сотворінь на землі, і завдяки якій ти мав носити *образ свого Творця* (Бут. 1, 26-27), та ти його постійно топтав чи «сквернив багном» (як каже Тарас Шевченко) свого безбожництва. І тут саме *велике питання* перед тобою: *чи ти був у Божих руках — як Божа ди-*

тина, як «образ Божий», чи може як син диявола, «батька ложі» (Ів. 8, 44 і Ів. 3, 8-10)??...

Бога тяжко заперечити, бо Він у природу людини вложив своєрідний змісл *відчування Божої всюди-присутності*, і цей змісл у різних видах проявляється — чи страхом перед Божим маєстатом, чи вдячністю за незлічимі Божі добродійства, чи навіть якоюсь дивною цікавістю — досліджувати й хоч у дечому збагнути тайни Божого промислу. Саме Святе Письмо цю тугу за Богом ось-як висловлює: «Які ж то любі Твої оселі, Господи сил! Тужить і знемагає моя душа до дворів Господніх» (Пс. 84, 2-3). І «як олень прагне до водних потоків, так душа моя прагне до Тебе, Боже; душа моя жадає Бога, Бога живого» (Пс. 42, 2-3). А великий Учитель Церкви — св. Августин так висловив: «Ти створив нас для Себе, Боже, і неспокійне серце наше, доки не спочине в Тобі».

Це, отже, не якісь «комплекси ідей тупої людини», не «фантастичні зображення в голові безсильної людини» — при її зустрічі з «незбагнутими силами природи», як теревенять марксистські філософи⁹, але це слова *відвічної правди*, що подиктовані *найвищим розумом* — Богом і записані в Святому Письмі, яке популярно називають *Біблією*. А про авторитет Біблії свідчить хочби те, що вона є найбільш читаною книгою на землі (що вже не раз і не два подавала статистика!), тоді коли марксизм є вже *збанкрутованою філософією*, як ми вже повище згадали.

І ця сама *відвічна правда* перестерігає «тупу і безсильну» людину (включно з Леніном і його марксистськими мудрагелями!), називаючи заперечення Бога безумством: «Каже безумний у своїм серці: *‘немає Бога!’* Зіпсувались, мерзоту коять; нема нікого, хто добро чинив би. Господь із неба споглядає на синів людських, щоб подивитись, чи є розумний, що шукає Бога. Усі відвернулися загальом і зледащили» (Пс. 14, 1-3 і Пс. 53, 2-4; ці два Псалми майже однакові змістом!).

Цю *мерзоту і зледащіння* двох безбожних систем нашого століття (московського большевизму і німецького нацизму!) багато з нас мали нагоду ще самі бачити, а наше старше покоління навіть і переживати «на своїй шкірі». Пригадую з дитинства, як один з наших простеньких селян в Україні мав звичку повторяти: «Люди добрі! Та це оба коні червоно-лісі, тільки один має на чолі округлу білу пляму зо свастикою, а другий — п'ятираменну (п'ятикутну) звідзу зо серпом і молотом». . . Знаменита оцінка простенького селянина!

Як німецькі слуги диявола в уніформах горезвісного «Гештапо» та з претенсіями «іберменша» — уважали людей за якихсь кріликів і в своїм садизмі доходили до манії щоденно застрілити чи замордувати по кілька невинних жертв; а з Бога собі кпили, хоч (гейби на вияв іронії) носили на своїм череві бляшку з написом

«Gott mit uns» — «З нами Бог»¹⁰! Так також і московські безбожники в інформках Чека, НКВД, КГБ чи яких інших «службовців безпеки», винищували мільйони людей — у більшості невинного населення — та ще й по сьогодні не перестали цього брудного й злочинного ремесла по різних таборах смерті, тюремних скривавлених підвалах та мерзотних психушках, і то *в ім'я чого?*... За їхньою «правдою» — вони це називають «службою в обороні публічного спокою і безпеки» та «поборюванням контрреволюції і фашизму», — а в дійсності це є розбишацтво для закріплення московської колоніальної системи на землях поневолених народів. Вони стали «славними і знаними» на весь світ, та чи героїзмом або чемністю?... Ні! А своєю жорстокістю і садизмом та насолодою в мученні й тортурованні безборонної людини, їхньої жертви (що не хоче думати їхніми категоріями).

Чому це так?... Бо людина, коли відкине Бога й відвічні, незмінні Божі закони, — тратить совість і делікатність, а стає дикуном, гіршим від найгіршого хижака.

Тепер уже без зайвої аргументації та діалектики як наглядними та чарівно успокоючими — на тлі ганьби і людської звороднілості двадцятого століття — стають слова швайцарського фізика Тюркауфа, що *всесвіт — це твір геніального мистця*. Це, зрештою, не слова Тюркауфа. Це тільки його парафраза, а ще краще — підсумок слів Відвічної Правди, записаних у книзі *Псалмів* (що їх співаємо кожної суботи на Великій Вечірні): «*Господь воцарився, в красу-велич одягнувся; одягнувся Господь в силу і перепоясався. Він бо утвердив вселенну (так що вона) не порушиться... Твої свідчення дуже вірні, а Твоєму домові належить святість*» (Пс. 93, 1 і 5).

Про чудові твори рук Божих оспівує Псалом 103-104, який ми на початку Вечірні відмовляємо або співаємо: подібного і так чудового звеличення Божих діл та краси природи, та ще й у так простенький спосіб, ніде не знаходимо в світовій літературі. У цьому Псалмі є і цей незрівняний стишок захвату: «*як величні діла Твої, Господи, — все предумудрістю сотворив Ти*» (Пс. 103, 24); ці слова правлять і за *недільний прокімен 4-го гласа* на св. Літургії. А доповняє їх стих до Прокімена св. Літургії на четвер: «*Небеса звіщають славу Божу, а діло рук Його проголошує небозвід*» (Пс. 19, 2; «небозвід — твердь небесна» це сонце, місяць і всі зорі).

До згаданого 103-го Псалма з Вечірні дуже допасовує 43 глава *Книги Сираха*: є це також величне похвальне слово Творцеві. Не можна також поминути *Книгу Йова*, в якій ціла 28-а глава і 38-41 в цілості (т. зв. «*Слово Боже*») — це похвала Божій Мудрості за чудні Божі діла. А *Книга Пророка Даниїла*: 3, 25-45 і 51-90 це захоплюючі місця заклику, щоб усі сотворіння, *як діла рук Бо-*

жих, прославляли свого Творця. Те ж саме і *Хвалитні Псалми* з Утрени: Пс. 148-150 в цілості.

А ще окремо про *Божі діла милосердя до людей* також незрівняно оспівують Пс. 102-103 (із «Шестипсалмів» Утрени) та Псалми 135-136. (Для заінтересованих можна б ще поручити й *Пісню Мойсея* — Второзак. 32 ціла глава та *Пісню Давида* — 2 Сам., ціла 22 глава).

Ці всі біблійні тексти про *діла рук Божих* неначе підсумовує вислів світської літератури: «*Поглянь на світ — побачиш Бога!*»...

І справді! Коли ми в погідну зоряну ніч глянемо на небозвід «засіяний» мільярдами різnorodних зір, з яких деякі ще й у чудові сузір'я уложені; і коли подумаємо, що кожне з тих «небесних світил» — це незміримі планети-світи (тисячі або й мільйони разів більші від нашої землі!), які від мільйонів літ одна поміж другою «женуть» своїми точнісінько визначеними дорогами — без зудару, без катаклізмів і... «аварій»... Тоді на вид цього всього ми не тільки ніяковіємо, але й порошинкою себе почуваємо, і тоді мимоволі насуваються нам до ума слова проф. Тюркауфа: «*всесвіт — це твір геніяльного Мистця*»... Ми навіть не можемо віднайти себе, бо губимось, і в нашій голові якісь завороти чи «непонятність» зроджуються; нас прямо жах огортає від подиву.

Та лишім це, бо це справді недосяжність! А подивімся у наш власний «мікрокосмос»!... які то чудні «закони природи» в нашій істоті діють: наш ум і його «тайни», наші змисли, наші фізіологічні діяння (все «на свій час», усе за тим самим способом!), наше зростання в літах і відповідні психічні настроєння в даному періоді нашого віку; наш гармонійний уклад тіла — кожна частина зо своїм точно визначеним завданням, наші реакції організму на різні зміни чи подразнення, і т.д. — і т.д. Томи книжок про це все списані, та й як тяжко все перестудіювати!

А доповнім ще наші власні спостереження в нашій істоті — спостереженнями в окружаючому нас світі: таке життя звірят чи життя рослин — кожне у своїм роді й гатунку, з окремими законами природи для кожного гатунку; такі пори року — все у свій час, усе до «мінutki» чи секунди обчислене... Так, що знов мимоволі вириваються з нашої душі слова подиву й захоплення: «Великий еси, Господи, і дивні Твої діла! І немає ні одного слова, що гідно прославляло б чудеса Твої» (з Йорданського Водосвяття).

Тож яким ідіотом або наївним дівчаком треба бути, щоб не бачити цих чудних діл і явищ? Яким анальфаветом — щоб не вміти читати «*книги природи*»? Та ще й називати *таку велику дійсність* фантазією чи фантастичними уявами (диви вже цитовані «дефініції» *Бога і релігії* у «*Философ. Словаре*», стор. 51 і 388). Ні! Це не

«висліди якихсь процесів суспільного розвитку», ані «копія восточного деспота» (Енгельсів «бог»). А це найвищий творчий Ум (Розум) — «від якого і через якого все повстало» (Рим. 11, 33-36; Ів. 1, 1-3). Це хіба марксистські півголівки блеють, як замотиличенна вівця, про самочинні (само-з-себе) процеси. Вони, самі переповнені задурманюючими випарами «фантастических отражений» із своїх звихнених мозківень, баламутять цими ж випарами «тупих и задавленных вечной работой людей» (вислови з їхнього «Филос. Словаря»).

Чи чув і бачив хто коли, щоби щось само із себе «зробилось»??. Таж найпростіший механізм, найменша машина, звичайна шрубка в ній — потребують якогось розуму і рук, щоб їх зробили. Всі живі організми в природі, від найбільшого до найменшого, потребують якогось зародка і первопочину життя. А що вже говорити про складні й скомпліковані творива?.. І яким обмеженням та нерозвиненням треба бути, щоби говорити про чудесну й незбагнуту «машину» всесвіту, що вона сама із себе витворилась дорогою чи діянням різних складних процесів. А хто ж цими процесами кермував? Хто поклав незбагнуті закони природи, за якими ці процеси формувались?.. Чи ти, тупоуме, свідомий — що ти вернеш?..

Ти сам себе обдурюєш, бо ніхто розумний тобі не повірить. Не дури себе та не вигуплюйся. Проси радше Бога — Творця й Управителя вселенної, щоби простив тобі глупоту і подав дар розуму, яким зможеш пізнавати Божі діла і Божий промисел (прovidіння).

Як уже вище було сказано, — ти є в руках Божих і від Бога не втечеш. Божя Мудрість так говорить про Божу всюдиприсутність: «Ти, Господи, все знаєш. Оточуєш мене ззаду й спереду, і кладеш надо мною Твою руку. Що за предивне Твоє знання для мене, занадто високе і недосяжне воно для мене! Куди мені піти від Твого Духа? Куди втекти від Твого лиця? Якщо б я зійшов на небо — Ти там esi, знизився б у шеол — і там Ти є! Взяв би я крила зірниць, осівся б на краю моря, — і там Твоя рука досягне мене та Твоя правиця держатиме мене! Навіть коли б сказав: «бодай темрява покрий мене, і ніч неначе світло дня огорне мене»; та в Тебе й темрява не є темною, а ніч — як день, є ясною!» (Пс. 139, 4-12).

Всі ми — праведні чи грішні, добрі чи злі — є в руках Божих; отже також і ти, безумний, що хотів би заперичити Бога. З Божих рук ти не вирвешся, не дури себе. Питання тільки: чи хтось є в Божих руках, як Божя дитина, що носить у собі образ і подобу Божу?.. Чи може, не дай Господи, як син диявола, що запереченням Бога думає би вирватись із рук Божих?.. Ба, коли і сам диявол — також у Божих руках (тільки як відвічний ворог Бога!).

І колись на суді Божім ми будемо щасливі почути: «прийдіть,

благословенні Отця мого, візьміть у спадщину Царство — приготоване вам від створення світу» (Мт. 25, 34). Або може ударить нас голос вічного відкинення: «Ідіть від Мене геть, прокляті, в огонь вічний, приготований дияволу й ангелам (слугам) його» (Мт. 25, 41). Євангеліст Лука ще й оцю пересторогу записав: «Кажу вам: не знаю вас, звідкіля ви; геть від Мене всі ви, що чините неправду! Там буде плач і скрегіт зубів» (Лк. 13, 27-28).

Отже не дури себе і других пустою марксистською діалектикою, надутий туполобе, а шукай собі в Того, хто є «*правдою, дорогою і життям*» (Ів. 14, 6) та «Альфою й Омегою, початком і кінцем» (Одкр. 1, 8) — приятеля й оборонця на суд Божий, якого ти не оминеш, а тільки на своє нещастя й загибель «не знаєш ні дня, ні години, коли Син Чоловічий (а не «міфічна особа»! — Я.С) — прийде» (Мт. 24, 36-44; Мк. 13, 32-37; Лк. 21, 34-36). А твої роки тут на землі вже почислені і їх довгота визначена Божим промислом¹¹.

В другу річницю трагічної аварії в Чорнобилі — на тлі сколихненої опінії вільного світу і, як звичайно, дуже скритої та дивної поведінки советського уряду в цьому нещасті, — ми умисне хотіли проаналізувати основні принципи, на яких спирається вся дивовижна советська система. А найбільш разяче те, що ця система на спілку з московським ненаситним імперіялізмом напасілась колонізувати українську землю та нищити наш народ.

Та захланність і зарозумілість Богові немилі, і тому Господь за всіди принижує тих, що хотіли б вивищуватись. У днях всенародньої скорботи і гніту нехай нас тримають на дусі оці слова молитви: «Це добре — прославляти Господа й оспівувати ім'я Твоє, Всевишній:... Бо веселиш мене, Господи, учинками Твоїми, і я радію ділами рук Твоїх. Які величні Твої діла, о Господи! Дуже глибокі думки Твої. Безумний не знає, дурень того не розуміє. Хоч грішники, немов трава, буяють, і процвітають усі злочинці, — та все одно вони згинуть навіки. Ти ж, Господи, повіки на висотах!» (Пс. 92, 2 і 5-9).

Пояснення зносок

1. Це дуже добре відтворила карикатура в пресі — зображення мапи західньої частини Советського Союзу, де на першому пляні Україна, а з неї підноситься менша хмара — Чорнобиль, в якій кружляє сателіт (спутнік); а вгорі над Україною — з Москви випаровує велика хмара — брехня.

І зараз побіч — друга карикатура, що зображує Київ, занурений у бурливих хвилях чи то вогняної ями (виритої атомовим вибухом), а, чи, може, схвильованого радіацією Дніпра; і на цей охоплений полум'ям

Київ сиплеться з радіаційної хмари радіаційний дощ, а над містом пови-сла хмаринка з написом «ми нічого не знаємо!». . . (ці дві знамениті карикатури подав мюнхенський «Шлях Перемоги» в числі з 13-го липня 1986 року).

2. Про ці інформації обширно писав лондонський місячник «Визвольний Шлях» за серпень-вересень 1987 (у статті Зенона Коваля «Чорнобиль»), стор. 936-954, подаючи обширну бібліографію з іноземної преси. Див. також статтю О. Овдієнка: «Югославський 'Старт' про Чорнобиль» у паризькому «Українському Слові» з 15-го червня 1986.

3. Зн. потреби, що зроджуються з історичних перемін і обставин.

4. Марксистські утопійні кличі про наближення і «дружбу» народів («дружба и братство всех народов»: *Филос. Слов.*, стор. 283 «Моральный кодекс». . .) про «рівність націй» та «общественное самоуправление» (громадська самоуправа) — добре надаються до прислонення мілітарного імперіалізму; однак після завоювання даного народу чи території дуже скоро показується, що це була тільки ілюзія.

5. Там же (стор. 283 і 421 «Социализм и коммунизм»).

6. Вистачить переглянути для прикладу такі статті-параграфи «*Филос. Словаря*»: *Классовая борьба*, стор. 202-203; *Мораль коммунистическая*, стор. 281-282 і *Моральный кодекс строителя коммунизма*, стор. 283; *Социализм и коммунизм*, стор. 419-21 і слідуючі стор. 421-24; там відразу видно, що це є або глупа наївність або злобне глузування з правди.

7. Наш укр. «Словник чужомовних слів» під словом «Етика» так подає: «3 марксистського погляду моральне все, що сприяє перемозі пролетарської революції».

8. Цитую за українським тижневиком «Шлях Перемоги», Мюнхен, 6-го липня 1986: «Усесвіт — твір геніального Мистця».

9. В.І. Ленін ось-як «указывал» поняття Бога: «Бог — це комплекс ідей, зроджених тупим пригнобленням (нерозвиненої-примітивної) людини і зовнішньою природою та класовим гнітом; а ці ідеї (чи комплекс ідей — Я.С) закріплюють те пригноблення (гніт) і присипляють класову боротьбу» (цитований повище «*Философский Словарь*» — под редакцией М. М. Розенталя и П.Ф. Юдина, стор. 51). Цікаве, як ця примітивна і тупа людина могла вдумати і списати такі взнесені й таїнственні правди, які є записані в Св. Письмі? — цього Ленін уже не міг «указать»!!!

Подібно й поняття релігії Ленін і його учні так визначають: «Релігія — це фантастичне зображення в головах людей (отже й цілого людства!) зовнішніх сил, володіючих над людьми»; це також «відображення» безсилля людини перед грізними й незбагнутими силами природи. А Ленін ще додає, що це «один з видів духовного гніту, лежачого на народніх масах, що придавлені неустанною працею на других та злиднями й самотністю» (там же, стор. 388).

Ці дефініції Леніна і його «вчених» (на «глубоко и подлинно научном диалектическом материализме» — термінологія згаданого «*Филос. Словаря*», стор. 128-9) не можна інакше оцінити, як «діалектичними теревеня-

ми» чи «писанням вилами по воді». У цих «дефініціях» відразу кидаються в вічі противорічності: бож самі ці «вчені» (з Леніном) говорять про «зовнішню природу», але не докінчують пояснити: *звідки вона взялася?* . . Згадують про «зовнішні сили, володіючі над людьми», але не пояснюють, *як і чому* ці сили володіють над людьми? . . Так само, як і не пояснюють, *як-то* ці «земні сили приймають форму неземних»? . . Та *чому* ці сили є *грізними і непонятними* і *чому людина є безсильна* перед ними? . . Отже виглядає це все на якусь діточу забавку: раз підходить близько до правди, а другий раз відскакує від неї. Признає те, що заперечив. Чисто, як народня пісня співає: «Пане отамане! Щось тут не до ладу, — раз ідемо до переду, раз до заду».

10. Мимоволі насувається думка, чи це не було сповнення пророчих слів св. Ап. Павла: «такі служать власному череву» і «череву — їхній бог» (Рим. 16, 18 і Флп. 3, 19).

11. Тут ще можна згадати таку глупоту большевицької «історіографії» як це, що Ісус Христос «є міфічною (мітичною) особою», і так само Апостол Петро. А вже Павло Тарсійський (св. Ап. Павло) — це історична постать. На таке безглуздя годі щось сказати (бо це так — як горохом об стіну кидати!). Таж Павло на початку кожного із своїх *Послань* представляє себе, як *Апостол або слуга Ісуса Христа*. І це він якраз розніс і спопуляризував ім'я Христове по всьому тодішньому греко-римському світі, як «*апостол народів і вибране знаряддя*» (див. Ді. Ап. 9, 15-16). Вистачить прочитати перші глави Павлових *Послань* до Галатів і Ефесян — то відразу побачимо його відношення до Христа. Як же ж можна такі нісенітниці плести?

А два твори «видатного діяча» Омеляна Ярославського (якого жидівське прізвище Губельман Міней Ізраїлевич — см. «*Большая Сов. Энциклоп.*»): «*Як народжуються, живуть і вмирають боги та богині*» і «*Біблія для веруючих и неверующих*» — це «купа бздур» (як каже поляк!) і пустословних маячінь для півграмотних бабунь.

ІМБ

НАЦІОНАЛЬНІ АСПІРАЦІЇ ПОТРЯСАЮТЬ ОСНОВАМИ МОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Продовжуючи існування царської російської імперії у формі советської російської імперії, Ленін, як послідовник і прихильник централізму, присвячував багато уваги національному питанню, вбачаючи в національних аспіраціях підкорених націй основну загрозу для збереження імперії.

Не зважаючи на всі декларації про національне самовизначення та збереження незалежності советських республік, аж до відокремлення, большевицькі послідовники Леніна, зокрема Сталін, ідентифікували національне питання в СРСР з державними інтересами російської нації, поборюючи будь-які прояви націоналізму поневолених націй як злочинну протидержавну дію.

Перемога поглядів Сталіна в 1923 р. щодо однієї федеративної держави, з центром у Москві, у протизагад вимог представників України і деяких інших советських республік утвердити «союз соціалістичних республік», із збереженням форм державної незалежності, що насправді було концепцією конфедерації — проти федерації, визначила розвиткові тенденції імперіальної політики Москви, з метою зросійщити й перетворити підкорені народи в один советсько-російський народ та зберегти російську імперію.

У такій історичній перспективі треба розглядати усі події, які проходили в Советському Союзі на протязі минулих десятиріч, зокрема реакцію Москви на будь-які прояви становлення національної ідеї і самобутнього культурного життя в Україні. Протягом т. зв. «советських республік» завжди рішала й рішає Москва, в плані своїх імперіальних інтересів, які здійснює жорстокими методами етноциду і геноциду підкорених народів. У боротьбі проти такої нищівної політики Москви, український і інші поневолені народи заплатили мільйонами людських жертв. Та, не зважаючи на те, при кожній відповідній нагоді, національна стихія прориває обручі імперського затиску, засвідчуючи справжні прагнення поневолених народів.

В Україні ті прагнення виявлені в писаннях і діях нескорених українських патріотів, які ставлять Москві вимогу повернути Україні державну суверенність. Такі ж вимоги ставлять також

балтицькі народи, наголошуючи під час багатолюдних демонстрацій: «Росіяни — геть з наших країн!»

Національні аспірації проявилися також нещодавно в Казахстані демонстраціями проти росіян, коли Москва замінила місцевого партійного лідера-казахстанця росіянином. Слідні вони тепер і у Вірменії, яка домагається від Москви повернення їй області Нагірно-Карабах, що її Москва прилучила в 1923 році до Азербайджану. У тій області, яка нараховує 150.000 населення, понад 90% — це вірмени, які хочуть жити у власній, а не чужій державі. Під час демонстрацій вони носили написи: «Один народ — одна держава!»

Багатолюдні демонстрації у столицях Вірменії — Ерівані та області Нагірно-Карабах — Степанакерті, а також у інших містах, примусили Москву вислати туди військо і танки, як колись у Мадярщину, і не зважаючи на жертви в людях, у зударях з військом, демонстрації продовжувалися на протязі 14-ох днів. Щойно на запевнення Горбачова, що вимога повернути Вірменії даровану Азербайджанові вірменську область буде розглянена Політбюром і «справедливо полагоджена», вірмени погодилися припинити демонстрації до 25 березня ц.р., щоб дати час на розв'язку їхніх вимог. Москва мусіла теж поступитися вимогам вірменів замінити місцевого партійного лідера — росіянина Бориса Кеворкова вірменином Генриком Поросіаном.

Як стверджують чужинні обсерватори, такої ситуації у Советському Союзі дотепер не було, і, не зважаючи на Горбачовську «гласність», кореспондентам заборонено їхати у Вірменію та не дозволено туди телефонувати.

Як би не оцінювати сучасного стану в СРСР, останні події вказують на те, що поневолені народи перемогли психозу страху сталінської доби і випростовують свій національний хребет у боротьбі за гідність людини і національні права. Припинити цей спонтанний прояв національних аспірацій поневолених народів Москва вже не спроможна, бо застосування методів терору доби Сталіна, тепер уже не можливе. Навіть в Афганістані цей терор себе не виправдав і Москва зазнала мілітарної поразки у боротьбі з національними визвольними силами афганського народу та примушена вийти з Афганістану.

Визвольні процеси, які проходять у Советському Союзі, осмислені захистом життя і національних прав поневолених націй, потрясають основами московської імперії. Вони кореняться в глибокому усвідомленні окремішньої історичної, національної і культурної самобутності та свого, Богом даного права бути сувереном на власній землі.

Серед українців у вільному світі можна не раз запримітити помилкове розуміння тенденцій визвольних процесів в Україні, а вслід за цим, помилкове наголошування та ідентифікування окремих елементів і тактичних прийомів у боротьбі за становлення національної ідеї в Україні, як вирішних компонентів визвольної боротьби українського народу. Це сприяє штучним поділам на протиставні ідейно-політичні табори. Пропагатори таких поділів намагаються обґрунтовувати свої погляди концепцією «двох фронтів визвольної політики», мовляв, перший фронт — це ідеалістично-ідеологічний табір, що готується до збройної розправи з ворогом і настановлений проти московського імперіялізму, — та другий табір, який визнає, що дія на культурному фронті — це в нинішніх часах єдино розумна форма української визвольної акції. Такі свої погляди вони достосовують до деяких українських «дисидентів», які пропагують нереальну концепцію правозахисного руху та боротьбу за «демократію і громадські права», в рамках конституційних законів УРСР, при чому дораджують не наголошувати національно-державних аспірацій українського народу.

Такі погляди і такі політичні концепції протиставні тим визвольним ідеям і цілям, які голосять, і за які борються нескорені українські патріоти в Україні. Вони теж протиставні національним інтересам українського народу, бо захист української культури, демократія і громадські права можуть бути здійснені тільки у суверенній українській державі, а не в рамках імперіального совєтсько-російського режиму в Україні. Тому, визвольна боротьба поневоленого народу мусить бути спрямована насамперед на здобуття державної незалежності. Ця істина виразно наголошена в писаннях Степана Герверлі, у його «Гранях культури», та в листі В'ячеслава Чорновола до Горбачова.

Національні аспірації символізують непоборність духу нації, і їх не можна перемогти фізичною силою. Відомий німецький військовий історик і теоретик ген. Карло фон Клявзевіц писав: «Народ є непереможний, якщо веде заповзятливу боротьбу за свою волю». Афганістан — незаперечний цьому приклад. І коли Афганістаном стануть у Союзі Радянських Республік Україна й інші поневолені нації, тріснуть обручі останньої в цивілізованому світі колоніальної імперії і здійсняться національні аспірації поневолених Московією націй.

З дому неволі

УТИСКИ І ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ПРОДОВЖУЮТЬСЯ

Не дивлячись на те, які надії покладає деяка частина західного політичного, а навіть і церковно-релігійного світу щодо покращання відносин в московській тюрмі народів у періоді т. зв. «гласности» та «перестройки», інформації і матеріяли, що надходять до нас у західній світ, говорять тільки про одне — про продовжування процесів важкого національного переслідування в підсоветській Україні, не дивлячись на протести і спротив зі сторони українських патріотів. Для ілюстрації цього правдивого стану в Україні під цю пору подаємо наступні матеріяли, вибрані з різних джерел.

Редакція «В. Ш.».

СТАН УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ В'ЯЗНІВ

Незалежний журнал «Експрес-Хроніка», що виходить у Москві, в окремій рубриці постійно подає інформації про стан політичних в'язнів у СРСР. Поміщуємо найновіші відомості про українських політичних в'язнів, що були зібрані й опубліковані редакцією «Експрес-Хроніки».

Ганна Михайленко

Погіршився стан політичного в'язня Ганни Михайленко, яку в лютому цього року переведено із казанської спеціальної психіатричної лікарні до одеської психіатричної лікарні ч. 1. Одна із керівниць лікарні, Елеонора Нехремова заборонила пускати до Ганни Михайленко відвідувачів, оправдуючи це тим, що «Голос Америки» передав звіт про її переведення в Одесу та про її стан здоров'я. Кілька разів на побачення з Ганною Михайленко не пускали також і її сестру.

Ганні Михайленко забороняють писати листи. Службовний лікар загрожує їй тим, що її можуть перевести наново до спеціальної психіатричної лікарні у Казані й «тримати її там до самої смерті». Ганна Михайленко позбавлена права на проходи. Вона мала кілька операцій з приводу рака грудей, однак і надалі не може добитися консультації онколога. Крім того Ганна Михайленко хворіє на астму.

Іван Сокульський

Дружина політичного в'язня Івана Сокульського, Оріся, одержала від прокуратури міста Чусовий, Пермської області наступне повідомлення у відповідь на її телеграму про тяжкий стан чоловіка, що була скерована в листопаді м.р. до М. Горбачова: «Ваша телеграма, що надійшла до прокуратури Пермської області зі скаргою на умови утримання вашого чоловіка Сокульського І. Г., перевірена з виїздом на місце в установі ВС-389/35 пос. Центральний, Чусовського району. Покарання у формі переведення чоловіка до одиночної камери скасовано як незаконне. Засуджений Сокульський І. Г. утримується на загальних засадах з іншими засудженими. За часу побуту в одиночній камері Сокульський ні одного дня не перебував у штрафному ізоляторі.

Радник юстиції М. Х. Латінов».

Григорій Приходько

Стали відомі подробиці справи Приходька. Григорій Приходько, народжений 1937 року, був арештований в липні 1980 року. Суд, що проходив над ним і Сокульським від 7-го до 13-го січня 1981 року засудив його за статтею 62/2 Кримінального Кодексу УРСР (згідно ст. 70 КК РСФСР) на десять років позбавлення волі в тюрмі, у колонії особливого режиму та п'ять років заслання.

Григорій Приходько не був членом Української Гельсінської Групи, але після арешту Сокульського, члена групи, Приходько написав листа на його оборону. Після цього в Приходька був зроблений обшук і він був засуджений за написання листа на оборону Сокульського, а також за папери, знайдені у нього при обшуку. Вже раніше від 1973 до 1978 року Г. Приходько був ув'язнений за цією ж статтею.

Володимир Лобода

Як стало відомо, політичний в'язень Володимир Іванович Лобода, пресвітер незареєстрованої громади п'ятидесятників міста Костянтинівка, Донецької області, знаходиться в колонії строгого режиму ЄЧ-325/92 в селі Старі Бабани, біля міста Умань, Черкаської області.

В'язні цього кримінального табору виготовляють з граніту надгробні пам'ятники, а також плити, якими, частинно, як говорили в'язням представники адміністрації, покращують площу Жовтневої революції в Києві. За останній час Лободу кілька разів відвідував співробітник КГБ, намовляючи його каятися. Лобода прийняв це як заклик відвертисся від віри.

НОВА ЖЕРТВА В УКРАЇНІ

(УЦПС) З України наспіла сумна вістка, що окупантський терорист Кондур 18-го лютого, 1988 р. в с. Вовче на Львівщині замордував сплячого на ліжку *Василя Гігоша*, ударивши його гострим ножом у саме серце.

Василь Гігош мав 50 років, одружений, батько чотирьох дітей, відомий український патріот, сміливий, веселої вдачі і працьовитий, а водночас, як добрий батько, виховував своїх дітей в релігійному та українському національному дусі. Хоч він політичними справами не займався, але його палка любов до свого поневоленого народу і турбота за його долю робили його авторитетним і шанованим серед всіх чесних людей, які його знали. Це викликало лютю у ворогів українського народу. І тільки за це підісланий вбивник устроїв йому ножа в серце.

Вбивця Кондур був спійманий людьми на місці злочину і переданий міліції, але покищо не відомо, чи і коли будуть його судити.

Цей варварський злочин супроти українських патріотів не одинокий. В подібний спосіб були замордовані *Алла Горська, Володимир Івасюк, отець Анатолій Гургула, художники Віктор Кіндратишин і Михайло Кліщ, отці Євген Котик і Михайло Луцький, члени ОУН Константин Луц, Микола Кончаківський, Володимир Казновський і Михайло Журавківський та багато інших.*

Це старі і випробувані методи московських окупантів, які продовжуються і сьогодні, в часі т. зв. «перебудови» і «демократизації». Вони спрямовані на те, щоб далі залякувати і гальмувати сміливі виступи та активну діяльність патріотів в обороні прав і свободи українського народу.

ДОМОГЛИСЬ ВІДКРИТТЯ ЦЕРКВИ

Як нам відомо, в Україні, крім численних пляново зруйнованих окупантом церков, багато перемінено на клуби, атеїстичні музеї, на магазини та на різні державні об'єкти, а інші під різними вигідними претекстами закрили і заборонили вірним у цих храмах молитися. Однак змаг віруючих ведеться наполегливо і завзято весь час, щоб остаточно добитися і відібрати свої рідні церкви від атеїстичних наїзників і вільно в них молитися Богові.

Подібні намагання і старання довгі роки робили вірні у старій частині міста Червонограда (бувний Кристинопіль) на Львівщині. Вони не раз збирали тисячі підписів і з відповідними домаганнями висилали до окупантських «владстей», щоб дозволили їм відкрити церкву. У висліді того масові протести і підписи зробили своє.

Недавно одержано вістку, що вірні в Червонограді одержали дозвіл на відкриття і вживання власної церкви для релігійних потреб. Цей факт теж підтверджує місцева газета «Шахтар Червонограда» від березня 1988 року.

ПАМ'ЯТНИКИ УКРАЇНСЬКИМ ПОЛІТВ'ЯЗНЯМ НА УРАЛІ

Дуже багато українських борців за свободу рідної Батьківщини загинули мученицькою смертю в московських тюрмах, психлікарнях, в концтаборах і на засланнях. Тому від довшого часу рідні, приятелі і взагалі українські патріоти на Батьківщині робили і далі роблять різні старання перед владою, щоб одержати дозволи на перевезення тлінних останків героїв з чужих земель в Україну. Наполегливі домагання робили рідні сл. п. *Михайла Сороки*, *Василя Стуса* та багато інших патріотів, але завжди стрічалися і далі стрічаються з окупантською нелюдською забороною.

У висліді того рідні і приятелі замучених героїв змушені ставити пам'ятники за межами Батьківщини, тобто в тих місцях Советського Союзу, де були замучені борці за волю і свободу України.

І саме, щойно прийшла така вістка з України, що на Уралі рідні поставили пам'ятник для замученого сл. п. *Олексі Тихого*, тіло якого Москва теж заборонила перевезти на рідну Україну.

КОРОТКІ ВІСТКИ

● (УПС, Рим) — Католики в Західній Україні далі збирають підписи під петицією про легалізацію: багато людей спонтанно збирають такі підписи і самі ідуть до Москви, щоб добитися легалізації парафій. Жителі прикарпатського села Болехова зібрали 300 підписів і поїхали до Москви, де їм вдалося добратися до передпокою генерального секретаря: там з них посміялися, що у Горбачова, мовляв, інші клопоти ніж легалізація Української Католицької Церкви — однак листу з підписами прийняли. В цілому досі в Галичині та на Закарпатті зібрано 10.000 підписів. Із закарпатського села Боржавське Комітет отримав звернення та півтора тисячі підписів.

● У школах Галичини посилюлися курси атеїзму, що не завжди кінчаються мирно. В селі Жистомир Бучацького району директор школи *Панас Суса* в запалі напав на ученицю *Оксану Косарків* та спробував зірвати її хрестик; дівчина боронилася і знепритомніла, а директор кинувся зривати хрестик з грудей її товаришки.

● У Бучачі на день Непорочного Зачаття, 22-го грудня 1987, у помешканні 84-літньої сестри Службениці *Тихони* вечером зібралося 20 вірних на молитву. До мешкання ввірвалися двох міліціонерів та двоє цивільних, і з лайкою та копняками вигнали вірних головно старших жінок до свого автобуса та завезли їх під будинок міліції. Старші люди з трудом пішки дійшли додому.

● Перед Різдом вчителі шкіл збирали від учнів розписки зобов'язан-

ня, що вони під час свят не братимуть участі в Богослуженнях і відмовляться від ходження з колядами, з вертепом та щедрівками. Дітям загрожували різними карами.

● У закритій церкві села Братківці Стрийського району від років прайвилися українські католицькі Богослуження. На початку лютого до села приїхало коло 200 озброєних міліціонерів, і наказали людям не виходити з хат. А тим часом група озброєних увірвалися до церкви, розбила іконостас і вівтар і викинула на вантажне авто весь рухомий інвентар церкви.

● Райвиконком міста Нестерів (Жовква) викликав о. *Антонія Мацюка* і інших католицьких священників, яким офіційно заборонили проводити будь-які акти і святкування тисячоліття.

● У селі Старява Мостівського району 10-го лютого 1988 відбувся похорон молодого католика: хоронив його о. *Йосиф Глібович*, римо-католик, прихильно наставлений до українських католиків. Православний парох села, о. *Степан Петрушак*, чотири рази намагався зірвати чин похорону, мало не допровадивши людей до бійки. 50 осіб написали скаргу уповноваженому в справах релігії у Львові та до виконкому: це вже третя спроба священника зривати католицькі відправи.

● На початку лютого отець *Іван Сеньків* та отці *Тарас* і *Ярослав* поїхали до Грушева молитися. Присутні віруючі приєдналися до їх молитов. Міліція арештувала отців і завезла їх до Дрогобича перед комісію, до якої належав також православний священник, що так грубо лаявся на католицьких отців, що аж міліціонер мусів його спинити. Секретар райкому партії загрозив отцям, що з ними зроблять як з Попелюшком.

● Львівський германіст *М. Задорожний*, директор катедри германістичного інституту львівського університету, був змушений піти передчасно на пенсію. Причина: до родини науковця належить український католицький священник. Під час його відвідин в помешканні професора нагло прийшла міліція та двоє цивільних і зробили обшук. Два дні пізніше адміністрація університету примусила професора написати подання про передчасне звільнення...

● Родина політв'язна *Петра Рубана* в Прилуках під терором. Коли дружина Петра Рубана, *Лідія*, після довголітніх намагань нарешті змогла виїхати з спаралізованим після автомобілевого випадку сином на лікування до Америки, де вони прибули 31-го січня, її позостала в Прилуках на Чернігівщині родина — серйозно загрожена. 20-літня донька Петра Рубана, засудженого 1980 року як «рецидивіста» на 10 років табору особливого режиму, *Наталя Рубан*, була 22-го січня в 21:00 год. так важко побита в самому центрі Прилук, що її зломали щелепу. Злочинець *Геннадій Кудар* провів останніх 10 років як вбивця в таборі для кримінальних. Хоча дівчина кричала, ніхто з близької станції міліції не прибіг їй на поміч. У міліції навіть відмовляються прийняти скаргу дівчини, хоча Кудар загрозив, що «виріже всю родину». Співпраця КГБ з кримінальними — сумнозвісна традиція репресій проти інакодумачих в СРСР.

● Довголітній в'язень табору особливого режиму, *Семен Скалич*,

український католик-покутник, був звільнений на початку грудня м. р. Тим часом інвалід прибув до рідного села біля Дрогобича.

● Священик *Василь Романюк* з Коломиї, що від років старається про виїзд з СРСР, з нагоди тисячоліття написав до митрополита київського Філарета. В цьому листі священик вимагає відкрити Києво-Печерську Лавру та Святософійський Собор і пропонує видавати Біблію та молитовники українською мовою, бо православні священики, що служать в Україні, не володіють українською мовою, а уживають «жалюгідний суржик».

Тим часом священик отримав запрошення до Канади: його ж син *Тарас*, що, не зважаючи на важку серцеву недугу, відбув військову службу, був покликаний до військового комісаріату, де йому загрозили додатковою службою в армії.

ГАННУ МИХАЙЛЕНКО ПЕРЕВЕЗЕНО ДО ОДЕСИ

22-го лютого довголітнього політичного в'язня *Ганну Михайленко* перевезено з закритої психіатричної лікарні в Казані до 10 відділу Одеської обласної психіатричної лікарні загального типу. Ще 28-го жовтня 1987 року виготовлено «експертизу», що її провели лікарі відомого зі злочинного зловживання психіатрією інституту ім. Сербського. Хоч «експертиза» potwierдила діагнозу — повільно поступаючу шизофренію — і Ганні Михайленко приписали третю групу інвалідності, її визнано соціально безпечною і рекомендовано перевезти в лікарню загального типу.

25-го січня цього року одеський обласний суд прийняв рішення про перенесення Ганни Михайленко до лікарні загального типу. За звідомленням рідних і друзів, що відвідували Г. Михайленко в лікарні в Одесі, вона після 7 років психіатричних лікарень затримала ясність розуму, але фізично цілковито зруйнована.

Ганна Михайленко, народжена 1929 року, була арештована 22-го лютого 1980 року в Одесі. Її обвинувачено за статтею 70 за підписання правозахисних листів, розповсюдження самвидаву і участь в семінарах про українську культуру, одним словом, за свідоме українство. Суд її визнав неосудною і за рішенням з 18-го лютого 1980 року Ганну Михайленко запроторено до психіатричної лікарні особливого типу, де її піддали насильному лікуванню.

ЮРІЙ ШУХЕВИЧ ЗАЛИШАЄТЬСЯ НА МІСЦІ ЗАСЛАННЯ

Як ми уже повідомляли, у січні 1988 року, на два місяці перед закінченням свого терміну, *Юрія Шухевича* звільнено із заслання. Однак він і надалі залишиться в Сибірі і проживатиме в інвалідному домі «Лесная

Дача» в місцевості Оскіно, Томської області, де й перебував востаннє перед своїм звільненням. Як відомо, 54-літній в'язень у наслідок таборового режиму втратив майже цілковито зір. Існують невеликі шанси врятувати зір бодай одного ока, за умови негайної операції на Заході.

На Україну Юрій Шухевич не має змоги вернутися, бо з дружиною Валентиною Троценко, з якою має двоє дітей, розвівся ще кілька років тому, а до Львова не може повернутися, бо його старенька мати живе з хворою дочкою в тісному приміщенні, де немає місця для третьої особи.

В Оскіно Юрій Шухевич одружився з тяжко хворою жінкою з Білорусії, що проживає в тому ж домі для інвалідів. Вона також незряча і є повної параліжована й Юрій Шухевич взяв собі завдання нею опікуватися.

Теперішня адреса Юрія Шухевича:

СССР — РСФСР
636147 Томская обл.
Шегарский район
п/о Оскіно
интернат «Лесная дача»

ПІДПІЛЬНІ ГРУПИ В УКРАЇНІ

У Тернополі в Педагогічному інституті постала підпільна група, до складу якої ввійшли чотири студенти. Група випрацювала програму дії й статут; членам новоствореної організації виготовлено членські виказки. Члени групи повісили на будинку міськвиконкому український національний прапор.

Друга молодьча група постала в Збаражі Тернопільської області. Її члени розповсюджували летючки, надруковані типографічним способом.

Обидві групи були розкриті органами влади, але, покищо, нікого з поміж активних членів згаданих груп не заарештовано.

УКРАЇНЦІ В УКРАЇНІ ТА В ССРСР

За станом на 1-го липня 1987 року населення України начисляло 51,3 млн. чоловік. У зв'язку з підготовкою до чергового перепису населення, яке заплановано на 1989 рік, варто пригадати деякі дані з попереднього перепису (1979 р.).

У 1979 році проживало в Україні 49,8 млн. чол. Українці становили 36,5 млн. чол. (73,6%). Поза українцями найбільшими національними групами були: росіяни — 21,1%, євреї — 1,3%, білоруси — 0,8%, молдаване — 0,6%, поляки та болгары — по 0,5%, інші — 1,6%.

На той час в межах СРСР мешкало 42.3 млн. українців. Більшість з них — 86.3% жило на Україні. В Росії — 3.6 млн. чол., Казакстані — 898 тис. чол., Молдавії — 561 тисяча, Білорусії — 231 тисяча. Слід відзначити, що українці проживають у всіх республіках.

ЛЕВКО ЛУК'ЯНЕНКО — НОВИЙ ГОЛОВА УГГ

«Українська Пресова Служба» в Парижі інформує, що члени редколегії незалежного журналу «Український вісник», який став органом «Української Гельсінської Групи» на Україні, попросили політв'язня-засланця *Левка Лук'яненка* очолити УГГ. Попередній керівник Групи, довголітній політв'язень і письменник-філософ *Микола Руденко*, як відомо, нещодавно покинув СРСР і поселився в США. Л. Лук'яненко погодився очолити Групу, якої він є член-засновник від 9.11.1976 р.

Про теперішню долю 65-літнього юриста Левка Лук'яненка стало відомо, що після виснажливого етапування він 30-го січня ц.р. прибув до місця свого заслання. Теперішня адреса Левка Лук'яненка така:

СССР 636614
Томская обл.
Парабельский р-н
п. Березовка

ЗМІНИ В УКРАЇНСЬКІЙ АСОЦІАЦІЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Відома культурна діячка й довголітня опікунка нині покійного письменника Бориса Антоненка-Давидовича, *Михайлина Коцюбинська*, вийшла зі складу неофіційної організації «Українська асоціація незалежної творчої інтелігенції». Про це повідомив К. Любарський у своєму бюлетені «Вести из СССР». Її місце в асоціації зайняв довголітній політв'язень Гулагу і поет *Степан Сапеляк*, родом із Тернопільщини, який нині живе в Харкові. Там йому в будинку письменників було влаштовано авторський вечір, за що влада С. Сапеляка тепер переслідуює.

«Українська асоціація незалежної творчої інтелігенції» має вже свою першу публікацію: це позацензурований журнал «Кафедра», перше число якого побачило світ в 1988 році.

МУЖНІЙ ВИКЛИК І. КЛИМЕНКА НА ЗАХИСТ УКЦ

(А.К.) У російському часописі «Собеседник» (ч. 27 з 29.6.1987) з'явився лист молодого українця-закарпатця Ігоря Клименка. Своїм незвичайним змістом та юною мужністю цей лист привернув увагу багатьох читачів. В Україні цей лист обговорюється членами руху національного Опору й оборонцями свободи релігії. Щоб зрозуміти виступи деяких самвидавських публіцистів (напр. В. Барладяну чи П. Мадяра), треба запізнатися й з листом І. Клименка. Нижче містимо переклад цього листа порядком інформації.

Мені 22 роки. Я хотів би за вашою допомогою нав'язати переписку з якимсь комсомольцем. Сам я — вірний УКЦ, «схрестити мечі» було б мені дуже цікаво. Хоча наперед переконаний у своїй правоті і думаю, що тепер не ті комсомольці, як були, напр., у 20-их роках. Одним словом, слабаки. Ну так що, погодитесь вступити в бій чи ні? Якщо мене зігноруєте й мені не відповісьте, тоді вважатиму, що вони бояться діалогу й програли.

Своєї Церкви — дому, будинку, як баптисти, ми не маємо, а збираємося денебудь на квартирі чи приватній хаті. Звичайно це співання церковних пісень, слухання передач радіо «Ватикану», філософічні дискусії, читання Євангелії та Біблії. Беремо також участь у відзначенні релігійних свят. Літературу привозять туристи, родичі із закордону, або ми її переписуємо ручно. Радую очі численна молодь, зокрема школярі молодших клас, які знайшли дорогу до Бога й активно нам допомагають. Вони — наша майбутність.

Мені, відкрито сказати, незрозуміло, чому так багато молоді йде до вас (комсомолу). Я пригадую комсомольські зібрання в школі, технікумі, наприклад, де я колись учився. Нудьга.

Якщо б мені сказали: треба умирати чи постраждати за віру, — секунди не роздумуючи, я би поклав голову на вівтар, та й не тільки я, це зробив би кожен з наших. А чи є серед вас хтось, так гаряче відданий ідеї комсомолу? Вашу мовчанку буду вважати поразкою й боягузством, намаганням утечі від правди. Моя адреса в редакції.

Ігор Клименко

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ

Найновіше 9 видання незалежного журналу «Гласность», що за редакцією Сергія Грегорянца виходить у Москві, потрапило нещодавно на Захід. Воно майже виключно присвячене ситуації релігії та віруючих в СССР.

Найбільше місця у цьому виданні відведено російським православним

діячам, які відмовляються співпрацювати з органами влади й бажають відірвати Російську Православну Церкву з-під впливу атеїстичної держави. У зверненнях і відкритих листах вони звертаються до керівництва СССР з вимогою, змінити законодавство «для релігійних культів».

Основним законом, що визначає правове положення Церкви в СССР являється постанова Всесоюзного Центрального Виконавчого Комітету і Совету Народних Комісарів РСФСР «Про релігійні об'єднання» з 8-го квітня 1929 року. Цією постановою релігійна діяльність звужується до самого виконання «релігійного культу», а забороняється всяка інша діяльність, а особливо навчання релігії.

Це законодавство, очевидно, не стосується Української Католицької і Православної Церков, бо вони в СССР вповні заборонені, отже, стоять поза законом. Крім того українські Церкви переслідують не тільки з релігійних, а також, і головню, з національних причин. Це особливо підкреслюється у листі Віталія Шевченка «Відновити Українську й Білоруську Церкви», що його автор вислав редакції советської газети «Известия». Лист Віталія Шевченка редакція «Известий» не помістила. Його опубліковано тепер у 9 числі журналу «Гласность».

Крім того журнал під рубрикою «Преса» подає зміст 21 числа «Хроніка Католицької Церкви на Україні» та інформує на тлі свідчень очевидців про зруйнування церкви Різдва Христового в селі Грабівка, Калуського району, Івано-Франківської області, що мало місце в травні 1985 року.

У новому виданні журналу «Гласность» є також інформації про стан грузинської Церкви та переслідування руху «Гарі Кришна» й інших віроісповідувальників в СССР.

ВІДНОВИТИ УКРАЇНСЬКУ Й БІЛОРУСЬКУ ЦЕРКВИ

Неопублікований лист Віталія Шевченка до газети «Известия»

Цього року відмічається 1000-річчя Хрищення Руси. Російська Православна Церква готується стрічати цей великий ювілей багатьма торжественними заходами.

Але прямою наслідницею давньої Руси є не Росія, але Україна і Білорусія. Тим часом ситуація Церков у цих двох республіках видається мені безпрецедентною. Самі оцініть. В Україні та Білорусії діє Російська Православна Церква (і дійсно — в обох республіках є багатомільйонна російська меншина), але тут заборонена діяльність Української та Білоруської Православних Церков. В Україні й Білорусії діє Польська Католицька Церква (і дійсно — в обох республіках є багаточисленна польська меншина), але тут заборонена діяльність Української й Білоруської Католицьких Церков.

Так воно було й за царату, який взагалі заперечував право на самостійне життя України та Білорусії. Можливо, що й це відіграло пізніше свою

ролю в тому, що в лютому 1917 року першою військовою частиною, що перейшла на бік повсталого народу в Петербурзі, був Волинський полк, який складався значною мірою з українців.

У 20-их роках у Советській Україні діяла Українська Православна Церква. Вона була ліквідована за Сталіна у 30-их роках. Українська Католицька Церква, що називалася тоді Греко-Католицькою, була 1946 в Галичині й у 1949 роках на Закарпатті «возз'єднана» з Російською Православною Церквою. Згідно з такою логікою можна було «возз'єднати» Російську Православну Церкву з якоюнебудь китайською, не обов'язково православною.

Ця ліквідація Церкви супроводжалася масовими репресіями супроти священників, які відмовлялися негайно переключитися на російську мову. Яканебудь спроба відновлення Українських та Білоруських Православних і Католицьких Церков переслідувалися аж до самих останніх часів. До початку 1987 року разом зі мною в поправно-трудоному таборі ч. 37, в Пермській області відбував свій семирічний термін (плюс п'ять років заслання) Йосип Тереля — учасник і один із організаторів підпільної діяльності Української Католицької Церкви на Закарпатті.

У країнах Америки, в Європі та Австралії живе приблизно три мільйони громадян українського походження. Там діють Українські Католицькі й Православні Церкви — між останніми є й автокефальні й ті, що підлегли Вселенському православному Патріархові Константинопільському. Діють відповідні наукові установи, видавництва, періодичні видавання. У Советському Союзі живе коло 50 млн. українців, але тут нічого такого немає, за винятком журналу «Православний вісник», який я бачив тільки у знайомого священика Російської Православної Церкви в Україні — в кіоску, але пренумерованого я ніде його не бачив.

Я атеїст. Заборону Українських і Білоруських Церков я оцінюю в першу чергу не як заходи у зв'язку з антирелігійною боротьбою, але як одну частину діяльності для русифікації України й Білорусії. Відновлення цих Церков було б актом справедливості. Крім цього в сьогодиншньому світі я дивлюся на Церкви як на союзника в боротьбі за високий моральний стан суспільства, особливо молоді.

Вкінці хочу сказати ще кілька слів про Біблію. На свободі й під час ув'язнення я бачив у різних людей кілька советських видань Біблії російською мовою, але ні разу не бачив такого видання українською або білоруською мовами. Мені відомо, що за кордоном було кілька видань двох перекладів Біблії на українську мову. Але й тепер Біблії українською мовою, що їх посилають з-поза кордону громадянам СССР, навіть коли немає ніяких коментарів у книзі, не доходять до адресата, а повертаються посилаючим.

А ось більша частина Біблії «Старий Завіт» — це не тільки Святе Письмо для юдейських і християнських Церков, але й видатний здобуток давньоюжидівської літератури. Читаючи колись багато книжок українських письменників, особливо Григорія Сковороду, але також російську літературу — роман Міхаїла Булгакова «Майстер і Маргарита» і виданий ро-

сійською мовою роман Чінгіза Айтматова я відчував свою велику недостатчу: незнання перводжерела — Біблії.

На мою думку, Біблію повинні видавати зі своїми коментарями не тільки релігійні, але також літературні та історичні видавництва.

Після звільнення з Пермської тюрми, 5-го лютого 1987 року й повернувшись в Україну, я написав кілька листів до ряду советських газет, вносячи свої пропозиції у довгоочікувану «перестройку» різних аспектів нашого суспільства. Ці листи досі ніде не були поміщені, і на більшість з них редакції не дали ніякої відповіді. Виходить, що мати якінебудь претенсії до органів преси у цій справі я не маю права. Мені видається, що в умовах демократії і гласності потік листів до советських газет зріс багаторазово, а обсяг видань залишився такий, як за останні роки періоду застою.

У ситуації, яка склалася, вважаю дуже корисною появу періодичних видань, що займаються проблематикою перебудови, частинно кооперативних журналів і першою ластівкою з-поміж них — «Гласность». Можливо, що десь поцікавляться моїми листами, що потрапили в редакційні архіви й не удостоїлися відповіді?

Віталій Шевченко

Київ, 17-го травня, 1987.

ЛИСТ ПАВЛА СКОЧКА ДО ГАЗЕТИ «ДЕЙЛІ ТЕЛЕГРАФ»

17-го лютого 1988 р. під час візиту до Києва міністра закордонних справ Великобританії, ми, група представників незалежної української громади, передали панові Джефрі Гау через кореспондента «Дейлі Телеграф» Зена Смейлі, який супроводжував Джефрі Гау, свої пропозиції про поживлення процесу перебудови на Україні.

Не встиг розвіятись в київському небі слід від літака, що повіз англійського гостя до Лондону, так особисто я, один із співавторів заяви панові Джефрі Гау, негайно відчув реакцію української перебудови на нашу критику на її адресу — головному лікареві районної туберкульозної лікарні, де я перебував на профілактичному лікуванні, місцеве КГБ влаштувало розправу за те, що він (КГБ) прогавив зустріч пацієнта з іноземним кореспондентом, і наполягло вигнати мене з лікарні.

Як членові редколегії незалежного українського журналу «Український Вісник», мені не звикати до незгод — в офіційній українській пресі ось уже кілька місяців ведеться брудна кампанія проти нашого видання, якій ми з Божою поміччю даємо успішно відсіч. Та біда в тому, що після 9-ти добового арешту в грудні минулого року і офіційного попередження мені загрожує тюремне ув'язнення, якщо я не влаштуюся чорноробом на ро-

боту. У зв'язку з цією загрозою і небажанням влади визнавати моє активне співробітництво з незалежною пресою за громадську корисну працю пропоную через «Дейлі Телеграф» свої творчі послуги одній з європейських газет, щоб зі статусом чужоземного кореспондента на рідній землі уникнути ув'язнення. Для атестації моєї журналістської майстерності, прошу ознайомитися з останніми номерами «Українського Вісника», відомого на Заході.

Пропозиції прошу слати за адресою: Київська область, Рокітнянський район, село: Острів.

Це моє рідне село, куди мене виштовхнено з Києва жити після повернення з ув'язнення.

Телефон поштового відділення села Острів: 52 163.

З пошаною

Павло Скочок

Місто Київ, дня 19-го лютого, 1988 р.

УДАР ПО МОЛОДІЖНОМУ ТЕАТРІ В КИЄВІ

Як стало відомо, наказом Міської ради міста Києва розв'язано Художню раду Молодіжного театру, що здобув серед української інтелігенції та молоді велику популярність своїми відважними, у душі перебудови реалізованими постановками. З приводу цієї тривожної події, що заповідає далі удари по заледве розпочатій лібералізації на відтинку культурного життя, представник Українського культурологічного клубу Олесь Шевченко та член Редколегії незалежного журналу «Український Вісник» Павло Скочок написали звіт про подію, що ми його передаємо в оригінальному тексті:

У трирічному шаховому маті між прихильниками перебудови та її ворогами сталася сенсація, консерваторам набрид нічийний результат і вони провели відчайдушну наступальну комбінацію, оголосивши шах творчій інтелігенції столиці України. Наказом номер 67 від 18-го лютого 1988 р. начальник Головного управління культури Київської міської ради народних депутатів Микола Безверхий розпустив Художню раду київського Молодіжного театру, обрану таємним голосуванням — демократично лише три місяці тому — мовляв: погралися в демократію і досить. Нехай там у Москві Єфремови, Климови та Шатрови займаються собі реформаторством, але тут у Радянській Україні є ще радянська влада! Ох, не тая рада, не тая і влада. . . Хіба ж став би Микола Безверхий керувати культурою столиці 50-ти мільйонного народу коли б вибори на цю посаду відбувалися таємним голосуванням та з багатьох претендентів?

Хоч до розпущеної ним Художньої ради були обрані талановиті актори, керівники театру, відомі письменники — Іван Драч, Дмитро Павличко, Юрій Щербак, вдумливі критики і мистецтвознавці, їм навіть не пояснили за що їх «розпущено». Тим же наказом театрові відмінено уже гастролі до Львова з прем'єрою комедії Миколи Куліша «Мина Мазайло», що мала стати явищем непересічним.

Знайомий стиль! Чверть століття тому у львівському театрі імені Марії Заньковецької було заборонено виставу з іншою комедією Миколи Куліша: «Отак загинув Гуска» у постановці того ж Леся Танюка. І ось двадцятирічної праці у провідних театрах Москви, мистець, окрилений перспективою звільнення мистецтва від бюрократичних зашморгів, повертається на Батьківщину (саме після Чорнобильської трагедії, розминувшись з Коротичем). Долаючи потужний спротив бюрократичного апарату ідейний послідовник Леся Курбаса, Лесь Танюк, виводить очолений ним молодіжний театр в авангард перебудови у духовній сфері. Вистави театру, його відкриті театральні вечори стали притягальним центром студентської та робітничої молоді, інтелігенції. До речі, київський Молодіжний театр єдиний в столиці розмовляє мовою корінного населення не лише на сцені, а і за кулісами.

Усе те позначилося на долі театру тим, що для ремонту його приміщення не знайдуть будівельників, а головний режисер театру ось уже півтора року проживає і спить на розкладачці у своєму службовому кабінеті.

І нарешті — що це нині — погром? Та не будемо випереджати подій. Твій хід, перебудово!

Київ, 1-го березня 1988 р.

Олесь Шевченко

Член ради Українського культурологічного клубу

Павло Скочок

Член редколегії Українського Вісника

В ТЕНЕТАХ ЛАКЕЙСТВА І РЕАКЦІЙНОСТІ

I

Газета «Радянська Україна», що є гучномовцем комуністичної Москви в Україні, помістила за 3-тє березня 1988 р. відкривальну статтю на тему «Майбутнє виростає з минулого». Репортаж ґрунтується на дискусії за «круглим столом», що відбулася з ініціативи Інституту історії Академії наук та редакції «Українського історичного журналу» на тему «Актуальні проблеми історичної науки і сучасність». До дискусії між істориками прислухалось близько 300 осіб.

На початку бесіди дискусанти ствердили, що в сучасний період на фоні загального інтересу до науки раз-у-раз виникає підвищена цікавість до історії. Але з дальшої дискусії істориків дізнаємось, що це не звичайне собі підвищене зацікавлення історією, але загальнонааявна криза історії як предмету викладання. Справа в тому, що протягом останніх сімдесяти років історію писали й викладали відповідно до потреб московської політики. Історію народів імперії зведено до своєрідної партійної інтерпретації, від жовтневої революції починаючи і на комуністичнім завоюванні кінчаючи.

На одному із пленумів Центрального Комітету КПСС Горбачов сказав, що в історії минулого є багато «білих плям» та що їх треба висвітлити, незалежно від їх складності і суперечливості. Один із дискусантів сказав, що відтепер «Кожна лекція і семінарське зайняття вимагають від викладача особливо ретельної підготовки. Студенти чекають не сухого переліку історичних фактів, а роздумів і міркувань, висвітлення проблем і всебічної оцінки явищ, власної думки лектора. Ось чому викладачі Київського університету поряд із традиційними формами лекцій і семінарів впроваджують нові: лекції-диспути, ділові ігри чотирьохгодинні семінари тощо. Треба сміливіше розвивати і використовувати зворотний зв'язок викладачів і студентів, вивчати їх побажання щодо викладання того чи іншого програмового курсу».

Учасники бесіди висловили погляд, що дослідження сфери національних і міжнаціональних процесів в СРСР заслуговує на пильну увагу. Хоч в минулому вийшло багато праць в галузі су-

спільствознавства, але вони були далеко не адекватними, без наукової якості. Тут мова, очевидно, про зливу псевдонаукової, невігласької макулатури про «відмирання націй», «злиття народів» у соціалістичну «співдружність», «становлення советського інтернаціоналістського патріотизму» тощо. Історики теж вказали на такі гострі питання, які «тривалий час були 'закритими', — ідейно-політична боротьба у 20-30-ті роки, націонал-ухильництво, голод в Україні та інші. Вони ще чекають своїх дослідників».

Відслонюючи в історії народу «білі плями», дискусанти вказали на потребу перегляду «стереотипів мислення» про громадянську війну в Україні, про відмову від догматичних підходів у викладанні історії. «Доцільним є, зокрема, поглиблене вивчення контрреволюційного табору (читай: національно-визвольної війни за державну самостійність — В.Б.) в цілому, діяльності буржуазії як класу, її політичних партій», — говориться в репортажі.

Відомо, що за майже двадцять років брежнєвського режиму, корупції, кумівства, селективних репресій, обмосковлювання і нищення національних культур неросійських народів, покликано тепер суспільствознавців та істориків дати «всебічну оцінку сукупності цих факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру, які призвели на рубежі 60-70-их років до зниження темпів зростання, деформації ряду сторін суспільного життя, застійних явищ».

Ю. М. Гамрецький, один із диспутантів, зауважив, що комуністичний рух в Україні йшов особливо строкато. «В цьому зв'язку слід детально вивчити буржуазні і дрібнобуржуазні партії, що діяли в Україні, загальноросійські і місцеві, уважно простежити шлях буржуазно-націоналістичної Центральної Ради від угодовства до перетворення її на одне з вогнищ всеросійської контрреволюції. Настав час, зрештою, конкретно вивчити український національно-визвольний рух, його рушійні сили, особливості і специфічні риси, ставлення до нього численних партій, що діяли тоді... Це багато в чому пояснить труднощі боротьби за владу Рад на Україні», — зауважив партійний історик.

Здавалось, що нарешті історики за «гласності» змудріли, що вони можуть глибше заглянути в народну душу, відчуті її глибокий біль і тугу за своєрідним, підметно національним, відвічно стихійне збагнути. Але в ході дискусії знову наголошено важливість історії як знаряддя «формування у молоді історичного знання, комуністичної ідейності, соціалістичного патріотизму та інтернаціоналізму». Як за сталінізму і брежнєвізму, так і за горбачовізму наказується істориками виховувати «у радянських людей непримиренності до чужих нам поглядів, будь-яких проявів буржуазної ідеології. Тому одним з головних напрямів історичної на-

уки була і залишається боротьба проти ідеології антикомунізму», — говориться в репортажі.

У зв'язку з поширенням інформацій закордонними радіостанціями про 1000-річчя Хрищення України та створювання серед українського народу в Україні історичної свідомості цієї події, окупант України, узурпатор цього Ювілею, робить зусильні старання в напрямі деформування і кривотлумачення цієї монументальної історії в житті нашого народу. У цьому зв'язку, «Особливо зростає роль дослідницької і роз'яснювальної роботи істориків, усіх суспільствознавців у зв'язку з 1000-літтям введення християнства на Русі. Велике значення матиме конференція 'Стародавня Русь і християнство', яка нині готується», — каже рупор Москви.

Партійні історики лютують на постання численних самодіяльних об'єднань. Наче сіль в оці, їх пече існування таких клубів, що займаються вивченням проблем історії, пам'яток історії і культури. Вони кажуть: «Експлуатуючи в своїх цілях негативні сторони нашої історії, вони намагаються дезорієнтувати молодь, викликати негативні емоційні реакції у людей, недостатньо підготовлених політично. . . Треба йти в маси, нести масам правду про минуле, сміливіше вступати в дискусії, конкретизувати найновіші досягнення історичної науки».

Свідомо чи несвідомо запрограмовані історики-самодури призначаються, що їхнє знання історії обмежене і що вони не в силі дискутувати з освіченими особами. Ось що вони про це самі пишуть: «На жаль, події, зв'язані з так званим 'Українським культурологічним клубом' у Києві, іншими 'неформалами', показали неспроможність значної частини вчених (сік!), в тому числі істориків, вести аргументовану, наступальну полеміку. А цього вимагає час, цього треба вчитися». Сказано ясно, категорично, та соромно, що ті «історики» носять українські прізвиська. Як Шевченко про таких лакеїв висловлюється?

Як уже зазначалось, в епоху життєвої електронної інформації, зацікавлення рідною історією і шукання автентичних джерел до історії рідного народу, створюють для офіційних большевицьких істориків в Україні збентежуючо-парадоксальне положення. Знання пропагандою не заступиш. Ось що про це пише та сама московська репилька: «Виникло ще одне серйозне завдання — допомогти історикам-учителям наших шкіл, викладачам технікумів, вузів набути професійної упевненості. Певна частина цих людей явно розгубилася. Мовляв, учні, студенти 'забивають' нас запитаннями, на які ми не можемо відповісти. Треба допомогти викладачам-історикам». Іншими словами, студенти виявляють

ширші горизонти знання історичної проблематики, ніж їхні вузьколюбі комуністичні учителі; своїми запитаннями студенти «заганяють» у кут ідеологічних самодурів та створюють для них внутрішню паніку, психозу непевності, роздратування та сміх у залі викладання. Ось як «тріумфує гласність» і «перебудова» в атмосфері «революційного оновлення» і розкривання «білих плям».

II

Дискусія між партійними істориками за «круглим столом» виявила, що історія України ані не досліджується, ані в школах не викладається. Так було за період «негласности», «застою» і такі самі обставини існують за горбачовської «гласности», «духовного оновлення» усіх сфер культури.

Ідеологічний і програмовий тон дискусії надав Ю. Н. Єльченко, член ЦК, наглядач за московською лінією партії в Україні. Замість досліджувати і вивчати історію України, як це робилось у різних формах навіть за царсько-російської деспотії, Єльченко говорив про «потужний імпульс для розвитку інтересу радянських людей до минулого країни — Жовтневої революції, історії партії». Історик П. С. Сохань завважив, що нині є злива публікацій на історичну тематику, але що в тому потоці статей і есеїв чимало «суб'єктивного, крайностей, викривлення правди». Тут доречно додати, що всі ці деформації, фальшування, писання неправди про історію та натягування її в прокрустове ложе було роботою «інтернаціоналістської» комуністичної партії і понині писання історії є виключним монополем тієї самої партійної реакції. Сохань несміливо натякнув на те, що й козацький період від народу приховується, начебто його й не було. Він каже: «Взяти приміром, історію козацтва. Вона тривалий час була ніби 'під запитанням'. Треба повернутися до цієї теми. Думаю також, що ми іноді невинуватимо відгороджуємося од своїх співвітчизників за рубезем, огульно вбачаючи в них націоналістів».

М. В. Коваль, заступник редактора «Українського історичного журналу» сказав, що за 30 років періодичної появи цього журналу вийшло у світ 323 числа, в яких розміщено 12 тисяч статей 13 тисяч авторів (з різних міркувань статті в советській дійсності пишуться кількома авторами). Про низьку якість цього журналу редактор висловлюється так: «Однак виданню властиві недоліки, характерні в цілому для нашої історичної науки. Чимало матеріалів мають описовий, декларативний, компілятивний характер. На сторінках журналу практично не порушуються масштабні питання розвитку історичної науки в республіці, проблеми, які б стали

предметом серйозного обговорення, дискусії». Іншими словами, 13 тисяч авторів-істориків протягом десятиліть переливали «з порожнє» і навпаки, жуючи з усіх боків ту саму халтуру, що нікому не приносила жодної користі, ані поживи. У той же час московські пропагандисти в Україні горлали на весь рот про буйний розвиток історичних наук в Україні. Брежнь, як каже наша мудрість, має короткі ноги.

Мабуть, як несподіваний вибух бомби, читачі в Україні напевно багаторазово читали в «Радянській Україні» «ревеляції» історика І. С. Хмеля про те, що в західньому світі безперервно діють українознавчі осередки. Таких інформацій досі не було у советській пресі. Ось що пише доктор історичних наук про цей аспект діяльності вільного українства: «Переосмислення нами того, що і як з нашої історії ми досі висвітлювали (і не висвітлювали), відтворення правди історії в усій її повноті не тільки не відсувають на задній план, а, навпаки, роблять ще більш актуальним завданням критики буржуазної історіографії. Відомо, який підвищений інтерес виявляють антирадянські кола Заходу до України, яка розгалужена там мережа українознавчих центрів і тих, що були створені у свій час буржуазно-націоналістичною еміграцією, і новостворених в академічній системі та розвідувально-пропагандистському апараті західніх країн. Тільки починаючи з 1960 року, за кордоном, головним чином у США і Канаді, щороку захищається в середньому 24 докторських дисертацій, що так чи інакше стосуються Української ССР, у тому числі з питань історії і сучасного розвитку нашої республіки, її культури, літератури, мови.

Проте сьогодні нас зачіпає не тільки широта фронту буржуазної історіографії, що протистоїть нам, а й те, і насамперед те, як нам перебудуватися, щоб наша критика цієї історіографії була справді дійовою, наступальною. При цьому слід враховувати, що на сучасному етапі фальсифікації історії України під націоналістичним кутом зору стала справою всієї буржуазної історіографії, а не тільки українських контрреволюціонерів-емігрантів та їх нащадків. У стару форму вкладається новий зміст. Це — один із пропагандистських прийомів імперіялізму в його ідеологічній боротьбі з соціалізмом. Висновок один — історія була і залишається сферою гострої ідеологічної боротьби. Нашою зброєю у цій боротьбі є правда і ще раз правда, розкрита з позицій марксистсько-ленінської методології, у відповідальності з інтересами соціалізму».

Ми свідомо навели довшу констатацію партійного імперського історика, щоб тим самим вказати на величезне історичне значення українських наукових інституцій, високих шкіл і тих неукра-

їнських академічних установ, що займаються науковим вивченням українознавчих предметів, сукупності вчення про процес пізнання, про джерела, можливості і засоби пізнання (гносеологічних питань) українського народу. Обмежуючись лише до повоєнного періоду, слід тут відзначити такі наукові інституції і високі школи, як *Наукове Товариство ім. Шевченка, УВАН, Український Вільний Університет, Український Католицький Університет, Гарвардський та Едмонтонський осередки. «Енциклопедія Українознавства»* українською і англійською мовами це завершення нашого духовного, пізнавально-історичного граніту. У цьому зв'язку доречно зауважити, що т. зв. Академія наук УРСР — відділ філософії — видав наприкінці торішнього року рептильну публікацію на 198 сторінок, у якій колективні автори типу євдокименків «розвінчуються» з наукою «українських буржуазних націоналістів», її літературою, історією України та філософською думкою в Україні.

Виявлена в цих рептильках нервозність Москви з приводу досягнення української вільної науки, її інституційної переємності і тягlosti поколінь створює для кремлівських вислужників в Україні і деяких в Канаді шал божевілля. Ця обставина ще з глибшим розумінням переконує нас у тому, що пожертви на українську вільну науку, залишення у спадок «десятин» на дальший потужніший розвиток українознавчих знань — це вклад в остаточну перемогу української правди.

Активізація наукових дослідів, — говорили дискусанти, — неможлива без опори на багату документальну основу. Вони також ствердили брак необхідних першоджерел для наукової праці з історії, доступ до яких заперечується, на жаль, досі. У розпорядження істориків... треба надати всі наявні в країні матеріали. В тому числі і ті, що зберігаються не тільки в партійних і державних архівах, а й у різних відомствах і установах. Останні нині фактично недоступні дослідникам (архіви парторганізацій і різних спецслужб — В.Б.). Уваги заслуговують і зарубіжні архіви, де зберігаються вивезені за межі нашої Батьківщини матеріали різного роду організацій і партій, а також окремих осіб», — кажесться у газетному репортажі. «Йдеться, зокрема, про те, що в центральні бібліотеки повинна безперерійно поступати вся література з вітчизняної історії, що виходить за рубежом», — рекомендують дискусанти.

На погляд істориків з-за «круглого стола», свідчення політичного противника іноді бувають вельми важливі. «На жаль, одне з головних джерел інформації про буржуазно-націоналістичну історичну науку — мюнхенсько-ню-йоркський «Український історик»

надходить до бібліотеки АН Української ССР з великим запізненням і нерегулярно. Що ж стосується інших видань, то їх поява взагалі має випадковий характер», — стверджує член дискусійної групи.

З феноменальним становленням національної самосвідомості паралельно постає поглиблене зацікавлення рідною історією. Реакційна Москва і її вислужники в Україні заховали історію від народу в окремі сховища. Багато архівів Москва сплюндрувала і вивезла на Північ, бібліотеки з літописами спалила, а біля інших поставила поліційних службовців.

Але незалежно від російсько-советської дійсності в Україні, праця над історією України у вільному світі процвітає. Здобутки цієї праці передаються в Україну різними дорогами.

Ідеї за грати не посадиш, постановами й указами її не заховаєш. Історія народу — це життя народу — незалежного народу!

«Народи вільного світу!»

Ми закликаємо знищити зсередини ворога людства — без атомової війни, при допомозі поневолених народів! Пропонуючи нашу альтернативу, ми перестерігаємо усі вільні нації світу: не нехтуйте нашою потенційною і дієвою силою і не пробуйте вживати термоядерної зброї на наші країни, уярмлені російськими безбожницькими тиранами, — лише тому, що Заходові не вистачає конвенційної зброї через його культ гедоністичного вигідного життя! Тиранія вже не викликає в поневолених страху перед терором. Страх вже зламаний! Приходить епоха революцій і визвольних воєн. Або Захід стане по боці революцій, або ж реакції, тобто зберігання комуно-большевицької системи й російської імперії. Перед визвольними націоналізмами не втримається ніяка термоядерна зброя, бо вона теж в наших руках. Нації повстали, їх нічим не зламати!»

(З Маніфесту VI ВЗ ОУН)

Наука, дослід

Сяген КРАМАР

З ВИСОТИ ЛУЦЬКИХ БАШТ

(Продовження, 3)

В цій розвідці взагалі і в літературі майже безоглядно вживаються, як рівнозначні поняття «земля» і «князівство» — Володимирська земля — Володимирське князівство; Луцька земля — Луцьке князівство, і т.д. Потрібно уточнити співвідношення між цими поняттями. Поняття «земля» бере свій початок ще з племінної доби. «Початковий літопис» та інші відповідні літописи певним способом індивідуалізовані й відокремлені території називають землями. Земля — це територіяльна, політично-адміністративна автономна одиниця. В такому розумінні поняття «земля» відоме не тільки в слов'ян, але і в інших народів, звичайно, у відповідному мовному звучанні. «Початковий літопис», говорячи про своїх полян, деревлян та інших (відповідно — Полянська земля, Деревлянська-Деревська земля), наголосив, що в кожного із них було своє «княженъе». Отже, кожна така земля мала свою політично-адміністративну фізіономію, утворюючи окреме князівство, княжовання. Київські князі роздавали окремі землі своїм синам чи іншим родичам на правах удільних князівств. Отже, князівство — це удільний, політично-адміністративний відповідник землі.

В середньовічні часи поняття «земля» виступало як синонім цілої держави чи якогось іншого державного утворення (князівства тощо). Тому від змішування понять «земля» й «князівство» термінологічного огріху не буде. Трохи інакше маєє справа з таким поняттям, як «Волинське князівство», яке міцно і небезпідставно вкорінилося в літературі. З попереднього викладу відомо, що на території історично-географічної Волині в часи Володимира Великого існувало Володимирське князівство із столицею в місті Володимир. Згодом, в силу різних причин утворилися Луцьке, Дорогобузько-Пересопницьке, Белзьке, Червенське та інші князівства. Деякі з дрібніших удільних князівств Волині були короткочасні — щезали, зливалися з іншими тощо. Найбільш значними на Волині залишилися Володимирське й Луцьке князівства. І рап-

том ще одна державно-політична й адміністративно-територіальна реалія — Волинське князівство.

Пересічному читачеві нелегко відразу збагнути, чи то варіантна назва чогось іншого, а чи справді якесь князівство зі своєю столицею, територією і т.п., а чи ще щось. Давні літописи («Початковий літопис», «Галицько-Волинський літопис») та інші джерела долитовської доби не знають поняття «Волинське князівство». Натомість в них можна знайти такі назви: «велиняни (волиняни),

Луцький замок

Волинь, Волинська земля, Волинія, волинські князі» та інші. Територіальну основу Волині складали Володимирське і пізніше відокремлене від нього Луцьке князівство. Якщо Луцьке удільне князівство іноді знов зливалося з Володимирським, то Володимирське князівство то в обрізаному, а то і в розширеному вигляді існувало весь час. Правда, з 1199 р. воно разом з іншими волинськими землями увійшло до складу нового державного утворення — Галицько-Волинського князівства. Одночасно з Володимирським, Луцьким та іншими удільними князівствами окремого Волинського князівства на Волині від 988 до 1340 р. не було.

Поняття «Волинське князівство» історіографічного походження, але за ним стоять певні реалії. Десь у XII ст., в наслідок дедалі сильніших відцентрованих тенденцій Київська держава стала розколюватися на більш-менш незалежні від Києва князівства. Така ж тенденція була й на Волині. Внук Володимира Мономаха, князь Ізяслав став засновувати в цьому краю окреме від Києва володіння для свого роду із столицею у Володимирі. Ізяславів син Мстислав до 70-их рр. XII ст. зумів цілком відстояти незалежність

Волині від київських великих князів. Столицею незалежної Волині залишився Володимир. Це окреме, вже незалежне від Києва князівство, крім Володимирщини, включало й інші землі Волині. Хоч після смерті князя Мстислава (1170 р.) його сини поділили Волинські землі на окремі дрібніші князівства, але Роман Хоробрий, якому дістався Володимир з землею, зумів знов згуртувати все і в 1199 р. об'єднати його з Галицькою землею. В літературі цю вже незалежну від Києва Волинь, яка включала в себе різні попередні удільні князівства, частково збережені, і далі прийнято називати Волинським князівством. Отже, «Волинське князівство» — це історіографічна назва для того державного утворення на Волині, яке остаточно оформилося на Волині в 70-их рр. XII ст. в наслідок ослаблення Київської держави і включало в себе різні удільні землі цього українського регіону. Оскільки його столицею далі залишався Володимир, а давня Володимирська земля складала основу політично незалежної Волині, то назва «Волинське князівство» асоціюється насамперед з містом Володимиром і цією землею — як інший, пізніший термін.

Кожне з удільних князівств Волині, в тому й Луцьке також, можна назвати волинським, але лише в географічному розумінні, бо воно знаходилося на Волині. А в державно-політичному значенні назва «Волинське князівство» (з великої букви, як індивідуалізована реалія) має вищенаведений зміст.

Після цього термінологічного відступу пора повернутися до Луцька часу Любарта. Цей князь прийняв християнську віру (православ'я), українську мову, місцеві звичаї тощо. Одним словом — він українізувався. За нього в Луцьку велося значне будівництво: військово-оборонне, цивільне, церковне. Десять перед 1350 р. померла Любартова дружина Буша. Невідомо чи від неї були діти. Любарт одружився вдруге з родичкою московського князя Семена Гордого. Любарт дуже переймався справами православної церкви, яка за нього досягла в цьому краю свого розквіту.

Вже говорилося про спроби Любарта поширити свою владу на Галицькі землі. В основі цих спроб лежало не тільки чи й не стільки експансивні мотиви, але, напевно, усвідомлення прав на цю територію, як на державно-політичну спадщину після Юрія-Болеслава II. Не зовсім ясні відносини Любарта з галицьким боярством, а зокрема з уже названим Дмитром Дедьком — чи був цей боярин незалежний від Любарта, а чи підвладний йому, або угорському й польському королям. Вістки про це суперечливі⁷⁵. І все ж Любарт спочатку визнавався в Галицькій землі. На дзвоні у

75. І. П. Крип'якевич. Зазначена праця, стор. 114–115.

львівській церкві св. Юра (Юрія) було вилито: В льто 6849 сольян колокол сий святому Юрью при князи Дмитрии. . .», тобто — за князя Любарта (християнське ім'я — Дмитро), в 1341 р. Візантійський імператор в справі галицького єпископа в 1347 р. звертався до Любарта, що є доказом визнання Любартового права на цю територію⁷⁶, сам Любарт користувався печаткою із зображенням лева, — як на гербі Галицької землі⁷⁷. Князь Любарт (Дмитро) не втримав Галицької землі з незалежних від нього причин, а на своїй Волині він князував 45 р. — це значніший період, особливо якщо врахувати попередню, майже калейдоскопічну зміну князів.

Звичайно, з 1340 р. єдність Галицько-Волинського князівства фактично перестає існувати — його волинська частина потрапила до литовської княжої династії, але змін в адміністративному, соціальному і культурному ладі майже не сталося, принаймні за Любарта (Дмитра). Звичайно, Любарт підлягав великим князям литовським, але в своєму володінні фактично був майже незалежний. Поховано князя Любарта (Дмитра) в Луцьку, в єпископській катедрі св. Івана Богослова, яка знаходилася всередині Луцького замку і якою особливо піклувався цей князь.

Після смерті Любарта (Дмитра) на Волині став князувати його син Федір (1385-1393). В Литві в цей час йшла боротьба за великокнязівське місце — великим князем ще з 1377 р. був Ягайло, але він мав суперників. В 1385 р. в місті Крево між Польщею й Литвою була укладена унія, наслідком якої Велике князівство литовське з підвладними йому українськими землями, в тому й Волиню, мало бути інкорпороване разом з Польщею в одну державу. 1386 р. Ягайла обрали польським королем. Кревська унія між Польщею і Литвою породила сильну опозицію. До опозиціонерів, напевно, належав і Любартів (Дмитрів) син, князь Федір. Князюючи на Волині (місто Володимир, Луцьк та інші), він мав своїх васалів, найвпливовішим з яких був князь Федір Острозький. В 1386 р. Ягайло відірвав його від Любартового наступника, князя Федора, і підпорядкував безпосередньо собі. А в 1388 р. Ягайло відібрав від князя Федора Луцьк, передавши його своєму родичеві Вітовту. Саме Вітовт став на чолі руху проти Ягайла, тобто, проти Кревської унії Литви з Польщею. Справа закінчилася компромісово: в 1392 р. Ягайло визнав Вітовта довічним правителем Великого князівства (Литви й підлеглими її землями), але без офіційного титулу Великого литовського князя, а Вітовт визнав васаль-

76. Русская историческая библиотека, 1908, т. 6, доб. 6.

77. F. Piekosinski. Pieczęcie polskie — "Sprawozdania Komisiji dla badania sztuki w Polsce, Kraków, 1910, t. 6, z. 4, N 354.

ну залежність від Польщі. Таким чином Луцьк і вся Волинь опинилися в руках Вітовта, який вже в 1395 р. називав себе Великим князем литовським.

Попереднього волинського князя Федора, який утратив Волинь, король Ягайло направив своїм намісником до Новгород-Сіверського. При всьому цьому не слід забувати, що монголо-татари і далі вважали українські землі, в тому й Волинь, за свої володіння. За традицією хани давали князям ярлики (грамоти, повноваження) на володіння цими землями. Хан Тохтамиш в 1398 році вимагав від Ягайла данину за українські волості, того ж року названий хан видав ярлик Вітовтові на право володіння тими українськими землями, які увійшли до складу Литовського князівства. Вітовт вирішив підтримати хана Тохтамиша в боротьбі з його конкурентом Тімур-Кутлуком. Однак у середині 1399 р. Тімур-Кутлук розгромив біля р. Ворскли об'єднане Вітовтове й Тохтамишеве військо. Після цієї перемоги Тімур-Кутлукові орди спустошили Україну, дійшовши аж до самого Луцька. Все ж Вітовтові вдалося витиснути монголо-татарів з України і розширити кордони литовської держави аж до Чорного моря. Були впорядковані відносини з Польщею. Це дало можливість Ягайлові і Вітовтові спільно виступити проти прибалтійського Тевтонського ордену. В липні 1410 р. в Пруссії, біля Грінвальда, відбулася знаменита битва, в якій німецькі лицарі зазнали нищівної поразки. В числі інших підвладних Литві українських земель, в зазначеній битві взяла участь Волинь, зокрема Луцьк відрядив своїх воїнів.

Відносини Литовського великого князівства з Польщею регулювалися пізнішими (після Кревської) уніями й угодами. За Городельською угодою з 1413 р. на території Литовської держави нові привілеї діставала католицька віра. Наслідком того Вітовт переніс з Володимира в 1427 р. до Луцька католицьку єпископську катедру. Цей великий князь (з 1401 р. зазначений титул дістав офіційно) продовжував будівництво Луцького замку. За нього в Луцьку було поселено вивезених з Криму караїмів — народности тюрського походження і юдаїстичної віри. І взагалі, Луцьк був предметом особливої турботи Вітовта, настільки, що став другою після Вільна столицею Литовської держави, точніше, столицею усіх підвладних Литві українських земель.

Вартує відзначити ще таку обставину. В 1429 р. саме в Луцьку зібрався був з'їзд європейських країн. Туди прибули: імператор «Священної Римської імперії» Сигізмунд, польський король Ягайло, датський король, великий князь московський Василій II, папський легат, посли візантійського імператора, волоський господар-вигнанець Ілля, великий магістр Пруський, ляндмаршал лі-

нонський, перекопський хан і, звичайно, Вітовт з підлеглими йому удільними князями, та інші особи. А все це з прислугою, почетом, охороною тощо — сягало близько 15 тисяч осіб. Такого форуму Луцьк не знав ні до того часу, ані пізніше. Літописці зафіксували навіть скільки чого випивалося й з'їдалося за один день: сімсот бочок меду (вино, пиво — окремо); сімсот биків і ялівок; тисячу чотириста баранів; по сто зубрів, лосів і диких свиней^{77а}. Наради й бенкети, бенкети й наради тривали сім тижнів. Обговорювалися такі питання: заходи проти турецької загрози; об'єднання західньої (католицької) й східньої (православної) Церков; надання Вітовтові королівського титулу. Останнє питання зустріло цілком зрозумілий опір польського короля Ягайла. Зійшлися вкінці на тому, що Вітовт дістане корону, але після смерті (Вітовт був у вельми похилому віці) корона перейде до Польщі. З усього цього та й від старості Вітовт захворів і в 1430 р. помер у Луцьку — похоронили його у Вильні.

Попередньо вже мовилося про Луцьк як про другу Вітовтову столицю. Столиця вимагала відповідного фактичного й офіційного статусу. До речі, обрання Луцька місцем для зазначеного з'їзду європейських монархів свідчить про поважний статус цього міста. Саме за Вітовта до назви Луцька додається титул «Великий». Ось приклади з литовсько-білоруських джерел: «И воеваша татарове дайже и до Великого Луцька»⁷⁸ (йдеться про спустошення хана Тимур-Кутлука в 1389 р.) «Неколи будучи тому славному господарю, бывши ему со своемъ граде, зовемий Луческъ Велики»⁷⁹. «И пак князь вьликий Витовт поехал з Литвы до великого Луцка...»⁸⁰. «Луцоск Вьликий взял...»⁸¹. «Князь вьликий Витовт держал вьликое княжене Литовское... И мышкаючи ему у Великом Луцку и хотъл был на себе коруну взложиши...»⁸².

Назва «Великий Луцьк» стосовно епізодів зі Свидригайлом і з коронуванням Вітовта фігурує і в іншому джерелі⁸³. До Вітовта такий титул щодо Луцька не зафіксований, та й фактично для цього не було підстав. Після Вітовта епітет «Великий» у назві Луцька не практикувався. Це також свідчення того, що саме за Вітовта Луцьк дістав титул «Великий», а не в другій половині XIII ст. за луцького князя Мстислава, сина короля Данила. Проте, ді-

77а. Н. М. Карамзин. Зазначена праця, т. 5, стор. 250; Д. Н. Бантыш-Каменский. Зазначена праця, стор. 38.

78. ПСРЛ, т. 3, стор. 52.

79. ПСРЛ, тоже, стор. 58.

80. ПСРЛ, тоже, стор. 138.

81. Там же, стор. 140.

82. Там же, стор. 140.

83. Там же, стор. 162.

ставши титул «Великий» і ставши другою столицею Великого князівства литовського, Луцьк за Вітовта вже не був столицею удільного князівства. Удільне князівство на Волині було ще за князів Любарта (Дмитра) та його сина Федора. Вітовт, діставши Волинь, ліквідував тут державно-політичну автономію, притаманну удільним князівствам.

В 1430 р. на сеймі у Вильні великим князем литовським було обрано Свидригайла (православне ім'я — Лев, католицьке — Болеслав). За Свидригайлом йшла значна частина українських, білоруських і підлеглих Литві російських представників — і могло дійти до розриву Великого князівства литовського з Польщею. У зв'язку із цим польський король Ягайло виступив проти Свидригайла. В 1431 р. польське військо вирушило на Волинь. Біля Володимира шеститисячне Свидригайлове військо зазнало поразки. Поляки пішли далі на Луцьк, однак воевода Юрша з чотиротисячною залогою витримав облогу замку. Спаливши місто й спустошивши околиці, поляки подалися на Поділля. Влітку 1431 р. укладено перемир'я, за яким Волинь залишилася в складі Великого князівства литовського.

В 1432 р. Свидригайлові противники на противагу йому обрали великим князем Вітовтового брата Сигізмунда. Велике князівство литовське фактично розпалося на дві держави. Одна підтримувала Сигізмунда (корінні литовські землі), яка виступала проти злиття великого князівства з Польщею. Польський король Ягайло і великий князь литовський Сигізмунд пробували розкласти Свидригайлів стан зсередини. З цією метою було видано декілька привілеїв про розширення маєткових та особистих прав православної верхівки. Зокрема, в 1432 р. він наділив подібними правами землевласників Луцької землі, а сам Луцьк дістав в тому ж році магдебурзьке право. В 1434 р. великий князь Сигізмунд підтвердив майнові й особисті права православної верхівки у своїй державі, дав їм деякі полегшення, однак без згадки про право займати вищі державні пости й засідати у великокнязівській раді. А Свидригайло, навпаки, у своєму ж православному таборі наробив переполоху своїм наміром укласти церковну унію — на догоду союзникам, німецьким лицарям. Та ніби схаменувшись, і взагалі, кидаючися між православ'ям і католицизмом, він ліквідував наявну в Луцьку католицьку єпископську катедрu, понижив доволішні костьоли тощо. Однак в 1435 р. Свидригайлове військо зазнало поразки — сам Свидригайло опинився у Волощині, де мав би пасти овець. В 1440 р. великого князя Сигізмунда було вбито. З тієї смерті скористав Свидригайло — він знов появився на Волині й Поділлі, де мав своїх прихильників.

Після убивства Сигізмунда, великим князем став син на той час вже покійного Ягайла, — Казимир (з 1447 року він одночасно й польський король). Зважаючи на настрої в країні, він був змушений піти на деякі уступки. Зокрема, в 1443 р. Свидригайло став правителем Луцької, Володимирської і короткочасно — Брацлавської земель. В 1445 р. поновлено ліквідовану Вітовтом автономію Волині на правах удільного князівства — князем став Свидригайло. Столицею цього поновленого князівства був Луцьк. В 1452 р. Свидригайло скликав у Луцьку підлеглих йому князів і панів. Представники Волині присягнули визнавати себе й свої землі нерозривною частинною Великого князівства литовського. Свидригайло князував у Луцьку до самої своєї смерті в 1452 р., проживши в Луцьку з перервами з 1433 року. Тіло Свидригайла перевезли до Вільна, де й похоронили в католицькій катедрі.

Свидригайло піклувався про Луцьк, зокрема причинився до будівництва замку тощо. Про значення Луцька в той час може свідчити ще ось така обставина: тоді в Луцьку було 22 православних храмів. Після смерті Свидригайла, удільне князівство на Волині перестало існувати остаточно. Територія була поділена на Луцький, Володимирський і Кременецький повіти.

Оскільки у відповідному місці цієї розвідки було обумовлено довести стислий виклад політичної історії Луцька (і Луцької землі) до часу остаточної ліквідації удільного статусу, то даліша розповідь в цьому напрямку припиняється. Але порядком чергового термінологічного виступу вартує зупинитися ось на якій обставині.

В досовєтській і теперішній несовєтській історіографії загальний державно-політичний статус українських земель, в тому й Волині з її колишнім удільним князівством у складі Великого князівства литовського характеризується як литовсько-українська (руська) держава, литовсько-український (руський) період і т.п. В совєтській історіографії такі поняття позбавлені громадських прав. Натомість фігурують загальні історіографічні, вкрай соціологізовані схеми на зразок: — «загарбання польськими і литовськими феодалами південноруських земель»; «Українські землі в складі Великого князівства литовського»; «посилення влади литовських феодалів на Україні»⁸⁴, і т.п. В той же час сам політичний і адміністративний лад на українських землях у складі Великого князівства литовського висвітлюється більш-менш об'єктивно, адекватно в дійсності. Ось деякі запозичені думки совєтських (українських) істориків з цього приводу⁸⁵.

84. Історія Української РСР, т. 1, Кн. 2, стор. 22, 74.

85. Там же, стор. 69-72.

Включення більшої частини українських земель до складу Литовської держави істотно не змінило їх політико-адміністративний лад. В них далі існувала давня волосна система адміністративно-територіального поділу. Українські, як і білоруські й російські землі, що належали до Литовської держави, були слабо пов'язані з політичним і економічним центром цієї держави. Політичний зв'язок українських земель з Литвою виражався насамперед у васальній залежності місцевих удільних князівств від великого князя литовського. Зміст цієї залежності ось який: «служити вірно» (сплачувати йому щорічну данину; в разі потреби подавати військову допомогу; брати участь у великокнязівській раді, де обговорювалися головні загально-державні питання). Наймогутніші з удільних князів могли навіть самостійно вести зовнішню політику. Включені до складу Литовської держави українські й білоруські землі були на вищому ніж корінні економічному й культурному рівні, вони переважали і територіально, і за кількістю населення. Самі великі князі литовські включали до свого титулу й компонент «руський»^к, називаючи себе князями литвинів і руських. Офіційною мовою Литовської держави була мова «руська». Українські землі зберігали свою православну віру. Отже, за таких обставин Литовська держава перетворилася в багатонаціональне політичне об'єднання. Ось такі думки теперішніх українських советських істориків. А все ж таки вони не вживають терміну литовсько-українська (українсько-литовська) держава.

Така позиція явно невиправдана, і не зовсім зрозуміла. Вона пояснюється ідейно-політичними міркуваннями. За концепцією советських істориків, спадкоємцею колишньої Київської держави (Київської Русі) стала північно-східна Русь (пізніша московська, російська держава). Червоною ниткою через усю українську історію післякиївської доби, за твердженням советських істориків, проходить ідея нерозривної дружби українського й російського народів. Туди, до Москви, мали й мають бути звернені всі погляди українців. А тут раптом — «литовсько-українська держава». Цей термін підкопується під зазначену концепцію, відвертає увагу від Москви, від зазначеної нерозривної дружби тощо. Цей термін вказує на щось інакше, а саме на те, що в північно-східному напрямі від Києва треба бачити і розглядати еволюцію й трансформацію державності на Україні, а саме: Київська Русь-Галицько-Волинське князівство та інші князівства — Литовсько-українська держава.

«Єретичність» такого погляду очевидна, тому на нього накладе-

к. Така давніша етнічна назва українців.

но табу. Звичайно, поняття «литовсько-українська (українсько-литовська) держава» має свої дошкульні місця. Насамперед — чужі, литовські князі з підпорядкуванням, хай і слабій, чужій центральній столиці. Однак ця обставина, хоч і немаловажна, але не може бути безоглядною перешкодою для легалізації термінів «литовсько-українська держава», «литовсько-український період» і т.п. Адже ж в середні віки неоднакова етнічна належність правлячої династії і населення цієї держави, як і різні форми васальної залежності були нерідкісні. А щодо литовських князів на українських землях, то вони певною мірою українізувалися.

Безперечно, можна і треба робити застереження стосовно князювання Вітовта, який був ліквідував удільні князівства на українських землях. Можна дискутувати, до якої з відомих форм держав віднести зазначений українсько-литовський державно-політичний симбіоз, але, поза усім цим, в ньому українці зберігали ознаки державності. Тому поняття «литовсько-українська держава» чи й «українсько-литовська держава» і тому подібні терміни мають право на існування.

Так у загальних рисах виглядає життєпис міста Луцька і в більш загальних рисах — Луцької землі. Цей життєпис подано первісно, літописноподібно, без ширшого й глибшого зв'язку з іншими територіями, подіями, особами. Для цього є і пояснення, і виправдання: ця розвідка має історико-краєзнавчий характер. Це, фігуранально кажучи, погляд на минуле Луцька з висоти його замкових башт — з них видно більше, ніж з землі, та все ж не далі розширеного виднокіла. Історія давнього Луцька тісно пов'язана з його замком — настільки, що цей замок заслуговує на окрему увагу.

В середні віки Луцький замок складався з двох нерівних і нерівно значних частин. Обидві вони в народі й давній краєзнавчій літературі носять ім'я князя Любарта — Любартів замок. Теперішнє советське краєзнавство не визнає такої назви, проте вона ще тримається в народі. Дотепер збереглася одна частина ложин цього Луцького замку — та, що в давнину називалася дитинцем. Її також за традицією називають Любартовим замком, але більш офіційно — «середній замок». Уточнююча назва «верхній» щодо замків традиційна для України з давніх-давен. Вона говорить про розташування укріплення — на підвищенні, горі. Хоч Луцький верхній замок розташований на незначному підвищенні, та все ж вище від околиць, тому назва «верхній» в цьому разі також виправдана. Він мурований з цегли. До Луцького верхнього замку впритул підходив інший, також мурований (наполовину). Цей другий за територією замок, точніше — більша частина одного Луць-

кого замку, обіймав ті передмістя, де жили значніші люди. Ця частина колишнього загального замку в краєзнавчій літературі дістала назву нижнього замку.

Краєзнавці напевно керувалися такою логікою: раз одна частина (один замок) називається верхнім, то друга повинна бути нижньою. Але давні документи такої назви не знають, в них цей нижній замок фігурує як Окольний. Етимологія цієї назви прозора: від слів «коло (біля)», «околиця». Окольний замок обіймав найближчі околиці, що прилягали до Верхнього замку. За Окольним замком йшли інші луцькі передмістя, де жив простий люд. Ці передмістя були огорожені звичайним парканом. Окольний замок так й не завершили мурувати. В 1545 р. в ньому чотири з вісьмох башт і північно-східна стіна були дерев'яні⁸⁶.

Дотепер Окольний замок не зберігся, уцілили лише деякі фрагменти, зокрема стін, що примуровувалися до Верхнього замку. Ще в XVII ст. будівельний матеріал з Окольного замку використовували для будівництва інших споруд, зокрема Домініканського костіолу й синагоги, а на початку XIX ст. мурі Окольного замку розібрали зовсім. В Окольному замку знаходився Вітовтів палац. Деякі дослідники вважали, що цей палац уцілів у вигляді пошкодженого будинку кубічної форми, розташованого біля Гніздивського мосту. Але насправді це колишня синагога, і вона була побудована років на двісті після Вітовта, в 1622-1625 рр. Дослідників збивало з пантелику те, що зазначений будинок (синагога) був з оборонною баштою — цей комплекс приймали за частину колишнього Окольного замку, а саме за Вітовтів палац. Але справа малася зовсім інакше. Польський король, даючи єврейській громаді дозвіл на будівництво синагоги, розпорядився, щоб поруч з нею була й оборонна башта для утримування частини військового гарнізону міста Луцька.

Луцький Верхній замок відокремлювався від Окольного ровом, заповненим Стировою водою. Через рів перекидався навісний міст. Не виключено, що рів у цій частині (острова) був проритий ще в час заснування Луцька князем Володимиром Великим для ще більшої оборонноздатності, захищеності дитинця, але згодом переробили (поглибили, розширили).

Серед дослідників немає одностайності щодо того, чи верхня й окольна частини Луцького замку (Верхній і Окольний замки) будувалися більш-менш одночасно, а чи в різний, значно віддалений один від одного час. Звичайно, давній Луцький замок (верхній

86. Памятники, изданные временной комиссией для разбора древних актов, т. 4, отд. 2, Киев, 1859, стор. 66.

разом з окольним) — це настільки грандіозна споруда, що побудувати її за одним махом, безпереривно, було неможливо. Важливіше значення, звичайно, мав Верхній замок як головне укріплення, цитаделя, тому він і будувався в першу чергу.

Оскільки від Луцького Окольного замку практично нічого не залишилося, то далі мова піде про існуючий і тепер Луцький верхній замок. Це унікальна, найбільша і найкраще збережена старовинна споруда на Україні. В плані вона утворює неправильний трикутник із загальною довжиною стін 240 м. Висота стін — 10 метрів, ширина — більше метра⁸⁷. У трьох місцях, на стинах стін розташовані башти. Загально відомо, як приблизно виглядають і для чого призначені ці частини (елементи) замків. В літературі і в народі їх називають також вежами. То ж принагідно знов невеличкий термінологічний екскурс. Ідеться про те, яка назва правильніша. Справа в тому що поняття «вежа» неоднозначне. Це і башта, і в'язниця і палатка на колесах (житло кочівників) та інше⁸⁷. В «Початковому літописі» слово «вежа» в основному вживається на означення житла угорців (угрів), половців, печенігів та інших кочовиків, наприклад: *идоша угри мимо Києвъ... и стаща вежами*; *«Святополкъ же и Володимерь идосша на вежъ»* (половецькі) тощо. В основі слова «вежа» лежить дієслово «везти — везу». В «Галицько-Волинському літописі» «вежа» означало і похідне шатро (*«исправлению же бывшую около вежи его»*), і вид міського укріплення (*«вежа же средь города высока»*). Неоднозначність слова «вежа» робить його малопридатним для відповідного терміну, бо термін, як правило, не повинен мати різних значень. В цьому разі йдеться про суто військово-будівельний об'єкт, елемент військово-оборонної будівлі. Для цього краще підходить слово «башта»⁸⁸, про що свідчить і його етимологія — від італійського *bastia* — бастион, фортеця, а італійське — від пізнолатинського *bastia*, пов'язаного з дієсловом *bastire* — будувати⁸⁹. Отже, надалі стосовно Луцького замку, як військово-оборонної споруди вживатиметься термінологічне поняття «башта».

Кожна із трьох башт цього замку мала й має відповідну назву. Через одну, головну був вхід (в'їзд) до Верхнього замку, саме перед нею проходив рів, через який перекидали підйомний міст. Ця башта найвища (понад 28 м.) і більш імпозантна. В ілюстрації

л. В різних довідкових, історико-краєзнавчих та інших матеріалах, а особливо в усіх інформаціях екскурсів метричні параметри Луцького замку не збігаються.

87. Етимологічний словник української мови, т. 1, стор. 344.

88. Борис Антоненко-Давидович. Як ми говоримо, К, 1970, стор. 36.

89. Етимологічний словник української мови, т. 1, стор. 156.

(описі) замку з 1545 р. ця башта названа описово «над воротами». В краєзнавчих матеріалах вона фігурує також як Воротиця (надбрамна), В'їзна Любартова. Всі ці назви цілком зрозумілі. Товщина стін цієї башти внизу близько 2 м. Друга башта цього замку трохи нижча, її назва в ілюстрації з 1545 р. — «за домом короля», а в краєзнавстві — Стирова, Свидригайлова. Стирова, бо розташована з боку основного русла Стиру, а Свидригайлова — також ясно чому. До речі, княжі імена до башт Луцького замку додали краєзнавці, дослідники в минулому сторіччі, мабуть, на підставі усної традиції. З другого боку, прищеплення княжих імен до замкових башт на сторінках давнішої історико-краєзнавчої літератури сприяло зміцненню й відповідної народної традиції. Третя башта нижча від двох попередніх, зате товщина її стін внизу — близько 3-х м. Ні в офіційних документах, ані в краєзнавчій літературі ця третя башта варіантних назв не має. В ілюстрації з 1545 р. її названо «за домом владики», а в краєзнавчій літературі — Владича. Така назва може бути пов'язана не тільки з тим, що башта стояла за будинком владики (єпископа), а й що владики давав кошти на її спорудження, ремонт тощо.

Стіни й башти Луцького замку вимуровані з випаленої цегли. Початково замок був нижчий. Башти мали по три яруси і завершувалися зубцями — мерлонами, між якими були вузькі, щілиноподібні бійниці. Згодом замок модернізували і стіни домурували на 2-3 м., а башти дістали ще по одному ярусі. І досі видно замуrowані зубці-мерлони, після яких пішла дальша цегляна кладка. Над стінами й баштами був дах з гонтовим покриттям. Посеред замкового подвір'я стояла мурована церква св. Івана Богослова, яка була єпископською катедрою. Названа церква не збереглася. Невідомо жодного випадку, щоб оця військово-оборонна споруда за час вого функціонування була взята силою. Були тут і Северин Наливайко зі своїми загонами (1595 р.), і в часи Хмельниччини селянсько-козацьке військо на чолі з полковником Гуляницьким (1648 р.), однак їх впустили самі лучани.

Отже, Луцький замок справді був дуже міцною фортецею. На превеликий жаль, більш докладно відома історія руйнування, а не спорудження цієї видатної історично-архітектурної пам'ятки. Руйнував її не тільки час, але й люди. Чи не вперше приклав свої руки до руйнування Луцького замку луцький староста Ю. Чарторийський (80-ті рр. XVIII ст.). Він побудував новий будинок міського суду і актових книг. Південна стіна Верхнього замку закривала цьому будинкові світло, тому й було розібрано частину цієї стіни. Найбільша загроза над Луцьким верхнім замком була навісила в середині XIX ст. В 1850-их роках було вирішено розібрати

ти його, але справа затягнулася. В 1863 р. шляхове відомство дістало дозвіл на знос В'їзної (Воротньої надбрамної Любартової) башти з мотивів її загрозливого стану. Поліційне управління склало оцінюючий опис усіх стін і башт Верхнього замку. Здається, вже почали були розбирати (південну стіну), коли в 1864 р. до Луцька прибув генерал-губернатор^м. Він звернув увагу на Луцькі старожитності і розпорядився, щоб взяти їх під охорону, а з тими, які в аварійному стані, поступити по закону (розібрати) з використанням матеріалу на міські потреби. От і вирішили поступити «по закону». Знамениту В'їзну башту винесли на публічний торг. Спочатку за неї давали 18 крб. 50 коп., а потім ціна дійшла до 373 крб., з додатком прилеглої стіни за 53 крб. Губернське керівництво надіслало до Петербурга повідомлення, що немає заперечень для зносу цієї башти. Однак губернаторові було доручено перевірити, чи справді будівлі в такому аварійному стані. З цією метою прибула до Луцька в 1866 р. група будівельних спеціалістів. Їх висновок такий: башті не загрожує небезпека, а її ремонт не потребує значних коштів. В наслідок цього публічний торг був скасований. Лучанам було запропоновано скластися на ремонт замку, однак вони відмовилися. Значно пізніше ремонт було проведено за державні кошти.

До руйнування замку спричинилися й лучани в той спосіб, що помалу розбирали мури для своїх особистих потреб. Однак цей вид руйнування набув великого розмаху і не стільки через малоефективний державний нагляд, наскільки через труднощі з розбиранням дуже міцного муру. В 1896 р. в Луцьку мав бути російський цар Олександр III. Боячись, щоб в разі відвідання замку щось не обвалилося, місцеве керівництво вирішило розібрати аттік^н В'їзної башти.

В 1933-1935 рр. її зміцнили й дещо реставрували. В 70-их рр. в Луцькому Верхньому замку розпочалися значні реставраційні роботи. Їх завдання: по можливості відтворити давній (після завершення добудови) вигляд замку. Вже зроблено чимало, але останнім часом реставрація майже не посувається. На території замку не раз проводилися археологічні розкопки. В 1855 р. професор київського університету Іванишев розкопував церкву св. Івана Богослова — було знайдено поховальний склеп. Оскільки в цій церкві був похований князь Любарт і його син князь Федір, то можна було припускати, що це склеп когось із них. Наступного року розкопки продовжував археолог Волошинський. Він навіть

м. Губернію очолював губернатор, а над декількома губерніями стояв генерал-губернатор.

н. Аттік — стінка, що йде над карнизом, який увінчує будівлю.

знайшов людський скелет, але його індивідуальна належність не ідентифікована. На цьому тоді робота припинилася. В 1933-34 рр. археологи відкрили частину фундаменту цієї церкви. Цим фактично й обмежився тодішній археологічний пошук. Влітку 1978 р. проводили археологічні дослідження Стирової (королівської, Свидригайлової) башти. На протязі 1983-84 р. розкопувалися залишки (фундаменти) церкви св. Івана Богослова та палацу XVI ст., прибудованого до В'їзної башти.

(Закінчення буде)

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наświetлюючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» речево дискутує й розяснює всі суспільні політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:
Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Адреса Видавництва:
Verlag Schlach Peremohy
München 8000, Zeppelinstr. 67, Germany.

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

МОНОГРАФІЯ ПРО УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО

(«Під сонцем обездолених» та «Факти й події» Грицька Сірика)

(Закінчення, 2)

Не забуває Грицько Сірик розповісти і про моральний рівень нової влади. Наприклад, дістали вони дозвіл рубати ліс на будову школи. Так в одному хуторі продали тільки частину лісу, а з решти школу таки збудували, а в інших — продали й пропили геть усе дерево, так що кілька хуторів залишилося взагалі без шкіл. . .

Характерна сторінка про те, на чийй праці трималися радгоспи. Спочатку про вигляд радгоспних молодичь і дівчат:

... деякі колгоспники-парубки, багатші на харчі та ласі подивитись зблизька на оголене тіло чи навіть помацати його, залазили до дівчат і молодичь на скирту. Вони ділилися з ними полу-денком та жартували, доки не спохватились, що дівки та молодичі не тільки виголоджені, обірвані, без будь-якої білизни під порозриваними спідницями та кофтами, але й завошивлені. . .

Трохи далі вітворено розмову між колгоспними парубками та радгоспницями:

— То чому ж ви тримаєтесь радгоспу? — поцікавився хтось із хлопців-колгоспників.

— Тому, що ти, хлопче, молодий та зелений, — відповіла старша молодича з гурту радгоспних робітниць — без права голосу, без документів, без грошей і навіть без одягу, куди ти тепер подінешся, коли соціалізм усюди будують з труднощами?

З різних частин серії «Під сонцем обездолених» я підібрав також два фрагменти, які — на мою думку — найкраще свідчать: кого саме знищено в роки розкуркулення і кому передано владу над односельчанами. Про цілий прошарок українського заможного селянства (а прошарок цей, як ми знаємо, підпав тотальному винищенню) дає належне уявлення розповідь Грицька Сірика, як батько — і це вже під час розкуркулення! — вчить його поводитися з домашніми тваринами (в даному випадку з лошицею):

Надіваючи на Зойку збрую, батько пояснював мені всі свої рухи ніби ритуал жерця біля жертвенника:

— До скотини, як і до людини, мовчки і зненацька підходити

не годиться. Треба назвати ім'я скотини та дати їй понюхати твої руки, а потім поласкати, погладивши по шиї. Хомут треба повернути догори кліщами, щоб недосвідчену скотину в око не вдарити. Уважай, щоб не потягнув зненацька за гриву, перевертаючи хомут. Не кидай хомута скотині на спину, не погладивши її спершу рукою по спині, щоб перевірити чи вона не боїться лоскоту. Вибери докладно гриву з-під хомута. Сіделку накладай також, спершу погладивши рукою спину. Паска також міцно не затягай, але уважай, щоб сіделка не зсунулась і скотина не обрізалась черезсідельником. Багато залежить від навчання скотини, як ти поведешся з нею перший раз у праці або в упряжі. Запругаючи скотину, не сіпай, не штовхай, біля неї голосно не кричи. Заговори до неї, погладь, поласкай і скотина тобі довіреться. Скотина німе створіння, але часами розумніше за людину. Розумій її і вона тебе зрозуміє. . .

А ось — вже після батькової смерті — старший селянин розповідає Грицькові про одного із сільських керівників, на ймення Грицько Мурась:

А ти напевно й не знаєш, що твій пан Грицько, навіть не Мурась, а тільки байструк Мурасівни, що його вона набігала з кацапчуками в Терещенка на волонні? Байструк та ще й собакою смердить. Зверни увагу, якщо будеш близько коло нього, сам переконаєшся. Його і в солдати через це не взяли. В «Білому білеті» (солдатський книжці тих осіб, що непригодні були до служби в царській армії) так було й записано: «Тело в струпиях, вонь кобеля». Грицько змалку привик між кацапчуками на волонні, не роздягаючись, спати в соломі, таку звичку мав і дорослим.

Вищенаведений російський вислів українською мовою можна перекласти так: «Тіло вкрите виразками, смердить псятиною».

Деякі описи у Сіриковій серії мають узагальнюючий, синтетичний характер. Наприклад, малюнок кладовища: автор оповідає, як він:

звернув на стежку, що вела на Спащанське кладовище. На кладовищі я не був від моїх шкільних років. Залізні хрести та залізні огорожі на могилах заможних вороніжців комсомольці повикопували ще під час Першої п'ятирічки, виконуючи пляни посатчення утиль-сировини державі. «Ощасливлені» вороніжці наступними п'ятирічними плянами, повикопували дерев'яні хрести на опалення «заможних» мешкань, а теперішній колгосп, що має ім'я провідника світового комунізму — Леніна, вночі пасе своїх коней на могилах предків, батьків, братів, сестер, а то й власних дітей, «заможних будівників світлого майбутнього».

Хіба це не символ нищення історичних і культурних пам'яток?

Певного роду доповненням до спогадів Грицька Сірика править його монографія «Факти й події». Як уже знають читачі моєї стат-

ті, автор цієї книжки не є ані економістом, ні політологом. Грицько Сірик — звичайний український селянин, якого батько помер з голоду в 1933 році, а сам він працював на торфозробках, а за німецької окупації був бригадиром у колгоспі. Але коли він прочитав видану в Києві 1973 року книжку «Сумська область» (із багатотомного видання «Історія міст і сіл УРСР»), то написав певного роду відповідь — свої зауваги до цієї історії. Свою книжку він назвав «Факти й події. Для майбутньої історії Сіверщини».

Грицько Сірик виправляє і спростовує дані з «Історії міст і сіл», при чому обмежується лише добре знаним йому північним закутком нинішньої Сумської області, де розташовані Кролевець, Шістка, Вороніж. Автор книжки «Факти й події» зупиняється на створенні Сумської області. Він вважає, що область створено штучно, і то з цілком виразною метою: під час перерозподілу міжобласних меж відрізати частину української території і приділити її до Російської Федерації. Конкретно це стосувалося Середино-Будського, Єсманського та Глухівського районів, від яких, каже автор, «відібрали чималий кусень території». Грицько Сірик висловлює побоювання, що така доля може спіткати і всю Сумську область. . .

Далі в розділі «Що нам кажуть і що ми знаємо» він зупиняється на умовах праці й заробітках українських селян і міщан у вісімнадцятому віці та в нашу добу. Називає села, де кріпак мусів працювати на пана по три, по чотири, а навіть і по шість днів на тиждень, згадує сотника, що примушував міщан працювати на нього задармо, та поміщицю, яка знущала над кріпачками. Далі цитую в скороченні:

Від початку насильної колективізації до німецької окупації селяни в колгоспах мусіли працювати повних шість днів на тиждень. Конюхи, скотарі, бригадири, комірники та інші мусіли працювати без вихідних днів — їм зараховували трудовні місячно. Мінімальний виробіток трудовнів . . . для чоловіка-колгоспника встановлений законом — двісті п'ятдесят трудовнів на рік, для жінки-колгоспниці — сто п'ятдесят. В середньому це дає для чоловіків п'ять, а для жінок три дні на тиждень панщини.

До цього варто додати: за один день праці колгоспник далеко не завжди міг виробити трудовень, тим більше, що протягом тридцятих років норми кілька разів підвищувалися. Так, на шаруванні буряків колгоспні дівчата виробляли пересічно тридцять сотих трудовня, а на кок-сагізі лише двадцять п'ять сотих.

У тому ж таки розділі Грицько Сірик наводить цифри заробітку в колгоспі Другої П'ятирічки Воронізької сільради Шосткинського району:

Заплата за трудовень виносила, залежно від урожаю й держав-

них поставок, від трьохсот грамів до одного кілограма і ста грамів збіжжя (жито, ячмінь, просо, гречка)... В додаток до збіжжя... на трудовні нараховували картоплю, а залежно від колгоспу — солому, буряковий або картопляний жом.

Трохи далі Сірик пояснює:

... картоплі нараховували і до трьох кілограмів на трудовень — так, що середня родина без хліба могла «дотягнути» на картоплі до нового врожаю...

Не забуває він і грошових розрахунків:

«Нараховували від однієї десятої копійки аж до десяти, так що добрий колгоспник у кінці року міг купити цілу півлітру чистої сорокаградусної водки...»

Автор книжки зазначає, що колгоспник зі своїх заробітків мав заплатити державі податки — приблизно сто карбованців з кожного господарства, сума «забезпечення від вогню» коливалася від п'ятдесятьох до двохсот п'ятдесятьох карбованців, крім того, мав здати державі тридцять три кілограми м'яса, сто п'ятдесят яєць, таку ж саму кількість літрів молока. Не забувала держава й про присадибну ділянку, яка також була оподаткована натуральним податком, «до часнику включно», зазначає Грицько Сірик.

Авторові дослідження доводилося працювати на торфорозробці та на залізниці. Про своїх колег він оповідає:

Робітниками були розкуркулені, розпродані селяни з усіх кінців України (...) що не мали належних документів або документи сумнівної вартості, та сезонні обманом або насильно вербовані селяни, переважно з Чернігівської області...

Але дечого влада тоді не доглянула:

Окрім всіх законів, що відносилися до саботажу, зривання плянів, розкрадання державної власності... був ще окремо виданий закон про звільнення з праці за невихід на працю без причини. Цей закон, особливо на торфорозробці, давав великі полегші робітникам без документів, бо як-не-як, а чоловік за невихід на працю отримував законно визнаний державою документ — робітничу книжку і міг улаштуватися деінде...

Та невдовзі, зазначає Грицько Сірик, «влада схаменулася»: було впроваджене судове покарання за спізнення і невихід на працю без причини...

Далі, у великому розділі «Хуторяни» (розділ займає майже половину книжки) Сірик зупиняється над проблемою: що конкретно принесла совєтська система селянам його рідного хутора. Він описує «так, як бачив, спостерігав, чув з певних джерел». У книжці розглянено долю вісімдесяти трьох родин. Розстріляні, померлі з

голоду, розкуркулені, заарештовані (а також і ті, що врятувалися втечею) складають серед них не менше третини.

Автор звертає увагу, що у згаданій «Історії міст і сіл» дані про його рідне містечко Вороніж далеко не повні. Зокрема Сірик обурюється, що серед видатних людей Вороніжчини не згадано поета, прозаїка і культурного діяча Пантелеймона Куліша. Але не тільки це обурює Грицька Сірика: він узяв на себе кропітку працю звірити й порівняти матеріяли про освіту (зокрема про кількість шкіл, учителів та учнів) у тих районах нинішньої Сумської області, котрі йому добре знані.

Що ж виявилось? Цифри не свідчать про розвиток шкільництва. У Сумській області (цитуємо):

... Від 1950-го до 1970-го року зникло 180 шкіл і 40.400 учнів, а кількість учителів зросла на 2.188. Де поділися, дивується автор книжки, за цих двадцять років, після воєнної «відбудови», 187 шкіл і 40.000 учнів?

Далі Грицько Сірик порівнює загальні дані по області із тими, що виходять, коли скласти показники з окремих міст і районів. У першому випадку загальна кількість шкіл — тисяча сорок п'ять, у другому тільки дев'ятсот вісімдесят п'ять, ув області нібито (заокруглюю цифри) двісті п'ятдесят п'ять тисяч школярів, а коли скласти окремі показники, вийде на шістнадцять тисяч менше. В області бушіймо п'ятнадцять тисяч учителів і вихователів, а коли підсумувати цифри з районів і міст, залишиться тільки вісім з половиною тисяч. Це ніяка не історія, каже автор дослідження, а звичайна частушка:

Три деревни, два двора,
Восемь девок, один я...

Далі Грицько Сірик звіряє дані по двох районах, Шосткинському та Кролевецькому, із даними щодо конкретних населених пунктів (міст, містечок і сіл) у цих районах. Колонка за колонкою, він підраховує кількість учнів, учителів та шкіл трьох різних типів — і в жодному випадку цифри не сходяться.

Ці сухі цифрові матеріяли ілюстровані в Сіриковій книжці іменами знаних йому особисто дітей, котрі взагалі не ходили до школи, або залишили школу після перших років навчання.

А до шкільництва тридцятих років повертає нас розповідь про долю сільських учителів на Сіверщині. Ось кілька фрагментів:

Михайло Матвійович (Бережний)... в Червоній армії був командиром і змінив прізвище на Бережньов, але це йому не помо-

гло — літом 1931 року, його, разом із вчителем фізкультури Грицьком Гриценком, заарештували...

Або це:

На початку 1933 року влада заарештувала вчителя біології Котта та вчителя української мови... Кузьму Степановича Іващенко. У зв'язку зі справою Тухачевського влада заарештувала й розстріляла вчителя математики Михайла Пименовича Метлу і вчителя Івана Пилиповича Чайку...

Зрозуміло, що таких даних ми не знайдемо в «Історії міст і сіл України».

«УКРАЇНСЬКИЙ ВІСНИК», ВИПУСК VII, 1987

В місяці березні 1988 року Українська Видавнича Спілка в Лондоні, В. Британія, видала і віддала в продаж 104-сторінкову книжечку в м'якій оправі під наголовком **«Український Вісник», Випуск VII, за 1987 рік**, що вийшов у світ у підсоветській Україні під редакцією Редакційної Колегії у складі **Івана Геля, Михайла Гориня, Павла Скочка і Вячеслава Чорновола** (відповідальний редактор), відомих довголітніх українських політв'язнів і борців за національні і людські права свого народу.

Це число «Українського Вісника» охоплює 16 різних матеріалів на теми літератури і мистецтва, відкритий лист Вячеслава Чорновола до генерального секретаря ЦК КПСС, публіцистичні статті, хроніку тиску й опору, про релігію в Україні та документи історії, з іменним покажчиком на кінці.

Покупна ціна одного приміринка — 3 англ. фунти, 5 ам. дол., 6 кан. дол., або рівновартість в інших валютах. Замовлення з готівкою проситься слати на адресу:

Ukrainian Publishers, Ltd.,
200, Liverpool Road,
London N1 1LF, England.

На гуртові замовлення буде нормальний опуст.

Роман КУХАР

ГЕРОДОТОВА «ІСТОРІЯ» — КЛЮЧ ДО НАШОГО МИНУЛОГО

(Порядком обговорення)

Передісторія України, на жаль, і до сучасних днів усе ще недостатньо досліджена. Основники наших історичних шкіл ще від Костомарова, Антоновича, Грушевського, Дорошенка, Томашівського, Крип'якевича, і т.д., ймовірно за нестачею першоджерел до передісторичного періоду нашого народу — з одного боку, а теж із-за пекучих завдань свого найпершого обов'язку — досліду історичної (задокументованої) доби, з другого, щобиш короткими згадками обмежились у своїх працях з історії України до передісторичних часів тисячолітнього буття предків нашого народу. Більше внесли до студій передісторії України, з природи речі, наші археологи (Федір Вовк, Хвойко, Щербаківський, Пастернак), проте висліди їхніх відкриттів чи гіпотетичних проєкцій у галузі української передісторії ще не повністю устійнені й узагальнені, часто невсистематизовані і фрагментарні, а в більшості їхніх поглядів не доведені до остаточних заключень. Нестача науково-обоснованих напрямних і авторизованого курсу нашої передісторії для загального вжитку призводить до різномірних теорій щодо походження родоначальників українського народу (які, назагал, одна одну оспорюють) з боку принагідних дослідників, здебільша аматорів історичної дисципліни давнини нашої землі.

Мотивуючись у своїх здогадах щодо світанків буття українського народу, може й доброю волею, в роді бажання видвигнення величі, давнього розголосу, а то й «завойовницького» характеру наших предків, чим надіються, мабуть, зміцнити мораль сучасників, вони нерозбірно поєднують коріння українського етносу зі скитами, то з сарматами або готами й гунами, в намаганнях знайти в тих, відомих світові, проте чужих нам у біологічному, цивілізаційному, психологічному, і взагалі — в етногенетичному розумінні кочових народів потенційних пращурів українців. Такий підхід, мовляв — відродити колишню «втрачену славу», не допоможе сучасникам, оскільки їм треба здобутись на власну гідність, велич і спрямування до цілі з об'єктивного пізнання минулого свого народу, ані не послужить історичній правді, яка не потребує зайвих,

часто невластивих «прикрас», і нам, пізнавши її, нічого соромитись цивілізаційного, в основному мирного, хліборобського, характеру українського народу. Нам доволі знати про окреме призначення нашого народу з факту найновіших наукових дослідів про нашу землю між Карпатами й Кавказом — як про осередок індоевропейських розселень, а про наших прадідів — як про автохтонів цього великого життєвого простору ще від неоліту (т. зв. «трипільського» періоду), до історичних часів.

Відкрити наших родоначальників, якщо не всі ми їх ще й досі свідомі, допоможе нам Геродот з Галікарнасу (484-424 р. до Хр.), грецький «батько історії», єдиний очевидець з-поміж достовірних усесвітніх істориків, який залишив своє писемне свідчення з сучасної йому доби наших далеких предків. Були й інші грецькі літописці й поети ще до Геродота, напр., Гомер (коло X ст. до Хр.), Гезіод (VIII ст. до Хр.), Арістей (VII ст. до Хр.), Гекатей (VI ст. до Хр.), які згадували у своїх творах наших прадідів, т. зв. «гіпербореїців» (людей з далекої півночі, в порівнянні з положенням Геллади), як про «благородне й мирне населення надчорноморського простору між довкіллям воюючим світом» (за Геродотом), відоме із своїх культурно-торговельних зносин з грецьким населенням і мандрівок наших дівчат (Гіперохей й Лаодіки) з дароприносинами до Делосу, де вони стали шанобливими доглядачками святині Артеміди. Це було ще коротко до приходу скитів (VII ст. до Хр.), коли тогочасні умови дозволяли дівчатам у малому супроводі чоловіків мандрувати такими далекими шляхами. Після приходу скитів увесь надчорноморський простір став воєнним шляхом.

Догеродотові писемні звіdomлення Гомера, Гезіода, Гекатея про наших предків датуються куди ранішого, сливе легендарного часу, тоді як Геродот подає звіт, спертий на власному досвіді й оснований на відомих йому фактах із життя й побуту тогочасних племен наших прародичів. Його «Історія» належить до дуже почитної і повчальної, викривального роду, літератури. До двох із англomовних її перекладів¹ відводимо наших читачів, яким цікаво більше довідатись про буття наших предків за скитського періоду.

Геродот відвідав нашу батьківщину (тоді, узагальнено, називану Скитією) і в четвертій Книзі («Мельпомена») своєї 9-ти томової «Історії», закінченої біля 450 р. до Хр., описав доволі точно відому йому під збірною назвою Скитією, де він виразно розрізняє напливовий, кочовий елемент скитів і осілу у Причорноморщині з непам'ятних часів людність нескитів, себто наших предків, нащадків

1. "The History of Herodotus", translated by George Rawlinson. Tudor Publishing Company, New York, 1956. Інше доступне видання: "The Histories of Herodotus" translated by Harry Carter. The Heritage Press, New York, 1958.

т. зв. «трипільців» або «гіпербореїців» з пізнішого періоду. Доля наших предків дуже схожа на долю сучасників. Від найдавніших часів і до наших днів, доводилось їм і нам поборювати кочові орди в обороні нашої, Богом даної нам, щедрої в дари Божі, плодovитої землі.

На цьому місці неможливо вдатись до деталей Геродотового обговорення «Скитії», що рівнялося б розмірові більшої праці². Тут лише зосередимось на Геродотовому утотоженні нескитських племен з часу перського походу на скитів Дарія з 513–512 рр. до Хр., із прадідами українських племен, що про них говорить наш літописець Нестор у «Повісті временних літ» (найдавніше зведення збереглося щопиш із XII ст.). Порівнявши звідомлення з обидвох творів, стає ясно, що маємо справу з тими ж самими людьми даного географічного простору, не зважаючи на тисячолітню прірву в літописних записях про них. Геродот відкриває нам, що ті ж самі українські племена — поляни, сіверяни, деревляни, тиверці, і т.д., про розміщення яких знаємо з нашого літопису, проживали на тих же землях України, хоч під іншими назвами, поверх тисячоліття до т. зв. «слов'янського розселення» в Європі, а саме *неври, меланхлени, андрофаги, тиверці, таврійці*. Ніхто з них скитам не підлягав, всі вони відмовились поступити в союз зі скитами проти персів, а агатирси (згодом відомі як тиверці) заборонили скитам перехід через свої рідні землі, чого, на жаль, не вчинили неври й інші, зазнавши скитського й перського спустошення.

Нашим прадідам — агатирсам (тиверцям), неврам (полянам), таврійцям, і т. д., відводить Геродот особливе почесне місце у своїй книзі історії, завдяки їхньому характерному й безстрашному становищу спротиву світовим завойовникам скитам і рішенню не вступати на боці скитів у їхній війні з персами, оскільки, говорили вони, «не перси, а скити виявились напасниками». Інші нескитські племена, що проживали на наших землях, гелони (за походженням, із грецьких колоній у Причорномор'ї), будини (мішаного з нашим походження) та савромати (або сармати, іранського походження), під тиском скитів приєдналися до них з огляду на власну безпеку тоді, як наші племена руководились виключно принципом справедливості.

Що праукраїнські племена з-перед 500 рр. до Хр. були тотожними з нашими племенами, названими в «Повісті временних літ» більш як тисячоліття пізніше, на те вкаже мовнопорівняльна аналіза їхніх племінних назв (хоч у Геродотовому часі вони так самі себе не звали) з таких часово віддалених періодів. Тут водночас

2. Гляди моя розвідка на дану тему під заг. «Від Кімерійців до Антів» — Р.К.

матимемо й нагоду вперше кинути світло на походження загадкової назви нашого праслов'янського племені «неврів», що створило своєрідну історичну проблему, на яку й досі не могли знайти відповіді чужі й наші історіографи. Геродот розміщує своїх «неврів» початково над Дніпром, там же, де сиділи згодом наші поляни. Назвою романського походження неврів є «наварі», себто, в перекладі на українську мову, жителі рівнин, поляни. Проблема їх пізнішого місця проживання на захід від Дніпра в тому, що під натиском скитів зі сходу в VII ст. до Хр. т. зв. «неври» мусіли у своїй більшості відійти на північ, південь і захід. Велика їх частина опинилася на Волині й Поділлі. А що вони були первісно з-над Дніпра, на те, крім дотичного звідомлення Геродота, вказує й дана їм назва «непри», що підлягла в часі відповідній зміні для влегшення вимови на «неврів», подібно як інший проривний приголосний «б» замінює легший у вимові протиснений приголосний «в», наприклад, «гебрей» — «єврей», «Бабильон» — «Вавилон», «Барабас» — «Варава», і т.д. Дніпро, як документують історичні джерела й мапи, напр., ще з XVI ст. мапа України італійського картографа Гастальдо, був відомий під назвою «Непер», або «Непро», тож і населення над Дніпром у старовину звали «непрами» або «неврами». От звідки треба виводити тасмну назву «неври». Щодо назов «Непер», «Непро» на Дніпро, то, мабуть, походять вони від поняття «непрохідности», неможливості «перебродити» його. Частина «неврів» ще за часів скитів залишилась над Дніпром, а більшість їх повернулась туди згодом, після чого стали вони відомі в історії, спочатку, як «бористенці» (від грецької назви Дніпро), а опісля, як уже загально відомі поляни.

Побіч фактичних заподань, Геродот любиться в анекдотичних додатках до своєї розповіді, що надає їй прикмет загально-людського інтересу й популярності. І так, за причину своєчасного залишення «неврів» наддніпровського терену Геродот подає приявність різного роду «гадин» на тому терені. Тим гаддям, не важко здогадатись, мусіли бути новопоявлені скити після їхнього переможного походу проти кімерійців, що до VII ст. проживали на землях Чорноморського Низу. Інша анекдота на тему «неврів» стосується суевір'я грецьких колоністів того часу. Згідно з розповіджуваними серед них поголосками під час відвідин Геродота Скитії, «неври» мали раз у році перекидатись у вовкулаків, на що є теж вияснення реального значення цього повір'я: за умов частих ворожих нападів на територію наших прапредків, вони, як у випадку «неврів», ставали з мирного в нормальних умовах населення населенням войовничим. Перейдімо з черги до т. зв. «агати́рсів», як про них відзивається Геродот.

Що «агатирси» — це наше плем'я, як відомі з начального літопису згодом тиверці, теж доволі проглядне. Мешканців різних теренів знаменував їхній природний габітат, себто довільний характер країни. В даному випадку, дуже знаменна для простору між Дністром і Дніпром того часу була степова тирса, висока трава, що ще в козацьких часах закривала інколи вершника з головою. «Ага» у слові «агатирси» має визначення обсягу, простору, величі. Такий додаток-приставка часто виступає в іменах різного походження, напр., Ага-хан (великий хан), Агамемнон (микенський король, вождь данайців у війні проти троян) тощо. Назва «агатирсів», тиверців, пов'язана з грецькою назвою «Тирас» на Дністер, чи «Тира» на пристань над Дністром. Деякі дослідники придають «агатирсам» трацьке походження, проте безґрунтовно, бо траки ненавиділи управу землі, вважаючи таку роботу рабством, тоді як українські прадіди «агатирси» (тиверці) власне хліборобством займалися.

Сягаючи спочатку до Дніпра, «агатирси» після наїзду скитів відступили частково в Карпати, поширившись і в Закарпаття до річки Марош у Семигородщині, де та їх частина могла перемішатися з траками, витворивши згодом нарід волохів і посвоячених з нами молдаван. Більшість тиверців залишилася на території України, головню між Дунаєм, Дністром і Богом, осівши масово в середньому бігу Дністра (Буковина) і долішньому (Придунайщина).

Про «агатирсів»-тиверців Геродот теж не занедбав вставити прикметну своїй розповіді анекдоту, начебто, за злонамірними слухами, вони мали спільних для всіх жінок. Це, звичайно, не відповідає дійсності. З побуту українського народу з непам'ятних часів відомо, що жінки були у великій пошані серед наших племінних громад. Ще за наших часів до старших жінок загально по селах звертались як до «мамунь», а до молодших — як до «сестер». Так було й у старинні часи. З тієї «фаміліярності» у відношенні до жінок виникло між незорієнтованими пришельцями враження, що в «агатирсів» були спільні жінки. «Агатирси»-тиверці були одним з найхоробріших наших племен, що не побоялися скитів на сторожі рідної землі та приневомили скитів обійти їх у відвороті від перської погоні, що й теж засвідчує про значну чисельність тиверців і їхню силу. Більше про світанки тиверського й інших рідних племен зможуть читачі довідатись із готованої до друку історичної повісти Р. Володимира³. Як і «неври», «меланхлени», таврійці й інші племена з Геродотового часу, тиверці були нащадками рідного, «трипільського» населення, проживали на зе-

3. Р. Володимир: «Тиверська провесна».

млях України споконвіку і Геродот завжди виразно зазначає, що вони не були скитами, а місцевими, осілими племенами.

Подібна до «агатирсової», негативна анекдота Геродота стосується і до нашого племені деревлян, прозваного в Геродотовий час «андрофагами». «Андрофаги» (повинно б бути «антропофаги» на означення «людоїдів», як про них десь чував Геродот, ніде конкретно не вказуючи на таку їхню своєрідність) проживали тисячоліттями на тому ж самому терені, серед лісів — за визначенням Геродота, що й відомі з літопису деревляни. Від багатства дерев пішла й їхня назва. Непорозуміння, либонь, вийшло із змішання назви «дендрофаги» (споживачі дерев, себто ті, що найбільше ними для будови хиж, лодій, частоколів, користувались) з «андрофагами», що й дуже подібно звучить у вимові, причинившись до сплутання. На відміну від інших племен, сучасників Геродота, які садили городовину, збирали збіжжя, просо, сочевицю й харчувались головню земними продуктами, деревляни споживали теж і м'ясо лісових тварин, що теж певно довело до непорозуміння серед грецьких колоністів, у яких ще з побуту на материку з м'ясом взагалі було дуже скупо.

Анекдота з таврами в Геродотовій «Історії», що пов'язані з грецьким повір'ям про їхнє походження від кентаврів (легендарних пів-чоловіків, пів-коней), завдяки славі вершників, якою таврійці втішались, торкається кривавих таврійських жертвоприношень полоненими, що правдоподібно робили прибулі в Тавріду тавро-скити, бо саме скити вирізнялися жорстокими звичаями приношень у жертву Аресу, богам війни, чужинців, а навіть своїх людей. До речі, і сарматам, спорідненим зі скитами, пришив Геродот легендарне походження — від скитських парубків і войовничих амазонок. Очевидно, сармати до наших племен не належали.

Залишається згадати ще одне праукраїнське плем'я, яке Геродот зараховує до супротивників союзу нескитських племен із скитами, а саме «меланхленів», наших сіверян з літопису, чи пізніших чернігівців, що проживали в тисячоліттях на тотожних із сучасними теренах. Наймення «меланхлени» (меланхолійці, сумовиті) відповідає характерові назви сіверян, які саме були відомі з суворіших звичаїв і особистого характеру, що впливало з їхнього проживання в суворішому, північному кліматі. Мали вони теж і зодягатись у важкий, тепліший одяг, свого роду темні кобеняки, відмінні від легкого, світлого одіння своїх південних земляків.

Геродот присвячує й чимало уваги «каліпедам» і «алязонам», що розташувались між ріками Богом і Дніпром, на т. зв. «святих шляхах» міжплемінного й міжнароднього зв'язку, теж довкола

пристані грецької колонії-міста Ольвії, що відповідає розселенню нашого племені уличів, які славилися своїми бджільними вуликами. Від них і пішла назва Ольвія, бо вони займалися живою торгівлею з грецькими колоніями, зокрема соняшниковою олією, бджільним медом і воском. «Алязони» й уличі — це майже тотожні в обидвох мовах названня, а «каліпеди» означає радше додаткову характеристику цього племені, як «красноногих», швидконогих, або метких у своїх функціях посередників і торгівлі між нашими племенами і грецькими йонцями, аніж іншу племінну назву.

Інші можливі племена з-поміж нескитського населення Геродот особливіше не вирізняє, обзиваючи деякі з них «скитами-орачами», чи «скитами-хліборобами», або просто «бористенцями» (дніпровцями), дарма, що ані одне із названих не були скитами. Проте, підлягаючи скитам, подібно до них зодягались і вели себе по-скитському, згідно з природою частіших зносин із скитами. Справжніми скитами були тільки т. зв. «царські скити», світові завойовники і їхнє поспілля — «кочові скити», про що засвідчують, між іншим, їхні етнічні наймення іранського походження, зовсім відмінні від довкільної людности, як ось — Арійопейтес, Сігалькес, Таргітаус, Таксакіс, Терес, Схунка, Анахарзіс, між чоловіками, й Апі, Аргімпаза, Табіті тощо серед жінок. Усьому іншому, нескитському населенню накидував зовнішній світ назву панівних у той час у причорноморському терені скитів, подібно, як навіть у сучасному «просвічена світова опінія» надає українцям загальну назву «росіян», чи «поляків», залежно від політичної території, з якої наші земляки походять.

В обсяг вирізнених Геродотом окремих нескитських племен не увійшли ні білі хорвати, ані бужани, дуліби й волиняни, хоч білі хорвати були певно частиною Геродотових «агатирсів», а бужан, дулібів і волинян об'єднувало в той час надане Геродотом наймення «неврів».

Теодор ТЕРЕН-ЮСЬКІВ

ПРАПРЕМ'ЄРА ОПЕРИ «ОЛЕСЬКА БАЛЯДА» У ЛЬВОВІ

Як же це українська людина на еміграції має знати, коли то відбулось у Львові перше виконання (і далші представлення) новоствореної опери нашим молодим, талановитим композитором, Богданом Янівським «*Олеської балюди*», коли навіть його перше наймення було ліньки газетам надрукувати; бож «Б» може бути і Борис тощо. Зрештою, це саме зустрічаємо в програмках, де немає заподаних цілісних імен виконавців, тільки початкові букви. А виконавці ж настільки важливі, що їхні не лише назвиська, але й імена годилося б знати. Чи це провінціоналізм, адміністраційно-журналістичне недбалство, гніт окупанта, а чи цього всього потроху — важко вирішити. На всякий випадок, таке давніше в нас у Львові ніяк не могло було приключитись. О, якже Ти підупала під московським караулом, Україно!

Зате все таки відрадніше стає на душі, коли стверджуємо, що наші мистецтвотворці не піддаються ворожому навісному поневоленню та наперекір окупантові потраплять творити і цінності національні. Бо саме опера «*Олеська балюда*» оспівує не якогось там російсько-большевицького шпигуна Зорге (ця «опера» робота неукраїнця), а історичне минуле, навіть Західньої України. Прапрем'єра її відбулась два-три роки тому.

Лібретто до опери на 3 дії, 5 картин із прологом, побудоване на повісті досить відомого письменника, Романа Іваничука, «*Черлене вино*» (дехто на еміграції навіть має цю книжку). Іваничук бажає своєю творчістю закарбувати своє наймення в українській літературі власною творчістю. А відомо, що в большевицьких обставинах це складне діло. Пише він на сучасну та історичну тематику. Відомі його роман-трилогія «Край битого шляху», роман «Місто», з новель «Прут несе кригу», «*Тополина заметіль*» та ін. А з історичних творів «*Мальви*», «*Манускрипт з вулиці Руської*» та згадане «*Черлене вино*». Одержав він за свої праці і деякі відзначення, хоч урядова критика смикала його цупко. Став він навіть лавреатом Шевченківської премії 1985 року.

Богдан Янівський, це молодий музикотворець, відомий особливо добре загалові, як композитор естрадних пісень. Оцим він нагадає нам чітко іншого, теж західньоукраїнського композитора, А. Кос-

Анатольського. Янівський компонує музику і до драматичних вистав і до кінофільмів. Творчий він і в ділянці симфонічної музики. Згадати хоч би його *«Лісові картини»* (сюїта), *«Танцювальна сюїта»*, *«Концертна увертюра»* та ін., а теж *«Концерт для фортепіано»* з оркестром, сонату *«Рондо»*, *«Прелюдії»*, *«Варіації на українську тему»* тощо. *«Одеська баллада»* — це його перший музично-театральний твір. Автори лібретта до опери, крім самого Іваничука, це Р. Кудлик та І. Лацанич, який є і головним диригентом Львівської опери.

* * *

Дія цієї опери розпочинається в місті Олеську, на замку старо-сти Прислужича-Рогатинського Івашка, гуртовою сценою з музикою. А далша відіграється у місті Луцьку й у Львові та кінчається на замку в Олеську. Один із протагоністів, красень, гусяр-співак, Арсен, здобуває своїм співом серце дочки Івашка, Орисі, вже під час прологу опери.

Однак замок в Олеську стоїть під загрозою польського наїзду під проводом Пйотра і Яна Одровонжів (влучне наймення) зі Львова. До них долучується і литовський князь Свидригайло, який перед тим був по українській стороні. Івашко не сприяє коханні дочки Орисі й Арсена, бо заміряється видати її заміж за поляка Адама. Він не знає, що Адам має підступом допомогти полякам здобути Олеський замок. Оцей підступ і зраду викриває Арсен та вбиває Адама. Замок в Олеську з рідними оборонцями, сповнений завзяття і віри в перемогу, приготівляються до оборони перед польською навалою. Ідея Олеської твердині символізує національну самовизначеність українського народу.

Тому, що за малокультурними розпорядками окупанта, Львівська опера не може спромогтись, щоб на кожне представлення надрукувати програмку з належною датою та заподанням імен виконавців, тому в загальній програмці знаходимо назвиська співаків чи співачок аж у потрібних обсадах. А дати вистав дописують там тільки. І ось так щодо обсади роль, то для старо-сти Івашка надруковано аж три прізвища баритонів: О. Врабеля, І. Кушплера і С. Тарасовича. Відомо, що найкращий із трьох засадничо буває отой перший вичислений; він і співає прем'єру. Для ролі Орисі (сопрано) додачуємо теж трикратну обсаду: Л. Божко, О. Гавриш і Ніну Мельник (цю останню, молоду співачку зі знаменитим лірико-драматичним голосом, чув автор цих рядків на одній імпрезі спантелених лемків 1985 р. у США. Тоді вона не була ще членом Львівської опери). В ролі тенора Арсена знаходимо вже тільки двох виконавців (значить — брак тенорів): О. Данильчука та В. Ігнатенка. Деякі зі співаків — це т. зв. народні чи заслужені арти-

сти України. Диригує оперою, згаданий вже І. Лацанич. Режисером є А. Лимарев, балетмайстром В. Соболев (обидва, мабуть, не наші), а художником чи декоратором М. Риндзак.

«Одеська баляда», як музично-театральний твір не має претенсій, як стверджує критика, до т. зв. модерного стилю. Вона побудована радше за зразком класичних традицій. Передусім цілий твір пронизаний мельосом оперним на наспівності всієї музики, яка знову розцвічена українським фолкльором. Тому і називає критика Янівського «прекрасним мелодистом». Особливо видвинений у музиці романтичний чинник сюжетності композиції. Самозрозуміло, що національно-політичний чинник не міг бути в цьому творі наголошений. Вагому роллю відіграють в опері хоро-во-масові гурти в чотирьох із п'яти сцен, де кожна має свій питомий характер, як ось хочби перша картина з мальовничою мізансценою «Ярмарок у Луцьку». Особливо додатне і відрадне явище, це ствердження, що музика Янівського наскрізь національна, сповнена рідної барвистості і молодечої індивідуальності автора.

Дивно і незрозуміло, що самий спів і гру виконавців критика збуває тільки загальною фразою «високопрофесійне виконання». Зате про недомагання твору знайдемо тут дещо більше. Однак гаразд, що за запевненнями тої ж критики, недоліки можна буде в дальшому виправити.

Деяким картинам мало б недовставати музичної та сценічної довершеності. Вдало мала б бути написана перша і п'ята картина з участю хорів та ідейною цілеспрямованістю оборони української землі. Мистецько вирізняється головню третя картина заручин Орисі з веснянково-обрядовими співами. Ми мусимо зрозуміти, що композитор Янівський не міг відтворити зовсім чітко і належно ідею національно-визвольної боротьби проти поневолення під кнутом російсько-большевицької цензури. Проте в творі сама ідея заключена. Ще подибуємо деякі завваження щодо інструментації опери, буцімто брак там музичної пластичності чи знову в оркестровці мали б бути деякі перенасичення міддю та ще незрівноваження звучності.

Похвальні вислови маємо про музичний провід І. Лацанича, режисерію і декорації. Та вкінці ще одно призначення для музикотворця Янівського, а саме, що в більшій частині опери знаходимо поєднання «музичної логіки з яскравістю театального видовища».

Чи маємо сподіватись, що тут, на еміграції почуємо колинебудь цю цікаву, оперову новизну принаймні з платівок?

Новелі, оповідання, спогади

Богдан ЧУЙКО

**КОЛИ ПЕРЕМОЖЕШ — ТИ ЦАР, А КОЛИ
ПОТЕРПИШ ПОРАЗКУ — ТИ БАНДИТ**

(Продовження, 3)

«Свідченнями Зборик М.П., Гринів П.М. і Поперечного Н.П. встановлено, що Чуйко організував затримання хворого на малярію начальника штабу партизанського загону Артамонова Сергія. . . свідок Гринів Остап (свідчення якого зачитані судом) заявив, що цього партизана нестало, а його односелець Федура повідомив, що його забили і він (Федура) поховав його. На тому місці, яке показав Федура, Гринів бачив свіжу могилу. Проведеними розшуками на тому місці знайдено дві кістки, як встановлено судовою медичною експертизою, належали людині, що померла десь у 1944 році (Судовий вирок, ст. 4).

Суддя Каплунський у вирокі дослівно копіює «обвинувальний висновок» незалежно від того, що було встановлено у процесі судового слідства, а власне те, що свідок Поперечний вступив у боївку СБ з метою досягти довір'я, привів із лісу на хутір Турівку хворого на малярію Артамонова і передав його «Опришкові» (т. 9, судовий протокол). Переказ свідком Гринівим Остапом слів Федури про вбивство «цього партизана» ні слідством, ані судом не перевірене. Федура не був допитаний. Я на цьому епізоді показань судові не давав, а їх від мого імені уклав суддя Каплунський. Ні слідство, ані суд з приводу цього не допитували колишнього учасника боївки Дмитріва — «Шатана», і ані одного із мешканців хутора Турівка, де був Артамонов. До знайдених двох кісток, якими засіяні Карпати, не було довідки про те, що вони належать Артаманову. Фактично, Артамонов, в присутності усіх мешканців хутора, разом з відходячими з хутора добровольцями УПА, колишніми військовополоненими, у місяці червні був відправлений на коні на лікування до «Чорного лісу» у село Грабівку, де містилася лікарня.

«Свідки Поперечний і Зборик свідчили, що боївка «Богдана» затримала двох червоних розвідників, які були вдягнені у комбіне-

зони. Поперечний розмовляв з ними і вони назвали себе мешканцями міста Проскурова, Бондаренком і Єршовим. Підсудний Чуйко признав факт перебування на хуторі двох червоних вояків у комбінезонах, але заперечує свою участь у їхньому затриманні» (судовий вирок, ст. 4).

Свідок Поперечний, щоб виправдати себе перед обвинуваченнями за захоплення Артамонова, вигадав фіктивних розвідників із Проскурова і назвав їх «Бондаренко» і «Єршов». Матеріалами справи встановлено, що одним із одягнених на хуторі Турівка в комбінезон був колишній військовополонений, доброволець УПА Сазонов Федір (т. 4 і т. 6).

Розшук згаданих фіктивних «розвідників» не вияснив нічого. Ні слідством, ані судом їх не встановлено, бо вони не існували. Судовому теророві я проголосив бойкот, показань не давав і їх давав за мене суддя.

Літературний Чічіков скуповував мертві душі, мріючи про славу великого рабовласника. Реально існуючий суддя Чернівецького обласного суду каратель Каплунський, щоб прославитись великим українофобом і заробити 30 срібняків, засудив мене за участь у вбивстві ним не встановлених, вигаданих проскурівських спадунів (!). Фарисейське, лицемірне і злочинне «правосуддя» Каплунського використало для засудження невинного всі аморальні засоби, а в тому числі і вигадку.

«Допитом на попередньому слідстві і суді свідків Зборик Марії, Гриніва Остапа і Палажних виявлено, що літом 1944 року на хуторі Турівка тримали вісьмох військовополонених. Зборик заявила, що вона на машинці друкувала протоколи допитів цих полонених. За виявленими ОУНівськими протоколами, ці військовополонені назвали себе: Сазонов Федір, Суботін Гаврило, Мироненко Михайло, Носенко Іван, Роман Василь, Чубенко Григорій, Панов Василь і Абрашті Магомет, як і те, що вони втекли з полону із Стрийського табору і шукали зв'язку з червоними партизанами. Всі ці полонені були забиті з участю підсудного Чуйка. Про це свідчить наступне: свідок Гринів П.М. сказала, що вісім військовополонених деякий час жили на хуторі. . . Вони розмовляли між собою, що їх мають перевести у якусь іншу команду. Одного вечора станичний Холтук (помер, в його справі немає відомостей про вбивство колишніх полонених) наказав їй не виходити з хати. Наступного дня свідок бачила із своєї стодоли кров і взуття цих полонених».

Свідок Зборик сказала, що протоколи допиту полонених їй диктував «Буревій» (забитий). Він же сказав їй, що такої жахливої картини як з полоненими він іще у своєму житті не бачив. Зборик

також сказала, що ввечорі, напередодні друкування протоколу (на суді відмовилась, що вона їх друкувала, т. 9 ст. 89-102), вона бачила, як від стодоли Гриніва Леона (брата Гринівих Остапа і Палажки) возом вивозили людей, а тому, що ці люди лежали на возі без руху, вона здогадалася, що вбивають полонених і вивозять у бік села Ясень. Наступного дня свідок пішла до стодоли Гриніва Леона і побачила у бочці взуття полонених, а на підлозі була кров.

Свідок Гринів Остап (його друге свідчення зачитане судом) також підтвердив, що боївкою «Богдана» були забиті військовополонені. Він показав (на горі Туровій могилу угарських вояків) місце їх поховання, де 15-го вересня 1971 року екстумовано (підігнано) 8 трупів. Судово-медичною експертизою встановлено, що це знайдені кістки 8-ми трупів людей, смерть яких могла бути в 1944 році».

Грубим порушенням суддею Каплунським процесуальних законів, небажанням задовольнити мої законні прохання або мотивувати їх відмову, суд свідомо позбавив мене права на захист і змусив мовчанням бойкотувати судову сваволю.

Мої показання, власноручно написані на прохання адвоката Марченка на додатковому слідстві, суддя Каплунський використав для обвинувачення мене, фальсифікуючи їх за своїм бажанням, а у вирокі показав їх ніби мої показання судові: «Підсудний Чуйко Б.М. не визнав себе винним у пред'явлених йому обвинуваченнях. У своїй заяві судові повідомив (судові я ніяких заяв-показань не давав, що підтверджене висновком Верховного Суду УССР: «адвокат підтримав Чуйка, і останній по суті відмовився давати показання в суді») [«Висновок, ст. 9], що з початку 1944 року він вступив до УПА з метою помсти німцям за вбитого брата. Там він був у сотні «Чорного», а пізніше «Черника» під псевдонімом «Рибак», виконуючи обов'язки харчового (інтенданта). За завданням штабу, він разом із радистом і зв'язковим був деякий час на хуторі Турівка біля села Ясень, де провадив приймання зброї і медикаментів із-за кордону та заготовлення продуктів харчування, бачив на хуторі Поперечного і помагав йому написати автобіографію. Чуйко визнав, що йому в інтендантській праці помагала Зборик (тоді Петриляк) Марія, котра на друкарській машинці друкувала інвентаризаційні списки майна сотні «Чорного» та сотні «Довбуша». Підсудний заперечує очолювання ним окружної боївки СБ і свою участь у затриманні і вбивстві червоних партизан, розвідників та активістів. Притягання його до кримінальної відповідальності за участь в УПА Чуйко вважає незаконним, бо він у грудні 1945 року явився з каяттям. Судова колегія вважає,

що вина Чуйка Б.М. у злочинах, за які він притягнений до кримінальної відповідальності, повністю доведена» («Судовий вирок», ст. 2). «Підсудний Чуйко признає, що на хуторі зібралось багато полонених і що всі вони разом з Артамоновим були спрямовані в сотню східняків, що слідством знайдені кістки є не радянських вояків, а забитих угарських фашистів. Свідчення Зборик, Гринів Остапа і Гринів Палажки, знайдення кісток на тому місці, де показав Гринів Остап є прямим доказом, що військовополонені були вбиті і ці твердження Чуйко заперечує.

Розшуками встановлено, що такі радянські громадяни, як Сазонов Федір, Суботін Гаврило, Мироненко Михайло і Носенко Іван дійсно були призвані в діючу Советську Армію, і що вони пропали безслідно.

Про участь Чуйка у вбивстві цих військовополонених свідчить та обставина, що протоколи підписані шифром «309» який, як заявила Зборик, був шифром Чуйка» («Судовий вирок», ст. 5). Отже:

1. Свідок Поперечний, учасник боївки, постійно перебував на хуторі Турівка, мешкав у хаті разом із Гринівим Остапом і його дружиною Палажкою, харчувався в одній їдальні разом із повстанцями, розмовляв з ними (вдягненими у комбінезони) і, як доведено слідством, Сазонов Федір, кол. військовополонений, заперечив брехливі свідчення Гринівих і Зборик, пояснюючи під час слідства і на суді, що «на хуторі Турівка не було ніяких полонених і про їхнє вбивство він не чув» (т. 4, 5, і «Судовий протокол» т. 9, ст. 181).

2. Свідки Зборик і Гринів Палажка на суді самі ж спростували свої брехливі свідчення і пояснили судові, що на хуторі Турівка полонені відпочивали близько двох тижнів, ніхто їх не стеріг, щодня вони ходили до їдальні і харчувалися разом з іншими повстанцями, та вільно ходили по хатах хутора за молоком т. 9, ст. 108-116 і «Зауваження»).

3. Свідчення Гринів Палажки про те, що полонених вбивали у її та Остапа стодолі, заперечуються свідченнями Зборик, що цих же самих полонених убивали в стодолі Гриніва Леона, брата Остапа, на віддалі однієї стодолі від другої деь на пів кілометра. Одначе їх свідчення узгіднюються в тому, що Палажка бачила кров і взуття полонених у своїй стодолі, а Зборик бачила взуття цих же полонених в бочці у стодолі за пів кілометра звідти. Це є доказом того, що їхні свідчення походять із однієї методології, розробленої однією особою з певною метою.

4. Хутір Турівка розташований під високою горою Турова, на яку дороги з хутора немає. Могила була відкопана на горі високою 832 м., при дорозі. Зборик засвідчила, що забитих з хутора вивозили дорогою, що йде в село Ясень, тобто у протилежний бік від гори Турової. Тоді не зрозуміло, як і з якої потреби забитих на хуторі і вивезених у село виносили майже на кілометрову висоту для поховання?

5. Взяті з архіву ОУНівські документи, які, як я згадував, були заховані слідчим Гончаровим, слідчий Долгих для повторної судової розправи долучив їх до матеріалів справи. З безумовним дорученням суді Каплунському не розслідувати їх у суді, фальсифікувати їх назву і зміст, і так, як усі вони підписані шифром «309», покласти їх в основу доказів вироку «протоколами допитів і ліквідації військовополонених», що Каплунський виконав докладно, за диктатом.

Так чому ж архівні ОУНівські документи приховувались від першого суду? Чому повторний суд не дослідив їх і не зробив свого висновку?

Та просто тому, що у заголовку було надруковано: «Протоколи зголошення колишніх полонених добровольцями УПА», а не протоколи допитів та їх ліквідації, як у вироку зазначив суддя Каплунський. З лівого боку заголовного листа надруковано «Справа 111» із шифром «Р-31» і кожна із восьми заяв позначена шифром «309» і датована 25.6. та 3.7.1944 року (дивись у т. 7, ст. 10-19).

Зміст цих документів спростовує брехню заготовленого свідка Зборик, удоводнюючи, що цих «протоколів» Зборик не друкувала, що шифр «309» не належить Чуйкові і що добровольці УПА не були «по звірячому знищені», як це обвинувачення інспіровано при допомозі заготовлених провокаторів.

У цих «протоколах»-заявах колишні військовополонені своє бажання вступити добровільно в УПА висловлювали так: Сахонов Федор «перейшли до українських партизан»; Суботін «...сконтактувалися з українськими партизанами і перейшли до них...»; Носенко — «...приєдналися до них...»; Роман — «...зустріли і приєднались...»; Чубенко — «...дали свою згоду перейти до них...»; Панов — «...зустріли українських партизан і перейшли до них...»; Мироненко — «...до них приєдналися...»; Абрашит — «...приєдналися до них...» (т. 7, ст. 10-19).

Я прибув у село Ясень і його хутір Турівку в кінці травня 1944 року, звідки при наближенні фронту свідок Войтик у кінці липня

того ж року відвела мене важко хворого у «Чорний ліс», а тоді додому на лікування (т. 9, ст. 102-108 та «Примітки»).

«Протоколи зголошення» були сто одинадцятою (111) порядковою справою, датованою 25.6. і 3.7.1944 року. Отже, за два місяці мого перебування в Турівці і Ясень, а навіть за 4 місяці у частинах УПА я ні практично, ані теоретично не міг провести й оформити «сто одинадцять справ».

Архівними ОУНівськими документами доведено, що село Ясень з його хуторами було зашифроване шифром «К-22» (т. 7, ст. 2-19), а «протоколи зголошення» були оформлені і надруковані у місцевості під шифром «Р-35», котрого ні слідство, ані суд розшифрувати не хотіли. Тому, що це виявило б місцевість, а також і штаб, де і ким провадилось прийняття і оформлення колишніх військовополонених добровольцями УПА. Всі ці «Протоколи зголошення» були підписані шифром «309» і не могли належати Чуйкові, який знаходився на території «К-22», а тільки належав керівникові з місцевості «Р-35», який оформлював «сто одинадцять справу» полонених добровольцями УПА.

Отже, у прилученій до справи слідчим копії розшифровки шифрів керівників Івано-Франківської області — шифр «309» і шифр «304», якими були підписані ОУНівські архівні документи і які за припущенням Зборик належали Чуйкові, були відсутні (т. 2, ст. 285).

Замість цього до справи долучили офіційну довідку про те, що в ОУНівських документах немає доказів про приналежність шифру «309» Чуйкові (т. 7, ст. 64), а суддя Каплунський одержану вказівку виконав і брехливі припущення свідка Зборик поклав в основу судового вироку.

Не дивлячись на те, що висновком графічної експертизи спростовано показання свідка Зборик про те, що вона друкувала «Протоколи допиту полонених», підписані шифром «309», що належить Чуйкові, доведено, що ОУНівські архівні документи «Протоколи зголошення» колишніх полонених вступивших добровільно до УПА, не друковані на машинці (друкарки) Зборик, а на третій машинці, яку Зборик вже вигадати не зміг, чим і виявлено задуманий судовий примус (т. 7, ст. 335-344).

6. Згадані архівні ОУНівські документи виявляли всю задуману інспірацію справи: заготовку провокаторів, версію про «звір'ячі вбивства полонених», і доводили, що на горі Туровій свідомо були відкопані останки фашистів, яким справили урочисте перепоховання, а головне, якими засобами і хитрощами провадиться ідео-

логічна боротьба і винищення свідомих українців. Аби не допустити до такого викриття, слідство і суд творили нові порушення і злочини.

Весною 1944 року сотня УПА, якою командував сотенний «Довбуш»-Гринішак Лука Михайлович, мала постійне розташування у лісі під горою Туровою, між селами Ясень, Сливки, Прислоп і Майдан, що підтверджувалось долученою до моєї справи справою померлого Тимчука (т. 2 і т. 4, ст. 140-165). Ця сотня часто провадила бої з угарськими окупантами. На початку червня 1944 року ця сотня розбила угарську частину, яка постачала до фронту продукти харчування. Мешканці села Ясень і колишні повстанці Петриляки Левко і Михайло підтвердили судові наявність на горі Туровій забитих у бою і там же похованих угарських вояків (т. 9, ст. 116-151). Вони були поховані у лісі при дорозі на горі Туровій, збоку від розташованої під горою хати свідків Гринівих. Про цей бій і захоплені трофеї знали не тільки Остап і Палажка Гриніви (які при похованні стягали з побитих взуття, а пізніше не один раз засипали цю могилу, бо собаки її розгрібали), але також усі мешканці хутора Турівка і села Ясень. Знав про них і слідчий Гончаров С.П., який, доведений мною до крайности, загорлав: «Мені добре відомий епізод бою бандитів із угарською частиною. Мені відомо скільки було вбито угарських вояків і як їх кіньми стягали до могили для поховання. Так, я їх відкопав. Вони не мають посвідчень і можуть прислужитися мені доказом для засудження бандита», чим і довів, що навмисне відкопав залишки трупів фашистів і силою змусив старого, недорозвиненого «свідка» Гриніва Остапа підтвердити його версію. Мої прохання бути присутнім при виявленні останків від 5.8.1971 р. він приховав і до справи не долучив, що робив і з іншими моїми скаргами.

У цій же могилі було знайдено ложку і гудзик угарського походження. Однак слідчий Долгіх відписався тим, що полонені в німецьких таборах могли мати і угарські речі.

Я просив у цій справі допитати колишніх учасників сотні «Довбуша», бо згідно з долученою до моєї справи — справою Тимчука та й по моїй справі, учасники тієї ж сотні Білий і Винник вже були допитувані, але по інших епізодах справи (т. 2, т. 4, ст. 140-165). Тоді слідчий Долгіх долучив до справи довідку, що, мовляв, такої сотні «Довбуша» в УПА не було. Мабуть забув про те, що в т. 2, ст. 283-284, є довідка про те, що справа ч. 33603 сотенного УПА «Довбуша»-Гринішака Л.М. складається із 12-ти томів і він засуджений до вищої міри покарання — розстрілу. Замість цього, він допитував про бої сотні «Довбуша» на горі Туровій колишніх учасників сотні «Журавля», які в тій місцевості ніколи не були і

боїв з окупантами там не мали, а діяли тільки в Долинському районі. Цих же повстанців слідчий підобрав за свідків і спровадив у Чернівецький суд, хоч в тій справі ані один із них нічого пояснити не міг (т. 6, ст. 252, 256, 258; т. 7, ст. 278, 280; т. 9, ст. 72-75; 125-126).

На моє і адвоката прохання дати нам можливість ознайомитись з тою частиною 12-титомної справи «Довбуша», де розслідувалась діяльність сотні за час із березня до липня 1944 р. у лісі під горою Туровою між селами Майдан-Ясень, із чого ми пред'явимо обвинуваченню архівні докази про те, що відкопані на горі Туровій останки належать забитим у бою із сотнею «Довбуша» і там же похованим унгарським воякам, а не червоним військовополоненим, слідчий Долгіх і прокурор Єгоров не відповіли (т. 7, ст. 165-175; т. 8).

Замість відповіді по суті, слідчий долучив до справи довідку-фальшивку, ніби виписку із 12-титомової справи «Довбуша», на половинці аркуша про те, що ця сотня діяла тільки в солотвинському районі (т. 8, ст. 42), що заперечується вищезгаданими матеріалами справи.

7. Із вісьмох колишніх військовополонених добровольців УПА, розшуками було підтверджено тільки четверо, які були призвані в армію і пропали без вісті. Одначе я був обвинувачуваний за участь у вбивстві усіх вісьмох тільки на тій підставі, що архівні ОУНівські «Протоколи-заяви» про вступлення добровільно до УПА були підписані шифром «309», який за припущенням Зборик був моїм шифром. Решту чотирьох розшуками не встановлено.

На мої і адвоката прохання надіслати із військоматів особисті справи пропалих громадян для співзіставлення характерних прикмет їх особистостей з даними ексгумаційного акту, обвинувачення не відповіло, боючись виявлення підміни. Вони не захотіли також взяти із унгарських архівів відомості про місця боїв, забитих і поранених вояків весною 1944 р. у цих місцевостях в боротьбі з УПА. Вони також не захотіли по встановлених розшуками фотокартках провести фізико-технічну експертизу, що дало можливість прокураторові Єгорову в процесі суду провести підтасовку-заміну фотокартки призовника Суботіна, зробленої в 1941 р., на дві нові аматорські фотокартки двох малолітніх дітей, які передав судові. Спійманий на цьому адвокатом Н.Г. Марченко суд на команду прокурора проголосив йому приватне зауваження під фальшивим означенням, що «адвокат підтримував Чуйка, а останній по суті відмовився давати показання на суді. Все це, як зазначено у приватному зауваженні обласного суду, до певної міри ус-

кладнило судовий процес...» (Установлення Верховного Суду УССР від 15.8.1972 р., голова Убийконь С.Є., члени Кириченко Н.М., Тихонова М.С. пом. прокурора Аржанова П.С./-/ т. 8, 9, ст. 154-158; т. 7, ст. 364-365).

Невідомо, чого більше було в цих голословних твердженнях «жреців правосуддя» з демагогії, фальшу, підлості та лицемірства?

На попередньому слідстві і в суді адвокат підтримував мене у законних моїх вимогах на зазнайомлення з архівними справами колишніх учасників ОУН-УПА, в яких були докази заперечуючі нав'язане мені обвинувачення. Однак цих доказів ні слідство, ані суд допустити не забажали, щоб не виявити брехливості обвинувачення.

На мої заяви на початку судової розправи від 8.6. та 15.6.1971 р. (т. 9, ст. 1-5, 20-45 і мої зауваження до судового протоколу), суддя Каплунський відповів: «Підсудному Чуйкові законом заборонено знайомитись з матеріалами архівних справ колишніх учасників ОУН-УПА». Згадане «означення» фальсифікує зміст моїх заяв, вимог і скарг, і стверджує, що «Вимоги, як є у касаційних скаргах про необхідність надати підсудному можливість *детально* зазнайомитись із архівно-слідчими справами, судова колегія вважає безпідставними, бо в обґрунтування своїх вимог підсудний і адвокат не посилаються на певні докази, а на те, що в архівних справах і трофейних ОУНівських документах *можуть* бути відомості, що виправдують підсудного. В таких умовах судова колегія вважає, що обласний суд мав підстави для того, щоб розглянути цю справу по суті без запитовання і тих архівних справ на колишніх ОУНівців, які були фактично судом одержані...» («Висновок», п. 8-ий). Це тому, що в справі ч. 33603 сотника «Довбуша» є епізод бою з угорськими окупантами, в якому я також брав участь, та місце їх поховання для доказу, що 15.9.1971 р. їх останки були відкопані і використані обвинуваченням як доказ убивства советських військовополонених. Цю справу не було взято, а ті справи, які для форми були одержані, суд не дав адвокату часу на ознайомлення з ними.

8. Як «старанно» провадилися розшуки чотирьох колишніх військовополонених, добровольців УПА, видно із того, що один із тих «по звирячому вбитих» на хуторі Турівка 1944 року, Чубенко Григор, із Київщини, в 1953 році був засуджений військовим трибуналом на 15 років суворого режиму, а «вбитий» Чубенко, разом з «убивцем» Чуйко, відбували покарання у ВС 3891/36 в поселенні Кучино, Пермської обл. В історії советської карної системи явище

не дивне, коли засуджують за вбивство людини, яка фактично живе! Прикро, коли вирок залишається в силі навіть після заяв «убитого» про те, що він живий, а «вбивця» за скарги одержує нові розправи з новими термінами.

Далі, по цих свідченнях свідків Зборик і Поперечного на підставі архівного протоколу підписаного шифром «309» (т. 4, ст. 228) вирок стверджує, «що вбивство Завадських Яна і Броніслава організував Чуйко Б.М.» («Судовий вирок», ст. 5-6).

«Про вбивство активістів села Ясень 18-го серпня 1944 року дали свідчення такі свідки: Васькевич Магда і Гелетій Параска (рідна сестра Зборик). Свідок Павлишак Яків заявив, що вночі у серпні 1944 року до нього на подвір'я прийшов із бандою «Бистрий», вони вели затриманих Шулера, Мельничука та Левицьку, крім того вони мали із собою забиту свиню, яку розпатрошили у нього на подвір'ї.

Потерпілий Левицький П.Р. заявив, що вночі 18-го серпня 1944 року бандерівці затримали його матір, а коли вона від них утекла, то бандерівець «Бистрий» забив його батька. . .

Про персональну участь Чуйка у затриманні активістів засвідчила свідок Зборик. Вона пояснила, що Чуйко наказав їй завести його до мешкання Шулера. Він був одягнений в уніформу советського офіцера. Із записки до протоколу Шулера видно, що власне такою провокаційною методою був затриманий Шулер.

Цими доказами вина Чуйка в організації затримання та вбивства активістів. . . повністю доведена.

Суд критично оцінив свідчення Войтик Катерини про те, що вона з Чуйком пішли з лісу додому як тільки обстріляли ліс. Цим не доведено, що Чуйко вийшов з ОУН до 18-го серпня. Про перебування Чуйка в лісі ще у вересні пояснив свідок Дейнега П.В. («Вирок», ст. 6).

Село Ясень та його мешканців я знав як своє рідне село. Я не знав особисто директора школи Шулера, але знав де він мешкає і не потребував супроводження мене Зборик П. до його хати. В цьому епізоді обвинувачення вирішило вибивати клин клином, тобто за провокацію — провокація.

З архівних ОУНівських протоколів допиту Шулера Володимира (т. 4, ст. 225-229), як я пригадую, він замолоду працював учителем на Волині і був таємним співробітником польської «дефензивидвуйки». Під час німецької окупації, як фольксдойчер, був особистим донощиком начальника Станіславівського Гестапо Крюгера і таким же Перечинського начальника РОВД. Він сотні українців запроторив у в'язниці і сотні у фашистське рабство.

Із «приміток» до його протоколу допиту виходило, що цей «начальник» РОВД, як старий знайомий, відвідав його вдома. Шулер розповів йому про становище в селі Ясень і районі, розповів йому про діяльність бандерівців, про боївку на хуторі Турівка, назвав її керівників і т.д., і т.п. Але, коли «начальник» скинув маску, Шулер пізнав одного із тих, яких він старанно поливав поміями перед знайомим начальником. Пізнав, і тут же за зраду українського народу попросив смерті. На підставі цих «приміток» обвинувачення, як я згадував вище, заготовила Зборик. Для потвердження її «доповнення до свідчень», в яких вона «згадала» про те, як вона супроводжала мене до хати Шулера слідство підготувало за свідків її рідного батька і сестру Гелетій Параску, яка, посилаючись на розповідь покійного станичного Хоптюка, доказувала, як Богдан перевіряв «переконавання» Шулера і його прихильність до советської влади.

Ці наочні версії свідомо заготовлених провокаторів, зацікавлених у прихильному для них розв'язанні справи, покладені в основу судового вироку, не зважаючи на те, що Гелетій заперечила свідчення Зборик, що це не вона, а Хоптюк супроводжав «Богдана» до Шулера. Але такі дрібниці значення не мали. Докази вироку спростували свідки Павлишак і потерпілий Левицький, які пояснили судові, що не Чуйко, а «Бистрий» затримував і вбивав активістів. Але тому, що «Бистрого» немає, то помсту треба було здійснити на вибраній жертві (т. 9, ст. 10-20, 84-88, 55, 123-125, 113-117). Тому суддя Каплунський, з метою накопичення брехливих доказів щодо моєї вини, злісно фальсифікував показання усіх свідків, в тому числі і Войтик, свідчення якої оцінив «критично». Свідок Войтик, очевидець як у 1948 р., так і в 1971-72 рр., пояснила судові, що вона прийшла на хутір Турівку з метою забрати з хутора на лікування тяжко хворого Чуйка. При підході фронту до села та гарматного обстрілу лісу, вона забрала мене до «Чорного лісу», а тоді додому. Це було в кінці липня або в перших числах серпня (т. 9, ст. 102-108 та «Примітки»).

Каплунський «критичну оцінку» мотивував тим, що свідок Дейнега довідався у вересні від невстановленого судом, вигаданого свідка «Щербака Олексі», що в лісі (невідомо якому) з'явився Чуйко (т. 9, ст. 1-5, 54-55 та «Примітки»)!

(Продовження буде)

Огляди, рецензії

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

*З матеріалів радіовисильні «Свобода», з деякими
правописними корективами*

Київ.

Пушкінська 76.

Екзархові України Митрополитові

Київському й Галицькому Філаретові

Останнім часом юридичні органи ССРСР визнають потребу переоцінки свавільної юридичної практики, яка мала місце в ССРСР у минулому.

Так, згідно з інформацією совєтської преси, два місяці тому Верховний суд ССРСР реабілітував групу вчених-аграрників, які через свої наукові (і мабуть не тільки наукові) переконання зазнали репресій за часів Сталіна, і більшість яких згинули в таборах і тюрмах. З 15-ти реабілітованих учених — жодного немає серед живих.

Всяке, нехай і спізнє торжество справедливості у Совєтському Союзі, де сталося стільки геноцидів, кожен християнин може тільки вітати, вбачаючи в цьому, поперше, перемогу справедливості, а подруге, факт, що керівні кола ССРСР зрозуміли потребу затаврування усіх чорних справ минулого та реабілітації невинних громадян, знищуваних за те, що вони були чесні й порядні.

Знищення мільйонів гуманних, чесних та морально стійких людей позначилось на моральному й інтелектуальному рівні совєтського суспільства. Жахливий ріст злочинності, який дістали у спадок від попередників сучасні совєтські керівники, якраз і є наслідком морально-інтелектуального вакууму, створеного в ССРСР завдяки масовим геноцидам найчесніших та найпорядніших людей.

Коли після скоєння злочину душолюб щиро кається у скоєному, християнська мораль відкриває такій людині перспективу прощення. Коли суспільство кається у своїх гріхах, то з точки зору християнина важко такому суспільству бодай не співчувати. Якесь іскра добра спалахнула в цьому суспільстві. А за тою іскрою стоїть ніхто інший, як наш Отець і Вседержитель з його «несповідимими стежками».

Реабілітація невинних жертв минулої сваволі це є і каяття суспільства. Суспільство кається, комуністи каються, партія кається. Каяття, — це не є таке щире, як каяття грішника перед Богом. Ні. Це каяття напівприховане, каяття з виглядом власної бездоганности, каяття, яке не хоче скидатися на каяття. Але це каяття. І саме так треба його розглядати тим, чия душа не чужа шляхетним засадам християнської моралі.

Щоб це каяття було щирим до кінця, треба, щоб ні одна невинно загублена душа не осталась забута. Бо коли вбивця, що заанаптавив не одну невинну істоту, покається лише у скоєнні кількох, а не всіх душоубств, то таке каяття не буде щирим і вартим християнського співчуття.

Учинивши страшні злочини, суспільство кається. Тож допоможемо йому, щоб це каяття було щирим до кінця, щоб воно дійшло до Господа-Бога.

Під оглядом душоубств, Україна чи не найскорботніша страдниця. Тут густо-густо пролилася невинна кров. Той, хто уник знищення, хто виповз живий з ями, набитої трупом, мусить говорити за тих, хто лишився в ямі.

Революція 1917 р. розкріпачила народи колишньої імперії, відкрила їм шляхи до верховин культур, науки, мистецтва, відкрила дорогу до духовного відродження. Саме в горнилі революції постала в Україні Українська Автокефальна Православна Церква. 1921 р. в Києві відбувся Всеукраїнський Церковний Собор. На цьому соборі було проголошено Автокефалію Української Православної Церкви, висвячено її єпископів і створено церковне управління УАПЦ в особі Всеукраїнської Православної Церковної Ради.

Затим що революція 1917 р. великою мірою була революцією поневолених народів, то нема нічого дивного, що серед душпастирів в Україні, в Білорусії та інших частинах колишньої імперії виникла потреба вийти з-під контролю Московської патріархії, яка була вірним слугою самодержавства й знаряддям русифікації поневолених народів. Тому утворення УАПЦ не було актом, який ішов супроти молодого советської влади в Україні. УАПЦ була виключно релігійною установою, утвореною на підставі гарантованої революцією свободою віровизнання.

Утворена 1921 р., УАПЦ проіснувала легально до початку 30-их років, коли на цю Церкву впали тотальні репресії тодішнього режиму Й. Сталіна. Під той час зазнали репресій усі релігійні рухи в СРСР. 1930 р. під тиском органів ГПУ та в обстановці арештів багатьох діячів УАПЦ так званий ліквідаційний Собор УАПЦ підписав заяву про самоліквідацію. Деяких діячів УАПЦ звинувачено по справі СВУ.

Процес СВУ, як і вся атмосфера «процесів» тих часів, викликає багато сумнівів. Передусім підлягає сумніву участь УАПЦ, як складової частини, в організації СВУ. Хто знає методи тих часів, той зрозуміє, що це був безпідставний наклеп, зроблений з однією метою — дискредитувати національно-культурне відродження в національних республіках. Характерно, що саме на час розгрому УАПЦ припадає й розгром та знищення націонал-комуністичного активу в Україні, якому годі було приписати участь у СВУ. Звинувачення УАПЦ в політиці чи підпільній діяльності безглузде і штучне. Наведу слова мученика-митрополита Василя Липківського, з чім ім'ям пов'язане утворення УАПЦ:

«УАПЦ робила лише те, що вона прилюдно виявила, боролась за українську мову в церкві, автокефалію церковну та соборноправність — більше ніякої мети і будь-яких політичних намірів не мала. Коли який окремих член УАПЦ і поза Церквою робив яку політику, чи радянську, чи антирадянську, — це запевне УАПЦ не торкалось: поза Церквою ко-

жен може бути тим у справі політичній, чим схоче, але в Церкву політики ніхто не вносив». (Цитую за працею Івана Власовського «Нарис історії Української Православної Церкви», Нью Йорк, 1961, том IV, част. 2, стор. 314).

Важко собі навіть і уявити, щоб усі без винятку митрополити, єпископи та священники УАПЦ брали участь в якійсь антидержавній діяльності. Аж усіх їх та велике число активних вірян за тих часів було заслано до таборів смерті, деяких розстріляно.

Погром УАПЦ великою мірою прислужився до дальшої дискредитації української мови. Адже УАПЦ була Церквою, що захищала живу українську мову на Службах Божих. Разом з ліквідацією УАПЦ, ліквідовано й українське богослуження на Україні. Разом з іншими заходами, спрямованими проти української мови, це був ще один удар по українській мові — сферу її вжитку — і то сферу широку й масову — було звужено. Звуження сфери вжитку мови — це її дискримінація і знищення. В СРСР були та є віряни в усіх його землях. З якою метою українським вірянам відмовлено у рідній Службі Божій? На чию користь такого роду заборона? Чи не є це лукаво замаскований крок до розпалення національної ворожнечі?

Мученицька доля УАПЦ якоюсь мірою відбиває й мученицьку долю української мови. Якби так жорстоко, методично й цілеспрямовано її не гнано з усіх сфер життя протягом століть, доля нашої мови могла б бути інша.

Але Господь не забуває про мучеників. І він питає тих, хто стане перед ним на останньому суді, чому ми про них забули, чому не йшли слідами ізраїльтян, які своїх мучеників не забувають.

Отож, аби гідно стати перед Владикою Небесним, той, кому дано язик та мову, да говорить! І голос цей, да буде почуто!

Зараз я наведу імена мучеників УАПЦ, чия доля волає до совісти віку:

1. Митрополит Василь Липківський — заарештований 1938 р. Зник у тюрмі.
2. Митрополит Миколай Борецький — заарештований 1930 р. Загинув у тюрмі.
3. Архієпископ Антоній Гриневич — Доля маловідома. Помер у злиднях.
4. Архієпископ Юрій Жевченко — заарештований 1929 та 1937 р. Зник.
5. Архієпископ Костянтин Кротевич — заарештований 1930 р. Підозра на розстріл.
6. Архієпископ Костянтин Малюшкевич — заарештований 1937 р. Зник.
7. Архієпископ Юрій Міхновський — заарештований 1937 р. й розстріляний.

8. Архiepиcкoп Йocиф Oкcіюк — заарештований 1935 p.
9. Архiepиcкoп Cтeпaн Opлик — заарештований 1928 p. та 1938 p. Зник.
10. Архiepиcкoп Івaн Пaвлoвcький — заарештований 1936 p. Зник.
11. Архiepиcкoп Микoлaй Пивoвaрів — заарештований 1929 p. Пoмep пiсля тюрми.
12. Архiepиcкoп Фeoдocій Cepгієв — заарештований 1936 p. Зник на Кoлiмi.
13. Архiepиcкoп Нecтiр Шapaївcький — пoмep 1929 p. пoхoваний кoлo xpaмy cв. Coфії. Нaмoгильну плиту знятo й мiсце зaбpукoвaнo.
14. Єпicкoп Кoнoн Бей — дoля нeвiдoмa.
15. Єпiскoп Вoлoдимир Бжocньoвcький — заарештований у 1937-38 pp. Зник.
16. Єпiскoп Мaркo Гpушeвcький — пoмep нa тиф 1930 p.
17. Єпiскoп Вoлoдимир Дaхiвник-Дaхiвcький — заарештований 1931 p. Зник.
18. Єпiскoп Мaксим Зaдвiрняк — заарештований 1930 p. Пoмep нa Coлoвкax.
19. Єпiскoп Юхим Кaлiшeвcький — заарештований 1930 aбo 1936 p.
20. Єпiскoп Микoлa Кapaбiнeвич — заарештований 1935 p. й poзcтpіляний.
21. Єпiскoп Микaїл Мaляpeвcький — заарештований, бyв у тaбoрax 5 poків.
22. Єпiскoп Гpигopій Мoзoлeвcький — заарештований 1936 p. Зник.
23. Єпiскoп Пaвлo Рoмoдaнів — змyшeний бyв зpeктися caнy.
24. Єпiскoп Вoлoдимир Caмбopcький — заарештований 1935 aбo 1937 poкy.
25. Єпiскoп Пeтpo Tapнaвcький — poзcтpіляний.
26. Єпiскoп Юpій Тeслeнкo — зacуджeний 1930 p. нa 10 poків.
27. Єпiскoп Oлeксaндeр Чepвiнcький — заарештований 1934 p. Зник.
28. Єпiскoп Яків Чyлaївcький — заарештований 1931 p. Пoмep у тaбoрax.
29. Єпiскoп Микoлaй Ширяй — нeмa дaних.
30. Архiepиcкoп Oлeксaндeр Яpeщeнкo — заарештований 1926 p. Зник.

Дo цьoгo cпiсyкy тpeбa дoдaти кiлькa тис'яч cвящeникiв та вiрних УАПЦ, зниклих у cтaлiнcьких м'яcopyбкax. Тут гoдi пepeлiчити вci iмeнa, aлe нi oднoгo з цих мученикiв ми нe смiємo зaбyти.

Дyшi цих мученикiв вoлaють дo Бoгa o cпpaвeдливicть. У бaгaтьox з них нe лишилocя й poдичiв. Зaтe лишилиcя бpaти й ceстри y Хpистi, щo мaють викoнaти для них oбoв'язки poдини.

Тому я і звертаюсь до Вас. Екзарше України:

Хай Екзархат України вчує воцання невинно загублених братів своїх і подбає про посмертну реабілітацію мучеників перед владою земною.

«Поки маємо змогу, творім добро!» (Послання до Галатів, 6, 10).

19 вересня. 1987 р.

Дентон, США

Святослав Караванський,
Один з тих, кого минула чаша сія
(Переживець українського Голокосту)

СТУДІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ВІЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ 1988 р.

Ректорат УВУ повідомляє, що в літніх місяцях 1988 р. відбудуться такі виклади:

1. *Літній семестр* Філософічного Факультету і Факультету Права і Суспільно-Економічних Наук починається 1-го липня і триває до 31-го серпня ц.р. На *Філософічному Факультеті* передбачені такі групи: Мовно-літературна; Історично-географічна; Філософія, психологія, педагогіка; Соціологія і культура. На *Факультеті Права і Суспільно-Економічних Наук* є такі відділи: Правничий; Економічний; Політичних наук. Семестральна оплата: 800.- нім. марок. Під час семестру можна досягнути 9 до 12 кредитів. Студії в УВУ можна завершити магістерським згл. докторським дипломом.
2. *Педагогічні Курси* для вчителів українських шкіл і виховників молодечих організацій — з узглядненням дидактики й методики викладання українознавчих предметів (1988 р. відбудеться «Сесія А», тобто методологія навчання). Курси триватимуть від 15-го липня до 5-го серпня. Оплата курсу — 350.- нім. марок. Учасники цих курсів можуть здобути до 6 кредитів, які в міру потреби будуть зараховані в їхніх загальних студіях. Крім того отримують посвідки й транскрипти для інших університетів.
3. *Курси Українознавства* для поширення й поглиблення знання про Україну в сучасному й минулому відбудуться від 18-го липня до 5-го серпня — три тижні. Оплата курсу — 100.- нім. марок. На ці курси можуть вступати не тільки студенти університетів, але й учні вищих клас середніх шкіл. Після закінчення курсанти отримують посвідки УВУ.
4. *Курс української мови* відбудеться від 18-го липня до 5-го серпня.

Він матиме 45 годин навчання і передбачений для тих, хто цілком не володіє або слабо володіє українською мовою. Оплата курсу — 300:- нім. марок.

5. *Курс Українська народня музика і бандура* призначений від 18-го до 30-го липня.

Студенти УВУ мають знижену ціну в гуртожитку Рідної Школи на кошти прожитку в Мюнхені. Приміщення і харчування виносять 180 нім. марок тижнево.

Докладні відомості про УВУ і цьогорічні виклади подаємо у Програмі викладів УВУ. Хто хотів би отримати нашу програму або додаткові інформації, може звертатися на таку адресу:

Ukrainische Freie Universität
Pienzenauerstr. 15
D — 8000 München 80
Tel.: (089) 98 69 28

Хто потребує допомогу на покриття коштів студій в УВУ, може звернутися до Фондації УВУ в Нью-Йорку. Адреса така:

Ukrainian Free University Foundation, Inc.
Dr. Petro Goy
203 Second Avenue, New York, NY 10003
U.S.A.

Д-р Б. КУЗЬ

СОРОК ЛІТ НА СЛУЖБІ «ЕНЦИКЛОПЕДІЇ УКРАЇНОЗНАВСТВА»

(Софія Мойсеович-Янів — почесним доктором УВУ)

В суботу 12-го березня 1988 р. відбулася в Авлі УВУ врочиста промоція відомої суспільно-наукової діячки пані Софії Мойсеович-Янів на Доктора філософії Українського Вільного Університету. Цим високим відзначенням, за одноголосним рішенням Філософічного Факультету, вшановує УВУ Софію Янів як заслуженого працівника Наукового Т-ва ім. Шевченка (НТШ) в Сарселі, зокрема за її сороклітню працю в Редакції «Енциклопедії Українознавства» (1947-88). В Редакції систематично-підручничкової (ЕУ I), а згодом гаслової «Енциклопедії» (ЕУ II) була пані С. Янів незмінним секретарем і координатором редакційної праці під керівництвом пок. проф. д-ра Володимира Кубійовича, редактором чи співредакто-

ром кількох відділів, автором десятків статей та сотень гасел, як теж була відповідальна за добір ілюстраційного матеріалу. Ця праця в якійсь мірі продовжувалася і при підготовці англomовного видання цієї «Енциклопедії», в характері редактора відділу «Преса» і співредактора відділу «Мистецтвознавство».

Промоція відбулася в суботу вечером після наукової доповіді, яку, з рамени Факультету Права і Сусп. Економічних наук виголосив теперішній Ректор УВУ проф. д-р Теодор Б. Цюцора на тему: «Правно-політичні і економічні аспекти Чорнобиля», в якій наголосив нехтування охорони довкілля в сучасній Україні і катастрофічні наслідки цього занедбання.

Ректор Цюцора був і ініціатором номінації; він був в часі «народин Енциклопедії Українознавства» 1947-48 Головним секретарем УВУ і вже тоді познайомився з численними обов'язками Секретаря ЕУ Софії Янів; він же сказав змістовне і сердечне шанувальне слово («Лявдаціо») та відчитав грамоту номінації (за традицією — латинською мовою). В Президії співдіяли обидва Декани — проф. д-р Г. Васькович і проф. д-р З. Соколюк.

В «лявдаціо», поруч із заслугами для науки (з квітня 1985 д-р С. Янів — член-кореспондент НТШ) назвав проф. Т. Цюцора етапи суспільно-громадської праці Відзначеної як пластової виховниці, активного члена УВО і ОУН (тричі арештованої), а згодом опікунки політичних в'язнів за польської і німецької окупацій.

Після промоції, пані д-р С. Янів, під час подяки, накреслила умови праці в Редакції «Енциклопедії» на тлі ідейної насаги цілого покоління, що «жертвувало особистим для загального», і тільки тому, при скромних засобах, можна було збірним зусиллям сотень розсіяних по цілому світі науковців створити велике діло — книгу про Україну.

По офіційній частині відбулася гостина родини Яневих для учасників унікального вечора для представників суспільно-громадських і жіночих установ, постійних гостей УВУ і особистих приятелів Відзначеної. При цьому треба б згадати, що серед почесних докторів УВУ д-р С. Янів є третьою жінкою, поруч з пок. Ольгою Кобилянською (письменницею і сусп. діячкою Буковини) і пок. проф. Наталією Полонською-Василенко, киянкою, відомим істориком.

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРІЯ:

*M. Petruszczak
Waltzmanstr. B. A/Z 2.
Salzburg-Aigen.*

КАНАДА:

*The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 — BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Shlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd. Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136 - 2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.*

Чикаго і околиця:

*Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60635.*

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СОСІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБІ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
